

अंक - 02

वर्ष - 2022

लहडे

भा.कृ.अनु.प.-केंद्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान
एला, ओल्ड गोवा 403 402, गोवा (भारत)

अंक - ०२

वर्ष - २०२२

वार्षिक हिन्दी पत्रिका

लहरे

भा.कृ.अनु.प.-केंद्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान
एला, ओल्ड गोवा 403402, गोवा (भारत)

भा.कृ.अनु.प.- केंद्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान

एला, ओल्ड गोवा 403402 गोवा (भारत)
(आई.एस.ओ. प्रमाणित संगठन)

संपादक मंडल

प्रवीण कुमार, मतला जूलियट गुप्ता, शशि विश्वकर्मा एवं श्रेया बर्चे

तकनीकी सहयोग

प्रांजलि वाडेकर, विश्वजीत प्रजापति, एवं सिद्धांथी परब

पत्रिका में प्रकाशित रचनाओं की मौलिकता, तार्किकता एवं सत्यता हेतु लेखकगण उत्तरदायी है।

प्रकाशन एंव सम्पर्क सूत्र

निदेशक

भा.कृ.अनु.प.- केंद्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान, गोवा

फोन : 0832-2995095

ई-मेल : director.ccari@icar.gov.in

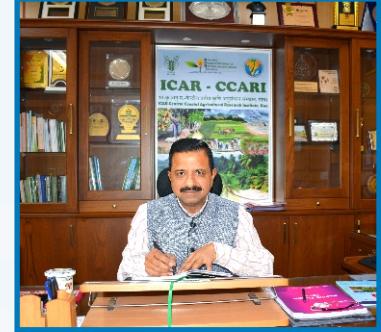

भा.कृ.अनु.प.- केंद्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान

एला, ओल्ड गोवा 403402 गोवा (भारत)
(आई.एस.ओ. प्रमाणित संगठन)

डॉ. प्रवीण कुमार
निदेशक

निदेशक का संदेश

भारत के तटीय क्षेत्र जो गोवा सहित 13 तटीय राज्यों और 2 केंद्र शासित तटीय प्रदेशों से मिलकर बना क्षेत्रफल है। पूरब से बंगाल की छाड़ी से लेकर पश्चिम में अरब सागर तक फैले इस क्षेत्र का क्षेत्रफल 7500 कि.मी है। जैव विविधता से परिपूर्ण यह क्षेत्र प्राकृतिक सुंदरता एवं प्राकृतिक संसाधन से संपन्न क्षेत्र है। इस क्षेत्र में कृषि, कृषि आधारित पर्यटन अथवा कृषि से संबंधित अन्य व्यवसायों की असीम संभावना है। कृषि, कृषि आधारित पर्यटन एवं एकीकृत कृषि प्रणालियों को प्रमुखता देते हुए भा.कृ.अनु.प. - केंद्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान गोवा के वैज्ञानिक ने कई नवीन तकनीकों का विकास किया है। भाकृअनुप कृषि विज्ञान केंद्र उत्तर-गोवा के माध्यम से इन नवीन तकनीकों को कृषकों के प्रक्षेत्र पर सफलतापूर्वक पहुंचाया गया। इन तकनीकों से लाभवती बहुत से कृषक भाई बहनों को केंद्र अथवा राज्य सरकार द्वारा पुरस्कृत भी गया। जो हमारे संस्थान के लिए हर्ष की बात है।

गोवा सहित देश के सभी कोनों में इन तकनीकीयों को हिन्दी माध्यम में फैलाने में संस्थान से प्रकाशित हिन्दी वार्षिक पत्रिका 'लहरें' का अतुलनीय योगदान रहा है। लहरें के इस द्वितीय शृंखला में तकनीकी क्षेत्रों के साथ-साथ गैर-तकनीकी क्षेत्रों के मौलिख वैज्ञानिक लेख एवं साहित्यिक लेख प्रस्तुत हैं। 'लहरें' के द्वितीय अंक के प्रकाशन में सभी का सहयोग और अतिरमरणीय है। पूर्व की भाँति मुझे विश्वास है की पत्रिका का यह द्वितीय अंक भी राजभाषा हिन्दी के प्रचार प्रसार हेतु बहुउपयोगी सिद्ध होगा। मैं उन सभी वैज्ञानिकों, अधिकारियों तथा कर्मचारियों का आभार व्यक्त करता हूँ जिन्होंने अपने रचनात्मक सहयोग से हिन्दी का मान बढ़ाया है।

संस्थान की राजभाषा पत्रिका लहरें निरंतर प्रगति की ओर उन्मुख है, पत्रिका यूँ ही पल्लवित होती रहे इसी शुभकामना के साथ सभी को बधाई और धन्यवाद देता हूँ।

शुभकामनाओं सहित,

(प्रवीण कुमार)

भा.कृ.अनु.प.-केंद्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान

एला, ओल्ड गोवा 403402, गोवा (भारत)
(आई.एस.ओ. प्रमाणित संगठन)

संपादकीय

हमे अत्यंत आनंद एवं गर्व है कि हम भा.कृ.अनु.प.केंद्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान की हिन्दी वार्षिक पत्रिका ‘लहरें’ के द्वितीय संस्करण आपके समक्ष प्रस्तुत कर रहे हैं।

‘लहरें’ के दूसरे अंक में भी हमने तटीय क्षेत्रों के कृषि संबंधी शोध कार्यों को राजभाषा में आपके सम्मुख प्रस्तुत करने की कोशिश किया है। इसके अतिरिक्त इस अंक में साहित्यिक एवं संस्थान के राजभाषा एवं जनजातीय सहयोजना संबंधी गतिविधियों के भी लेख सम्मिलित हैं। हमें पूरी उम्मीद है कि हमारा यह प्रयास आपको भाएगा। आपके सकारात्मक सुझावों को हम आमंत्रित करते हैं ताकि आगामी प्रयासों में हम नई शिखरों को हासिल कर सकें।

लहरें के इस अंक के प्रकाशन के लिए हम संस्थान के निदेशक महोदय एवं समस्त सहयोगियों के आभारी हैं।

संपादक मंडल

अनुक्रमणिका

तकनीकी खंड

क्र.सं	आलेख	पुष्ट संख्या
1.	तटीय समुदाय के लिए एक कृषि आजीविका मॉडल के लिए मैं खारा जल तालाब में एकीकृत जलीय-कृषि-पशुधन प्रणाली पंकज ए. पाटील, पी. महालक्ष्मी, ठी. दुसैन, एम. कैलासम, जे. एण्टनी, के. पी. जितेंद्रन एवं श्रीकांत जी.बी	01
2.	मोबाइल एप्स कृषि और सहायक व्यवसाय क्षेत्र में उपयोगिता सुनेश, अशोक बल्हारा, सरिता, एवं सज्जन सिंह	13
3.	उपोष्ण फलों एवं सब्जियों का गुणवत्तायुक्त उत्पादन लेने हेतु जल प्रबंधन नरेश बाबू एवं तरुण अदक	16
4.	जल संरक्षण द्वारा गोवा के जनजातीय किसानों के फसल उत्पादकता और आय में सुधार सुजीत देसाई एवं गोपाल रामदास महाजन	21
5.	गोवा में मृदा विज्ञान संबंधी अनुसंधान एक झलक जी. आर. महाजन, बी. एल. मंजूनाथ एवं शशि विश्वकर्मा	23
6.	गोवा राज्य में नारियल आधारित फसलचक प्रणाली में अहाता कुक्कुट पालन के प्रदर्शन का मूल्यांकन निबेदिता नायक, ए. आर. देसाई, अमिया आर. साहू, अताशा डी मेलो एवं असिता के.	27
7.	भारतीय कृषि में कृत्रिम बुद्धिमत्ता का महत्व श्रीपद भट्ट एवं दिनेश कुमार	30
8.	गायों में प्रजनन सम्बन्धी बीमारियों के कारण, लक्षण व बचाव शिरीष नारनवरे, गोकुलदास पी.पी., सुसिता राजकुमार	32
9.	अंडे का सेवन एवं मानव स्वास्थ्य आर. सोलोमन राजकुमार एवं सुसिता राजकुमार	37
10.	मीठे पानी की देशी छोटी मछलियाँ का गरीबी उम्मूलन खाद्य सुरक्षा और आजीविका में उनकी भूमिका त्रिवेश मयेकर, श्रीकांत जी. बी., शशि विश्वकर्मा एवं अमित पाटिल	41
11.	कोकम - कौंकण क्षेत्र की एक बहुमुखी फसल मनीषा एस. आर., एस. प्रिया देवी, माधवी खपारे एवं शशि विश्वकर्मा	44

♦♦♦♦♦
तकनीकी खंड♦♦♦♦♦

12.	शिशुओं के स्वास्थ्य पोषण में विटामिन 'ए' की भूमिका कर्म वीर, आभा सिंह, रवि एस. सी., शशि विश्वकर्मा एवं सुमित कुशवाहा	49
13.	“सज्जियों की पौधशाला (नसरी) में लगने वाले प्रमुख रोगों तथा कीटों का प्रभावी नियंत्रण जय पी सिंह एवं कल्याण सिंह	51
14.	पीड़कनाशी (पेस्टिसाइट्स) का सुरक्षित और विवेकपूर्ण उपयोग दीपक कुमार जायसवाल, गिरिराज चाड़, जे. पी. सिंह एवं जीतेन्द्र कुमार	56

♦♦♦♦♦
साहित्यिक खंड♦♦♦♦♦

15.	श्रद्धा सुमन प्रवीण कुमार	60
16.	मेरे बचपन की बारिश भी अब बड़ी हो गई है अनामिका	61
17.	धरती माता की पुकार राहुल कुलकर्णी	62
18.	वह किसान कहलाता है। विश्वजीत प्रजापति	63
19.	मातृभूमि का सच्चा गहना सुरेखा यादव	64
20.	आरत महान को कोटि-कोटि नमन कवि अवधीबिहारी 'अवध'	65
21.	खेती की कहानी मतला जूलियट गुप्ता	67
22.	ऐ कोरोना सुन श्रेया बर्वे	68
23.	राजभाषा हिंदी प्रांजलि वाडेकर	69

राजभाषा खंड

24.	संस्थान के राजभाषा प्रकोष्ठ की गतिविधियां	71
25.	भाकृअनुप - केंद्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान गोवा में 'डिजिटल प्लेटफॉर्म' पर राजभाषा हिन्दी' विषय पर हिन्दी कार्यशाला का आयोजन	76
26.	भाकृअनुप - केंद्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान में "कार्यालयीन पत्राचार" विषय पर राजभाषा कार्यशाला	77
27.	भाकृअनुप - केंद्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान में 'टिप्पण का बुनियादी ज्ञान' विषय पर कार्यशाला का आयोजन	77
28.	भाकृअनुप - केंद्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान में 'कार्यालय संचालन में राजभाषा का योगदान' विषय में राष्ट्रीय स्तर पर हिन्दी कार्यशाला का आयोजन	78
29.	संस्थान में अनुसूचित जनजातीय योजना (एस.टी.सी.) और अनुसूचित जनजातीय उप योजना (एस.सी.एस.पी.) के तहत आयोजित प्रशिक्षण	79
30.	क्षेत्रीय भाषा में प्रकाशित खबरों की झलकियां	84

तकनीकी खंड

તટીય સમુદ્દરી કૃષિ આજીવિકા મૉડલ કે રૂપ મેં ખારા જલ તાલાબ મેં એકીકૃત જલીય-કૃષિ-પશુધન પ્રણાલી

પંકજ એ. પાટીલ¹, પી. મહાલક્ષ્મી², ટી. હુસૈન², એમ. કૈલાસમ²,
જે. એણ્ટની¹, કે.પી. જિતેન્દ્રન² એવં શ્રીકાંત જી.બી.³

પરિચય

એકીકૃત કૃષિ પ્રણાલી (IFS) એક ઐસી કૃષિ તકનીક હૈ જો કૃષિ જૈવ વિવિધતા કો બચાએ રહ્યાને મેં મદદ કરતી હૈ, ખાદ્ય સુરક્ષા પ્રદાન કરતી હૈ, પારિતંત્ર સેવાઓ મેં અભિવૃદ્ધિ કરતી હૈ, પર્યાવરણીય ગુણવત્તા કો બનાએ રહ્યતી હૈ ઔર સાથ હી ટિકાઉપન ભી હાસિલ કરતી હૈ। એકીકૃત મત્સ્ય પાલન (IFF) કા આશય એકીકૃત કૃષિ પ્રણાલી કો અપનાના હૈ જહાં કૃષિ પ્રણાલી કા મુખ્ય સંઘટક મત્સ્ય હોતે હૈનું। અતઃ ખેતી-બાડી અથવા પશુધન પાલન કે સાથ સાથ એકીકૃત મત્સ્ય પાલન કો અપનાને સે ફાર્મ સ્થાન કી ઉપયોગિતા મેં એવં સંસાધનોની કી રિસાઇકલિંગ મેં, ફસલોની કે વિવિધીકરણ મેં, ફાર્મ સે ઇતર આહાર એવં ઉર્વરકોની મેં કમી કરને મેં, ફસલ નુકસાન કે જોખિમોની કો કમ કરને મેં તથા સાથ હી ઉત્પાદકતા ઔર આય કો બઢાને મેં મદદ મિલતી હૈ।

દેશ કે ગ્રામીણ એવં તટવર્તી ક્ષેત્રોની મેં તેજી સે પ્રગતિ કો હાસિલ કરને કે લિએ નીતિયોની એવં અનુસંધાન રણનીતિયોની મેં પ્રાકૃતિક સંસાધનોની કા સંરક્ષણ કરને પર, ઉપલબ્ધ સંસાધનોની કે પ્રભાવી ઉપયોગ કો બઢાને પર, ઉત્પાદકતા, આય તથા લાભપ્રદતા કો બઢાને પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કિયા જાના ચાહ્યા હૈ। વહીની દૂસરી ઓર, માનવ ઉપભોગ કે લિએ મીઠે જલ કી ઉપલબ્ધતા એક રાષ્ટ્રીય એવં અંતર્રાષ્ટ્રીય ચુનૌતી કે રૂપ મેં ઉભર રહી હૈ ઔર ઇસકા પ્રભાવી પ્રબંધન ઔર રિસાઇકલિંગ અત્યંત મહત્વપૂર્ણ હૈ। ફાર્મ એવં ફસલ અપણિષાટ તથા કૃષિ

ઉપોત્પાદોની કે રિસાઇકલિંગ કાર્ય મેં ઉત્પાદન કી લાગત કો વ્યૂનતમ કરને પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરને કી જાળત હૈ। ચૂંકિ પણ્શાઓની સે નિકલને વાલા કૂડા-કરકટ અથવા અપણિષાટ મત્સ્ય તાલાબોની કે લિએ એક અચ્છા ઉર્વરક હોતા હૈ ઔર મત્સ્ય પાલન કી લગ્ભગ 50 સે 60 પ્રતિશત લાગત આહાર મેં આતી હૈ, ઇસલિએ એકીકૃત કૃષિ પ્રણાલી કિસાનોની ઔર તટવર્તી સમુદાયોની કે લિએ એક આદર્શ મૉડલ હૈ। ખારા જલજીવ પાલન તાલાબ મેં એકીકૃત કૃષિ - જલીય - કુકુકુટ તથા બકરી પાલન પ્રણાલી, મિશ્રિત કૃષિ પ્રણાલી કો એક સર્વોત્તમ ઉદાહરણ હૈ। ઇસ કૃષિ પ્રણાલી મેં ફસલ અથવા પશુધન ઉત્પાદન કે સાથ મત્સ્ય બધું સંવર્ધન કા એક સંયોજન શામિલ હોતા હૈ।

ભારત સરકાર દ્વારા તટવર્તી ઇલાકોની મેં રહ્યાને વાલી જનસંખ્યા કી આજીવિકા મેં સુધાર લાને કે પ્રયોજન સે અનેક કદમ ઉગાએ ગાએ હૈનું। ઇસ પૃષ્ઠભૂમિ મેં ભાકૃઅનુપ - કેન્દ્રીય ખારા જલજીવ પાલન અનુસંધાન સંસ્થાન, ચેન્નાઈ દ્વારા તટવર્તી મછુઆરોની / કિસાનોની / યુવાઓની એવં મહિલાઓની કે લિએ વૈકલ્પિક આજીવિકા વિકલ્પ ઉપલબ્ધ કરાને કી દિશા મેં અનેક પ્રોફોગિકિયાં એવં રીતિ પૈકેજ વિકસિત કિએ ગાએ હૈનું। ગુજરાત રાજ્ય કે તટવર્તી સમુદાય કો રોજગાર ઔર આજીવિકા અવસર પ્રદાન કરાને કે લિએ ભાકૃઅનુપ - કેન્દ્રીય ખારા જલજીવ પાલન અનુસંધાન સંસ્થાન (ICAR - CIBA) કે નવસારી - ગુજરાત અનુસંધાન કેન્દ્ર (કેન્દ્રીય ખારા જલજીવ પાલન અનુસંધાન સંસ્થાન કા એનજીઆરસી) દ્વારા મટવાડ ગાંંબ, નવસારી, ગુજરાત

- ભાકૃઅનુપ - કેન્દ્રીય ખારા જલજીવ પાલન અનુસંધાન સંસ્થાન (ICAR - CIBA) કા નવસારી ગુજરાત અનુસંધાન કેન્દ્ર, નવસારી કૃષિ વિશ્વવિદ્યાલય પરિસર, નવસારી, ગુજરાત - 396 445.
- ભાકૃઅનુપ - કેન્દ્રીય ખારા જલજીવ પાલન અનુસંધાન સંસ્થાન (ICAR - CIBA) ચેન્નાઈ, તમિલ નાડુ - 600 028.
- ભાકૃઅનુપ - કેન્દ્રીય તટીય કૃષિ અનુસંધાન સંસ્થાન (ICAR - CCARI), ગોવા - 403 402.

ਕੇ ਤਠਵਰੀ ਸਮੁਦਾਯ ਕੇ ਆਜੀਵਿਕਾ ਸੁਧਾਰ ਹੇਤੁ ਮਟਵਾਡ ਫਾਰਮ ਪਰ ਏਕ ਏਕੀਕੂਤ ਜਲੀਯ - ਕ੃਷ਿ - ਪਸੁਧਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਮ੉ਡਲ ਮੌਨ ਵਿਭਿੰਨ ਸੰਘਟਕ ਹਨ ਜੈਂਦੇ ਕਿ 1) ਹਾਪਾਜ ਮੌਨ ਏਸ਼ਿਯਨ ਸੀਬਾਸ (ਲੈਟ੍ਸ ਕੈਲਕੀਫਰ), ਪਲੱਸਪੋਟ (ਏਟ੍ਰੋਪਲਸ ਸੂਰਾਤੇਨਿਸਸ) ਤਥਾ ਮਿਲਕਫਿਸ਼ (ਚੈਨੋਜ ਚੈਨੋਜ) ਕਾ ਨਾਸ਼ੀ ਪਾਲਨ; 2) ਕਮ ਆਧਤਨ ਵਾਲੇ ਪਿੰਜਰੋਂ ਮੌਨ ਏਸ਼ਿਯਨ ਸੀਬਾਸ ਕਾ ਪਾਲਨ; 3) ਤੈਰਤੇ ਹੁਏ ਏਚਡੀਪੀਈ ਬੋਕਸ ਮੌਨ ਗ੍ਰੀਨ ਮਡ ਕੇਕੜਾ, ਸਾਇਲਾ ਸੇਰਾਟਾ ਤਥਾ ਨਾਰਂਗੀ ਮਡ ਕੇਕੜਾ, ਸਾਇਲਾ ਓਲੀਵੇਸਿਆ ਕਾ ਪਾਲਨ; 4) ਤਾਲਾਬ ਮੌਨ ਮਿਲਕਫਿਸ਼ ਏਵਾਂ ਪਲੱਸਪੋਟ ਕਾ ਬਹੁ ਸੰਵਰਧਨ; 5) ਪਸੁਧਨ ਸੰਘਟਕ ਕੇ ਰੂਪ ਮੌਨ ਕੌਬ ਬ੍ਰੋਯਲਰ ਕੁਕਕੁਟ ਪਕਿਅਂ ਔਰ ਸੂਰਤੀ ਬਕਰਿਅਂ ਕਾ ਪਾਲਨ; ਤਥਾ 6) ਬਾਗਵਾਨੀ ਸੰਘਟਕ ਕੇ ਰੂਪ ਮੌਨ ਅਲਧ ਲਵਣ ਸਹਿਣ੍ਹੁ ਟਮਾਟਰ, ਬੈਂਗਨ ਔਰ ਮਿਰਚ ਕੀ ਖੇਤੀ ਕਰਨਾ। ਏਕੀਕੂਤ ਕ੃਷ਿ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਮੌਨ ਲਗਭਗ 1.5 ਸੇ 2.0 ਮੀਟਰ ਕੀ ਗਹਰਾਈ ਵਾਲਾ ਲਗਭਗ 2500 ਵਰਗ ਮੀਟਰ ਆਕਾਰ ਕੇ ਖਾਰਾ ਜਲਜੀਵ ਪਾਲਨ ਤਾਲਾਬ ਕਾ ਉਪਯੋਗ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਤਾਲਾਬ ਬਾਂਧ ਕੇ ਪੀਛੇ ਕੀ ਓਰ ਬਕਰੀ ਤਥਾ ਕੁਕਕੁਟ ਕੇ ਲਿਏ ਕਮਸ਼: 6 ਮੀਟਰ ਗ 3.6 ਮੀਟਰ ਔਰ 12 ਮੀਟਰ ਗ 6 ਮੀਟਰ ਆਕਾਰ ਵਾਲੇ ਸ਼ੇਡ ਕਾ ਉਪਯੋਗ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਤਾਲਾਬ ਬਾਂਧ ਕੇ ਦੋਨੋਂ ਓਰ ਲਗਭਗ 250 ਵਰਗ ਮੀਟਰ ਕ੍ਸੇਤਰ ਮੌਨ ਸਭਿਅਂ ਕੀ ਖੇਤੀ ਕੀ ਗਈ।

ਖਾਰਾ ਜਲਜੀਵ ਪਾਲਨ ਤਾਲਾਬ ਮੌਨ ਏਕੀਕੂਤ ਜਲੀਯ - ਕ੃਷ਿ - ਕੁਕਕੁਟ - ਬਕਰੀ ਪਾਲਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਖਾਰਾ ਜਲਜੀਵ ਪਾਲਨ ਤਾਲਾਬ ਮੌਨ ਏਕੀਕੂਤ ਕ੃਷ਿ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕੇ ਸੰਘਟਕ

ਕ) ਤਾਲਾਬ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਮੌਨ ਹੈਪਾ ਮੌਨ ਏਸ਼ਿਯਨ ਸੀਬਾਸ ਕਾ ਨਾਸ਼ੀ ਪਾਲਨ

ਏਸ਼ਿਯਨ ਸੀਬਾਸ (ਲੈਟ੍ਸ ਕੈਲਕੀਫਰ) ਕੋ ਭੇਟਕੀ ਅਥਵਾ ਬਰਾਮੁਣਡੀ ਕੇ ਨਾਮ ਸੇ ਭੀ ਜਾਨਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਔਰ ਯਹ ਸਮੁਦਰ ਤਟ ਕੇ ਝਲਾਕਾਂ, ਨਦੀਮੁਖ, ਖਾਰਾ ਜਲ ਤਥਾ ਲੈਗੂਨਸ ਸੇ ਪਕਡੀ ਜਾਨੇ ਵਾਲੀ ਵਾਵਸਾਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੇ ਏਕ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਪੰਖਮੀਨ ਪ੍ਰਯਾਤਿ ਹੈ। ਯੇ ਤੇਜੀ ਸੇ ਬਢਨੇ ਵਾਲੀ ਯੂਰੋਟੋਪਿਕ ਮਤਥਾ ਪ੍ਰਯਾਤਿ ਹੈ ਜਿਥੇ ਮੀਠਾ ਜਲ ਸਹਿਤ ਮਿਨਨ ਲਵਣਤਾ ਵਾਲੇ ਜਲ ਮੌਨ ਪਾਲਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ ਤਥਾ ਸਾਥ ਹੀ ਯਹ ਖਾਰਾ ਜਲ ਮੌਨ ਮਤਥਾ ਪਾਲਨ ਕੇ ਲਿਏ ਭੀ ਏਕ ਉਪਯੁਕਤ ਅਭਿਰ੍ਥੀ ਪ੍ਰਯਾਤਿ ਹੈ। ਆਠ ਸੇ ਦਸ ਮਹੀਨਿਆਂ ਕੀ ਅਵਧਿ ਮੌਨ ਸੀਬਾਸ 1.0 ਸੇ 1.2 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਕੇ ਔਸਤ ਸ਼ਰੀਰ ਆਕਾਰ ਤਕ ਬਢ ਸਕਤੀ ਹੈ ਔਰ ਇਸਦੇ ਕਹੀਂ ਅਧਿਕ ਘਰੇਲੂ (ਲੁਪਧੇ 450 ਸੇ 700) ਤਥਾ ਅੰਤਰਾਈਕੀ ਬਾਜਾਰ ਮੂਲਾਂ ਹਾਸਿਲ ਕਿਏ ਜਾਤੇ ਹਨ। ਸੀਬਾਸ ਕੇ ਪਾਲਨ ਮੌਨ ਹੈਪਾ ਮੌਨ ਪ੍ਰੀ-ਗ੍ਰੋ ਆਤ ਸੰਵਰਧਨ ਮੌਨ ਤਥਾ ਤਾਲਾਬੋਂ ਵ ਪਿੰਜਰੋਂ ਮੌਨ ਗ੍ਰੋ-ਆਤ ਪਾਲਨ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਤਾ ਹੈ।

ਏਸ਼ਿਯਨ ਸੀਬਾਸ, (ਲੈਟ੍ਸ ਕੈਲਕੀਫਰ)

ਨਾਸ਼ੀ ਪਾਲਨ ਕੇ ਲਿਏ ਕਮਸ਼: 2, 3 ਤਥਾ 5 ਮਿਮੀ. ਕੇ ਜਾਲੀ ਆਕਾਰ ਕੇ ਸਾਥ 2 ਮੀਟਰ x 1 ਮੀਟਰ x 1 ਮੀਟਰ ਕੀ ਏਚਡੀਪੀਈ ਗਾਂਠਰਾਹਿਤ ਨੈਟ ਹਾਪਾ ਕਾ ਉਪਯੋਗ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਬਾਂਸ ਕੀ ਮਦਦ ਸੇ ਤਾਲਾਬ ਮੌਨ ਹੈਪਾ ਕੀ ਲਗਾਯਾ ਗਿਆ। ਹੈਚਰੀ ਮੌਨ ਤਥਾ ਸੀਬਾਸ ਫ੍ਰਾਈ (1.5 ਸੇ 2.0 ਸੇਮੀ.) ਕੋ ਕੇਨਡੀਅਕ ਖਾਰਾ ਜਲਜੀਵ ਪਾਲਨ ਅਨੁਸਾਂਧਾਨ ਸੰਸਥਾਨ ਏਮਰਿਏਸ ਹੈਚਰੀ, ਚੇਨੰਈ ਸੇ ਬਿਨਾ ਕਿਸੀ ਮੂਲ੍ਹਦਰ ਕੇ ਸਾਥ ਗਾਹੁ ਢਾਰਾ ਇਕਾਤਮ ਅੱਕਸੀਜਨ ਪੈਕਿੰਗ ਕੇ ਅੰਤਰਗਤ ਲਾਯਾ ਗਿਆ। ਆਵਕ ਪਰ ਮਛਲਿਆਂ ਕੋ ਵਿਦ੍ਯਮਾਨ ਤਾਪਮਾਨ ਲਵਣਤਾ ਮੌਨ ਲਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਪਾਲਨ ਵਾਲੇ ਤਾਲਾਬ ਜਲ

ମେ ଛିଡ଼କାଵ କରକେ ଅନୁକୂଳ ବନାଯା ଗ୍ୟା। ଏକସମାନ ଆକାର ବାଲୀ ଫ୍ରାଈ ମଛଲିଯୋଂ କୋ 500 ଥିଲେ 750 ଵର୍ଗ ମୀଟର କୀ ଦର ପର ଭଣ୍ଡାରିତ କିଯା ଗ୍ୟା। ସୀବାସ ଫ୍ରାଈ କୋ ରୋଜାନା ଦୋ ରାଶନ (ପ୍ରାତକାଳ ଏବଂ ସାଯଂକାଳ) ମେ 8 ଥିଲେ 10 ପ୍ରତିଶତ ଶେରୀର ଭାର କୀ ଦର ପର 0.4 ଥିଲେ 1.2 ମିମୀ. କା ଏକ ମଂଦ ସିନିଙ୍କଂଗ ଗୁଟିକା ଆହାର ଖାନେ କୋ ଦିଯା ଗ୍ୟା। ହାପା କେ ଅନ୍ଦର ବଂଧୀ ଆହାର ଟ୍ରେ ମେ ଆହାର ବ୉ଲ କୋ ରଖକର ଲଘୁ ବୀଜୋ (1.5 ଥିଲେ 4.0 ସେମୀ.) କେ ଲିଏ ଆହାର ବ୉ଲ ଦୀ ଗର୍ଭି। ଚାଂକି ସୀବାସ ଅତ୍ୟଧିକ ନରଭକ୍ଷି ପ୍ରଜାତି ହୈ, ଇସଲିଏ ଚାର ଥିଲେ ପାଞ୍ଚ ଦିନୋଂ କେ ଅନ୍ତରାଳ ପର ଇସକେ ଆକାର କୀ ଗ୍ରେଡିଂ କୀ ଗର୍ଭି। ଭଣ୍ଡାରିତ ମଛଲିଯୋଂ କୋ ଶୂଟର୍ସ, ମଧ୍ୟମ ଏବଂ ଲଘୁ ଆକାର ବାଲେ ବୀଜ ସମୂହଙ୍କୁ ମେ ବର୍ଗୀକୃତ କିଯା ଗ୍ୟା ଓ ବିଭିନ୍ନ ହାପା ମେ ଅଲଗ ଅଲଗ ପୁନ: ଭଣ୍ଡାରିତ କିଯା ଗ୍ୟା। ନରସୀ ପାଲନ କେ 75 ଥିଲେ 90 ଦିନୋଂ ଉପରାନ୍ତ ସୀବାସ ଫ୍ରାଈ ନେ ଆଂଗୁଲିକ ମଛଲିଯୋଂ (3 ଥିଲେ 4 ଇଂ, 10 ଥିଲେ 15 ଗ୍ରାମ) କା ଆକାର ହାସିଲ କିଯା ଓ ଇନମେ 55 ପ୍ରତିଶତ କୀ ଉତ୍ତରଜୀବିତା ଦର ପାର୍ବ ଗର୍ଭି। ପକଢ଼ି ଗର୍ଭି ମଛଲିଯୋଂ କୋ ପ୍ରତି ମଛଲୀ ରୂପ୍ୟେ 40-50 କୀ ଦର ପର ପିଂଜରୋଂ ମେ ଗୋଆତଟ ପାଲନ କେ ଲିଏ ବେଚା ଗ୍ୟା।

ହାପା ମେ ବୀଜ ଅନୁକୂଳନୀକରଣ ତଥା ଭଣ୍ଡାରଣ
ସ୍ଵୟଂ ସହାୟତା ସମୂହ କୀ ମହିଳାଓଁ ଦ୍ୱାରା ସୀବାସ
ବୀଜ କୀ ଗ୍ରେଡିଂ, ଗ୍ରେଡ଼ିଡ ବୀଜ କୋ ପୁନ: ଆକାର ଦେବା

ତଥା ପୁନ: ଗଣନା କରନା
ସ୍ଵୟଂ ସହାୟତା ସମୂହ କୀ ମହିଳାଓଁ ଦ୍ୱାରା

ସ୍ଵୟଂ ସହାୟତା ସମୂହ କୀ ମହିଳା ସଦସ୍ୟୋଂ କୋ ମତ୍ୟ
ବୀଜ ବିତରଣ

ଆହାର ବ୉ଲ ତୈୟାର କରନା

ସୀବାସ ଆହାର ବ୉ଲ

ଭଣ୍ଡାରିତ ସୀବାସ ବୀଜ ପକଢ଼ି ଗଈ ସୀବାସ ଆଂଗୁଲିକ ମଛଲିଆଁ ଘ) ମିଲ୍କଫିଶ ଏବଂ ପର୍ଲସ୍ପୋଟ କା ନର୍ସରୀ ପାଲନ

ଆରା ଜଳ କୀ ପଞ୍ଚମୀନ ମେଂ, ମିଲ୍କଫିଶ କେ ଇସକୀ ତ୍ଵରିତ ଵୃଦ୍ଧି ଦର (6 ମାହ ମେଂ 500 ଗ୍ରାମ ଭାର ହାସିଲ କରତି ହୈ), ଲବଣୀୟ ସହିଷ୍ଣୁତା (0 ଥେବା 50 ଚେନ) କଠେରତା ତଥା ଅପେକ୍ଷାକୃତ କମତର ଉତ୍ପାଦନ ଲାଗତ କେ କାରଣ ତାଲାବ ଓ ପିଂଜରା ଆଧାରିତ ଜଲଜୀଵ ପାଲନ ପ୍ରଣାଳିଆଁ କେ ଲିଏ ସର୍ଵାଧିକ କ୍ଷମତାଶୀଳ ଅଭ୍ୟର୍ଥୀ କେ ରୂପ ମେଂ ଜାନା ଜାତା ହୈ। ଯେ ଯୁରୀହୈଲାଇନ ହୈ ଓ ଶାକାହାରୀ ମଛଲୀ ମୁଖ୍ୟତ: ବୈଟିକ ଶୈଵାଳ ଲବ-ଲବ ପାଦପ ପ୍ଲବକ ଓ ଡିଟ୍ରିଟସ ପର ପଲାତି ହୈ। ହାଲାଂକି, ଯହ ସଂର୍ଧନ ପ୍ରଣାଳିଆଁ ମେଂ କମ ପ୍ରୋଟୀନ ଯୁକ୍ତ ଗୁଟିକା ଆହାର ଭୀ ସ୍ଵୀକାର କରତି ହୈ। ମିଲ୍କଫିଶ ପାଲନ ମେଂ କମ ନିରେଶ କରନେ କୀ ଜଲୁରତ ହୋତି ହୈ ଓ ଯହ ତଟବର୍ତ୍ତୀ ସମୁଦ୍ରାଯୋଦ୍ୟମରେ ଲିଏ ଏକ ଆଜୀବିକା ବିକଳ୍ପ ତୈୟାର କରତି ହୈ। ଘରେଲୁ ବାଜାର ମେଂ ଜାହାଂ ମିଲ୍କଫିଶ କେ ପ୍ରତି କିଲୋଗ୍ରାମ ରୂପ୍ୟେ 100 ଥେବା 120 କା ମୂଲ୍ୟ ମିଲତା ହୈ ବର୍ହି ଇସକୀ ଉତ୍ପାଦନ ଲାଗତ ପ୍ରତି କିଲୋଗ୍ରାମ କେଵଳ 60 ଥେବା 80 ରୂପ୍ୟେ ତକ ଆତି ହୈ। ମିଲ୍କଫିଶ ପାଲନ ମେଂ ହାପାଜ ମେଂ ନର୍ସରୀ ପାଲନ କେ ସାଥ ସାଥ ବହୁ ସଂର୍ଧନ ତଥା ଏକଳ ସଂର୍ଧନ କେ ତୌର ପର ତାଲାବୋ ମେଂ ଗୋ-ଆତଟ ସଂର୍ଧନ ଶାମିଲ ହୈ।

ମିଲ୍କଫିଶ, ଚୈନୋଜ ଚୈନୋଜ

ପର୍ଲସ୍ପୋଟ କେ ହରିତ କ୍ରୋମାଇଡ କେ ରୂପ ମେଂ ଭୀ ଜାନା ଜାତା ହୈ ଓ ଯହ କୈରୀମୀନ (ମଲ୍ୟାଲମ) ତଥା କାଲୁନ୍ଦରୀ (ମରାଠୀ) କେ ନାମ ମେଂ ଭୀ ପ୍ରଚଲିତ ହୈ। ଯହ କେରଳ କୀ ରାଜ୍ୟ ମଛଲୀ ହୈ ଓ ପ୍ରତି କିଲୋଗ୍ରାମ ରୂପ୍ୟେ 250 ଥେବା 500 କା ବାଜାର ମୂଲ୍ୟ କେ ସାଥ ଭାରତ କେ ପଶିଚମୀ ତଟ ପର ଇସକୀ ଅଚ୍ଛୀ ବାଜାର କ୍ଷମତା ହୈ। ପର୍ଲସ୍ପୋଟ, ତାଲାବୋ, ବାଙ୍ଗୋ ତଥା ପିଂଜରୋ ଜୈସୀ ବିଭିନ୍ନ ପାଲନ ପ୍ରଣାଳିଆଁ କେ ଲିଏ ଅନୁକୂଳନୀୟ ହୈ। ସର୍ଵଭକ୍ଷଣ ହୋନେ କେ କାରଣ ପର୍ଲସ୍ପୋଟ କେ ପାଲନ କରନା କିଫାୟତି ହୋତା ହୈ ଓ ଯହ ଲଘୁ ସ୍ତରୀୟ ମତ୍ସ୍ୟ କିସାନୋ କୀ ଆଜୀବିକା କେ ସହ୍ୟୋଗ କରନେ ମେଂ ଅତ୍ୟଧିକ ଉପ୍ୟୁକ୍ତ ହୈ ତଥା ସାଥ ହୀ ବହୁ ସଂର୍ଧନ, ଏକିକୃତ କୃଷି ପ୍ରଣାଲୀ ଏବଂ ପିଂଜରା ପାଲନ କେ ଲିଏ ଭୀ ଉପ୍ୟୁକ୍ତ ହୈ।

ପର୍ଲସ୍ପୋଟ, (ଏଟ୍ରୋପ୍ଲସ ସ୍କ୍ରାତେନ୍ସିସ)

ଏକ ହାପା ମେଂ 500 ଥେବା 700 କୀ ଭଣ୍ଡାରଣ ସଘନତା କେ ସାଥ ତାଲାବୋ ମେଂ ସ୍ଥାପିତ 2 ମୀଟର ଗ 1 ମୀଟର ଗ 1 ମୀଟର କେ ହାପାଜ ମେଂ ମିଲ୍କଫିଶ (6000) ତଥା ପର୍ଲସ୍ପୋଟ (5000) ଫ୍ରାଈ କେ ଆଂଗୁଲିକ ମଛଲିଆଁ (2.0 ଥେବା 3.0 ସେମୀ., 0.3 ଥେବା 0.5 ଗ୍ରାମ) କେ ଲିଏ ନର୍ସରୀ ପାଲନ କିଯା ଗ୍ୟା। 8 ଥେବା 10 ପ୍ରତିଶତ ଶରୀର ଭାର କୀ ଦର ପର ରୋଜାନା ଦୋ ବାର ବ୍ୟାଵସାୟିକ ନର୍ସରୀ ଆହାର (30 ଥେବା 35 ପ୍ରତିଶତ ପ୍ରୋଟୀନ) ଖାନେ କୋ ଦିଯା ଗ୍ୟା। ହାପା ମେଂ ସମୁଚ୍ଚିତ ଜଳ ବଦଲାବ କୀ ସୁବିଧା କେ ଲିଏ ନିୟମିତ ରୂପ ଥେବା ହାପାଜ କେ ସାଫ କିଯା ଗ୍ୟା। 15 ଦିନୋ କେ ନିୟମିତ ଅନ୍ତରାଳ ପର ମତ୍ସ୍ୟ ବୀଜ କୀ ଵୃଦ୍ଧି ଓ ଉତ୍ତରଜୀବିତା କୀ ଜାଂଚ କରନେ କେ ଲିଏ ସମୟ-ସମୟ ପର ସୈମପିଲିଙ୍ଗ କେ କାର୍ଯ୍ୟ କିଯା ଗ୍ୟା। ନର୍ସରୀ ପାଲନ କେ 60 ଦିନୋ ବାଦ ଭଣ୍ଡାରିତ

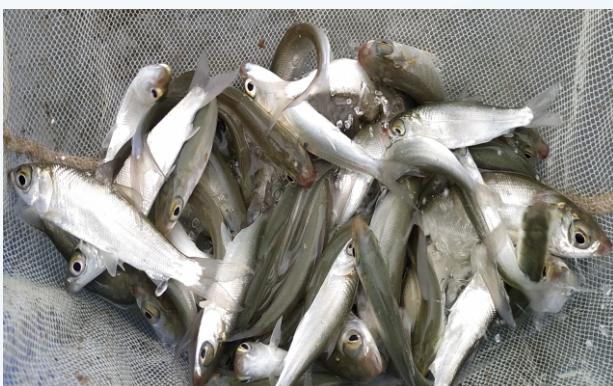
मिल्कफिश और पर्लस्पॉट ने क्रमशः 96 प्रतिशत एवं 98 प्रतिशत की उत्तरजीविता के साथ आंगुलिक मत्स्य का आकार (10 से 15 सेमी.) हासिल किया। आंगुलिक मत्स्य को पकड़ा गया और प्रति मछली 15 से 25 रूपये की दर पर तालाबों में ग्रो आउट पालन के लिए बेचा गया।

खारा जलजीव पालन तालाब की एकीकृत कृषि प्रणाली की मिल्कफिशा एवं पर्लस्पॉट नर्सरी इकाई

भण्डारित मिल्कफिश बीज

ਪਕੜੀ ਗਈ ਆਂਗਲਿਕ ਮਿਲਕਫਿਲ

ਮਣਾਰਿਤ ਪਲੱਸਪੋਟ ਬੀਜ

ਪਕੜੀ ਗਈ ਆਂਗੂਲਿਕ ਪਲਟਸਪੋਟ

ग) तैरते हुए एचडीपीई बॉक्स में हरित मड केकड़ा एवं नारंगी मड केकड़ा का पालन

वंश साइला यथा हरित मङ्ग केकड़ा, साइला सेराटा एवं नारंगी मङ्ग केकड़ा, साइला ओलीवेसिया के अंतर्गत भारतीय तटवर्ती जलधाराओं में मड़ केकड़ा की दो प्रजातियां पाई जाती हैं जिनका कि नियंत्रित परिस्थितियों में पालन किया जा सकता है। हरित मङ्ग केकड़ा जहां अधिकतम 1.5 से 2.0 किलोग्राम के आकार तक बढ़ता है वही नारंगी मङ्ग केकड़ा 0.5 से 0.7 किलोग्राम का अधिकतम आकार हासिल करता है। दो प्रजातियों में, हरित मङ्ग केकड़ा को अपनी त्वरित वृद्धि दर, बड़े आकार, उच्चतर मूल्य, तालाब संवर्धन के लिए उपयुक्त, कमतर आक्रामक और आसान देखभाल के कारण पालन के लिए बेहतर पसन्द किया जाता है। नारंगी मङ्ग केकड़ा में आक्रामक व्यवहार और गहरी खुदाई की आदत पाई जाती है जो कि बांध संरचना को ब्रुकसान

पहुंचाने के साथ साथ कम मूल्य वाली होती है और पकड़ के समय इसमें लघुतर आकार पाया जाता है।

साइला सैराटा

साइला ओलीवेसिया

केकड़ों के गहरी खुदाई करने की प्रवृत्ति और आक्रामक व्यवहार के कारण एक बहु संवर्धन प्रणाली के अंतर्गत तालाबों में सीधे तौर पर इनका पालन करने की सिफारिश नहीं की जाती। इससे बांध की स्थिरता, मछली पकड़ने और देखभाल करने का कार्य प्रभावित होता है। इसलिए, केकड़ा पालन एक बॉक्स संवर्धन प्रणाली में करने की सिफारिश की जाती है जिसमें प्रत्येक किशोर केकड़े को वैयक्तिक एचडीपीई बॉक्स में रखा जाता है जो कि एक रॉफ्ट संरचना पर तैरता रहता है। एचडीपीई बॉक्स अनेक प्रकार के आकारों में आते हैं, हालांकि बड़े आकार वाले बॉक्स (लगभग आकार सीमा) में कहीं बेहतर परिणाम देखने को मिले। बॉक्स में आहार खिलाने के लिए ऊपर की ओर सुराख बने होते हैं और जल परिचालन तथा उपापचय एवं मलमूत्र पदार्थ के लिए दोनों ओर एवं नीचे की ओर सुराख बने होते हैं। बॉक्स में दो भाग होते हैं यथा जल में

झूबा हुआ ऊपरी लिड तथा लॉवर बॉडी। बॉक्सों को पीवीसी से बनी तैरती हुई रॉफ्ट पर व्यवस्थित किया जाता है और एक बैटरी संरचना में इस प्रकार जोड़ा जाता है ताकि बॉक्स का लगभग तीन चौथाई हिस्सा जल के भीतर रहे। इससे मठ केकड़ा किशोरों को तालाब वातावरण में जल के भीतर रखा जाता है।

लगभग तीन सौ बॉक्स को 2500 वर्ग मीटर वाले एक तालाब में स्थापित किया गया। प्रत्येक बॉक्स में अलग अलग विधि में केकड़ों (100 से 150 ग्राम) को भण्डारित किया गया और 180 दिनों के लिए शरीर भार के 1 से 5 प्रतिशत की दर पर एक बार ट्रैस मत्स्य का उपयोग करते हुए उन्हें भोजन दिया गया। केकड़ा बॉक्स की समय समय पर सफाई की गई ताकि रोग एवं मृत्युदर की संभावना को रोका जा सके। 180 दिनों तक पालन करने के उपरान्त, भण्डारित केकड़ों (300 से 500 ग्राम, 75 प्रतिशत उत्तरजीविता) को पकड़ कर स्थानीय बाजार में प्रति किलोग्राम 500 से 800 रुपये की दर पर बेचा गया।

खारा जलजीव पालन तालाब की एकीकृत कृषि प्रणाली की तैरती एवं जलमण्डन केकड़ा बॉक्स संवर्धन प्रणाली

एचडीपीई केकड़ा बॉक्स

ਕੇਕਡਾ ਬੱਕਸਾ ਮੈਂ ਭਣਡਾਰਿਤ ਕਿਰ ਕੇਕਡਾ

ਘ) ਪਲੰਸਪੋਟ ਏਵਂ ਮਿਲਕਫਿਸ਼ ਕਾ ਬਹੁ ਸੰਵਰ्धਨ

ਬਹੁ ਸੰਵਰ्धਨ ਕੇ ਅੰਤਰਗਤ ਏਕ ਹੀ ਤਾਲਾਬ ਮੈਂ ਵਿਭਿੰਨ ਆਹਾਰ ਪ੍ਰਵ੃ਤਿਆਂ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਯਾਤਿਆਂ ਕੇ ਸੰਯੋਜਨ ਕਾ ਪਾਲਨ ਕਿਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਮਿਲਕਫਿਸ਼ ਔਰ ਪਲੰਸਪੋਟ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਪ੍ਰਵ੃ਤਿ ਵਾਲੀ ਮਤਖ ਪ੍ਰਯਾਤਿਆਂ ਹਨ ਜਿਨਮੈਂ ਅਚੀ ਬਢ਼ਗਾਰ ਔਰ ਉਤਤਰਜੀਵਿਤਾ ਦਰ ਦੇਖਨੇ ਕੋ ਮਿਲਤੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਖਾਰਾ ਜਲਜੀਵ ਪਾਲਨ ਵਾਲੇ ਤਾਲਾਬ ਕੀ ਏਕੀਕੂਤ ਕ੃਷ਿ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਮੈਂ ਬਹੁ ਸੰਵਰ्धਨ ਕੇ ਲਿਏ ਉਪਯੁਕਤ ਹੈ।

ਖਾਰਾ ਜਲਜੀਵ ਪਾਲਨ ਵਾਲੇ ਤਾਲਾਬ ਕੀ ਏਕੀਕੂਤ ਕ੃਷ਿ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਮੈਂ ਬਹੁ ਸੰਵਰ्धਨ ਇਕਾਈ ਦੇ ਪਕਡੀ ਗੱਈ ਮਿਲਕਫਿਸ਼ ਏਵਂ ਪਲੰਸਪੋਟ

ਤੀਨ ਸੇ ਚਾਰ ਝੰਚ ਆਕਾਰ ਵਾਲੀ ਮਿਲਕਫਿਸ਼ ਏਵਂ ਪਲੰਸਪੋਟ ਦੋਨੋਂ ਕੀ ਏਕ-ਏਕ ਹਜਾਰ ਆਂਗੁਲਿਕ ਮਛਲਿਆਂ ਕੋ ਤਾਲਾਬ ਮੈਂ ਭਣਡਾਰਿਤ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਔਰ ਤਨ੍ਹੋਂ 180 ਦਿਨਾਂ ਕੇ ਲਿਏ ਪਾਲਾ ਗਿਆ। ਬਕਰਿਆਂ ਦੇ ਨਿਕਲਨੇ ਵਾਲੇ ਮਲਮੂਤ ਛਾਵਾ ਉਰੰਗੀਕਰਣ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਕੂਤਿਕ ਤਾਲਾਬ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਕੋ ਬਨਾਈ ਰਖਾ ਗਿਆ ਔਰ ਇਸਕੇ ਅਲਾਵਾ ਮਛਲਿਆਂ ਕੋ 2 ਦੇ 5 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਸ਼ਰੀਰ ਭਾਰ ਕੀ ਦਰ ਪਰ ਰੋਜਾਨਾ ਅਨੁਪੂਰਕ ਆਹਾਰ (25 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਕ੍ਰੂਡ ਪ੍ਰੋਟੀਨ) ਖਾਨੇ ਕੋ ਦਿਯਾ ਗਿਆ। ਪਾਲਨ ਕੇ 180 ਦਿਨਾਂ ਕੇ ਉਪਰਾਨਤ ਮਿਲਕਫਿਸ਼ (300 ਦੇ 500 ਗ੍ਰਾਮ) ਤਥਾ ਪਲੰਸਪੋਟ (150 ਦੇ 200 ਗ੍ਰਾਮ) ਕੋ ਪਕਡਾ ਗਿਆ ਜਿਨਮੈਂ 98 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਕੀ ਉਤਤਰਜੀਵਿਤਾ ਦਰਜ ਕੀ ਗਈ। ਪਕਡੀ ਗਈ ਮਿਲਕਫਿਸ਼ ਏਵਂ ਪਲੰਸਪੋਟ ਕੋ ਕਮਸ਼: ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ 120 ਦੇ 150 ਰੂਪਾਂ ਤਥਾ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ 250 ਦੇ 300 ਰੂਪਾਂ ਕੀ ਦਰ ਪਰ ਸਥਾਨੀਂ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੈਂ ਬੇਚਾ ਗਿਆ।

ਡ) ਤਾਲਾਬ ਬਾਂਧ ਪਰ ਸ਼ੋਡ ਮੈਂ ਸੂਰਤੀ ਬਕਰੀ ਪਾਲਨ

ਬਕਰੀ ਕੋ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਕੀ ਗਿਆ ਮਾਨਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਔਰ ਬਕਰੀ ਦੇ ਨਿਕਲਨੇ ਵਾਲੇ ਮਲਮੂਤ ਅਥਵਾ ਕੂਡੇ-ਕਰਕਟ ਕੋ ਏਕ ਉਤਕ਷ਟ ਸਤਰ ਕਾ ਜੈਵਿਕ ਉਰੰਗੀਕਰਣ ਮਾਨਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਬਕਰੀ ਦੀ ਸੂਰਤੀ ਨਰਸਲ, ਘਰੇਲੂ ਬਕਰਿਆਂ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਕੀ ਸੰਵਰਾਤ੍ਰੀ ਬਕਰੀ ਨਰਸਲਾਂ ਮੈਂ ਸੇ ਏਕ ਹੈ ਔਰ ਇਸੇ ਮੁਖਾਂਤ: ਦੁਗਥ ਉਤਪਾਦਨ ਕੇ ਲਿਏ ਪਾਲਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਇਨਕਾ ਵਿਤਰਣ ਸੂਰਤ, ਬਡੈਂਦਾ ਔਰ ਮਹਾਰਾਓ ਕੇ ਨਾਸਿਕ ਜਿਲੇ ਮੈਂ ਏਵਂ ਆਸਪਾਸ ਕੇ ਝਲਾਕਾਂ ਮੈਂ ਪਾਧਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਸੂਰਤੀ ਬਕਰਿਆਂ ਕੋ ਤੀਨ ਦੇ ਪੰਦਰਾਂ ਕੇ ਛੋਟੇ ਝੂਣਡ ਮੈਂ ਪਾਲਾ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਯਾਤਨ ਏਵਂ ਮੇਮਨਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੇ ਲਿਏ ਆਦਰਸ਼ ਨਰ : ਮਾਦਾ ਭਣਡਾਰਣ ਅਨੁਪਾਤ 1 : 4 ਹੈ। ਅਧਿਕਾਂਸ਼ ਝੂਣਡਾਂ ਕੋ ਵਾਧਕ ਚਰਾਗਾਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਪਰ ਪਾਲਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਯਾਤਨ ਦੀ ਬਕਰਿਆਂ ਕੀ ਰੰਗ ਮੁਖਾਂਤ: ਸਫੇਦ ਹੋਤਾ ਹੈ ਔਰ ਸਾਥ ਹੀ ਛੋਟੇ ਏਵਂ ਚਮਕਦਾਰ ਬਾਲ ਤਥਾ ਮਧਿਮ ਆਕਾਰ ਕੇ ਨੀਚੇ ਕੀ ਓਰ ਲਟਕਤੇ ਹੁਏ ਕਾਨ ਪਾਏ ਜਾਤੇ ਹਨ।

ਖਾਰਾ ਜਲ ਵਾਲੇ ਤਾਲਾਬ ਮੈਂ ਬਕਰੀ ਪਾਲਨ ਕੇ ਲਿਏ ਤਾਲਾਬ ਕੇ ਪੀਛੇ ਕੀ ਓਰ 20 ਫੀਟ ਗ 10 ਫੀਟ ਆਕਾਰ ਕਾ ਏਕ ਸਥਤਾ ਬਕਰੀ ਪਾਲਨ ਸ਼ੇਡ ਬਨਾਯਾ

ਗਿਆ ਔਰ ਇਸ ਕਾਰ੍ਯ ਮੌਜੂਦਾ ਸੀਮੇਨਟ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਬਾਅਦ, ਚਾਰਦੀਵਾਰੀ ਨੈਟ, ਪਲਾਸਟਿਕ ਔਰ ਜੀਆਈ ਰਫ ਸ਼ੀਟਾਂ ਦੀ ਉਪਯੋਗ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਤਾਲਾਬ ਬਾਂਧ ਪਰ ਬਕਰੀ ਪਾਲਨ ਸ਼ੇਡ ਦੀ ਆਧਾਰ ਕੋ ਲਕਡੀ ਦੀ ਬਾਅਦ ਤਥਾਂ ਦੀ ਉਪਯੋਗ ਕਰਕੇ ਬਨਾਯਾ ਗਿਆ। ਸ਼ੇਡ ਦੀ ਫਰ਼ਸ਼ ਦੀ ਸੂਖਾ ਰਖਾ ਗਿਆ ਔਰ ਸਮੁਚਿਤ ਵਾਧੂ ਸੰਚਾਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਲਿਏ ਤਥਾਂ ਵਿੱਚ ਛੇਦ ਬਨਾਏ ਗਏ। ਸ਼ੇਡ ਦੀ ਛਿਦਰਿਤ ਆਧਾਰ ਦੀ ਬਕਰਿਆਂ ਦੀ ਮਲ-ਮੂੜ ਅਥਵਾ ਕੂਡਾ-ਕਰਕਟ (ਬਿਨਾ ਖਾਇਆ ਆਹਾਰ ਏਵਾਂ ਮਲ-ਮੂੜ) ਤਾਲਾਬ ਦੀ ਜਲ ਵਿੱਚ ਗਿਰਤਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਪ੍ਰਾਕ੃ਤਿਕ ਉਰਵਰਕ ਦੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਾਰ੍ਯ ਕਰਤਾ ਹੈ ਔਰ ਇਸਦੇ ਸੰਵਰਧਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਕ੃ਤਿਕ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਦੀ ਬਢਾਨੀ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

**ਖਾਰਾ ਜਲਜੀਵ ਪਾਲਨ ਤਾਲਾਬ ਦੀ ਏਕੀਕੂਤ ਕ੃ਣਿ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਸੁਵਾਲੀ ਮੈਂ ਮੇਮਨੀਂ ਦੀ ਸਾਥ
ਸੂਰਤੀ ਬਕਰੀ ਝੁਣਡ**

ਬਕਰੀ ਆਹਾਰ : ਸਾਨ੍ਦ ਆਹਾਰ ਏਵਾਂ ਤਾਲਾਬ ਬਾਂਧ ਦੀ ਹੁਣੀ ਘਾਸ

ਬਕਰੀ ਪਾਲਨ ਦੀ ਲਿਏ ਸ਼ੇਡ ਵਿੱਚ 6 ਦੇ 8 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਵਿੱਚ ਆਕਾਰ ਵਾਲੀ ਲਗਭਗ ਨੌ ਸੂਰਤੀ ਬਕਰਿਆਂ ਦੀ ਰਖਾ ਗਿਆ ਔਰ ਤਵੇਂ 180 ਦਿਨਾਂ ਤਕ ਪਾਲਾ ਗਿਆ। ਬਕਰਿਆਂ ਦੀ ਮੇਮਨੀਂ ਦੀ ਦੀਨ ਵਿੱਚ ਦੋ ਬਾਰ ਖਾਰਾ ਜਲ ਦੀ ਤਾਲਾਬ ਬਾਂਧ ਦੀ ਹੁਣੀ ਘਾਸ ਔਰ ਆਸਪਾਸ ਮੈਂਜੂਦ ਝਾਂਡਿਆਂ ਦੀ ਦੀ ਗਿਆ। ਬਕਰਿਆਂ ਦੀ ਸਨ੍ਤੁਲਿਤ ਆਹਾਰ ਦੇਣੇ ਦੀ ਲਿਏ ਪ੍ਰਤੇਕ ਬਕਰੀ ਦੀ 20 ਦੇ 25 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਕੂਡ ਪ੍ਰੋਟੀਨ ਵਾਲਾ ਸਾਨ੍ਦ ਆਹਾਰ (ਮਕਕਾ, ਗੇਹੂਂ, ਚਾਵਲ ਦੀ ਮੂਸੀ, ਗੇਹੂਂ ਦੀ ਮੂਸੀ, ਜੌ, ਕਦਨ, ਸੋਧਾਬੀਨ, ਤਿਲਹਨ ਦੀ ਉਪੋਤਪਾਦ ਦੀ ਮਿਸ਼ਣ) ਪ੍ਰਤਿ ਦਿਨ 300 ਦੇ 500 ਗ੍ਰਾਮ ਦੀ ਦਰ ਵਿੱਚ ਖਾਨੇ ਦੀ ਦਿਓਗੀ ਗਿਆ। ਪਾਲਨ ਦੀ 180 ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਰਾਨਤ ਬਕਰੀ ਪਾਲਨ ਵਿੱਚ 100 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਉਤਤਰਜੀਵਿਤਾ ਪਾਈ ਗਿਆ ਔਰ ਸਾਥ ਵਿੱਚ ਬਕਰੀ ਵਿਚਕਾਰ (30 ਦੇ 50 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ) ਏਵਾਂ ਤੀਨ ਨਵਜਾਤ ਮੇਮਨਾ (5 ਦੇ 7 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ) ਦੀ ਉਤਪਾਦਨ ਹਾਸਿਲ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਵਿਚਕਾਰ ਬਕਰਿਆਂ ਦੀ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਬੇਚਾ ਗਿਆ।

ਚ) ਤਾਲਾਬ ਬਾਂਧ ਪਰ ਸ਼ੇਡ ਵਿੱਚ ਕੋਬ ਬ੍ਰੋਯਲਰ ਕੁਕਕੁਟ ਪਕਾਵ ਪਾਲਨ

ਅਧਿਕਾਂਸਤ: ਕੋਬ ਪ੍ਰਜਾਤਿ ਦੀ ਕੁਕਕੁਟ ਪਕਿਥਿਆਂ ਦੀ ਪਸਾਂ ਕਿਯਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਔਰ ਪ੍ਰਤਿ ਪਕਾਵ ਕੇਵਲ 0.3 ਦੇ 0.4 ਵਰਗ ਮੀਟਰ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਤੇ: ਤਾਲਾਬ ਦੀ ਪੀਛੇ ਦੀ ਓਰਵਾਲੀ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ 40 ਫੀਟ ਵਿੱਚ 30 ਫੀਟ ਵਿੱਚ ਆਕਾਰ ਦੀ ਏਕ ਛੋਟਾ ਏਵਾਂ ਸੁਵਾਲੀ ਕੁਕਕੁਟ ਪਕਾਵ ਬਨਾਯਾ ਗਿਆ ਔਰ ਇਸ ਕਾਰ੍ਯ ਵਿੱਚ ਸੀਮੇਨਟ ਦੀ ਬਾਅਦ ਖੰਬੋਂ, ਬਾਂਸ, ਚਾਰਦੀਵਾਰੀ ਨੈਟ, ਪਲਾਸਟਿਕ ਔਰ ਜੀਆਈ ਰਫ ਸ਼ੀਟਾਂ ਦੀ ਉਪਯੋਗ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਸੀਮੇਨਟ ਦੀ ਬਨੀ ਸ਼ੀਟ ਦੀ ਉਪਯੋਗ ਕਰਕੇ ਹੁਏ ਕੁਕਕੁਟ ਦੀ ਫਰ਼ਸ਼ ਤੈਤੀ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਤਾਕਿ ਪਕਿਥਿਆਂ ਦੀ ਮਲ-ਮੂੜ ਅਥਵਾ ਕੂਡਾ-ਕਰਕਟ ਦੀ ਸੀਧੇ ਤਾਲਾਬ ਵਿੱਚ ਗਿਰਨੇ ਦੀ ਰੋਕਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਪਕਾਵ ਪਾਲਨ ਦੀ ਉਪਰਾਨਤ ਇਨਸੇ ਨਿਕਲਨੇ ਵਾਲੇ ਅਪਣਿਅਤ ਦੀ ਉਪਯੋਗ ਜੈਂਵ ਉਰਵਰਕਾਂ ਦੀ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਨੇ ਵਿੱਚ ਕਿਯਾ ਗਿਆ।

ਕੁਕਕੁਟ ਪਕਾਵ ਦੀ ਵਿੱਚ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਹਾਰ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 500 ਕੁਕਕੁਟ ਪਕਿਥਿਆਂ ਦੀ ਰਖਾ ਗਿਆ। ਪਕਿਥਿਆਂ ਦੀ ਖਿਲਾਵ ਦੀ ਲਿਏ ਤਥਾਂ ਆਹਾਰ ਦੀ

ਬਾਬਦੀ ਕੋ ਨ੍ਯੂਨਤਮ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਹੱਦੂਰੀ ਤਥਾ ਫਿੰਕਰਸ ਕਾ ਉਪਯੋਗ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਰੋਗ ਏਵਾਂ ਮੁੜ੍ਹਦਰ ਕੋ ਰੋਕਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਬ੍ਰੋਡਲਰ ਪਕਿਖਿਆਂ ਮੈਂ ਸਮਾਂ ਸਮਾਂ ਪਰ ਟੀਕਾਕਣ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਕੁਕਕੁਟ ਸ਼ੇਡ ਮੈਂ ਅਧਿਕਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਵਸਥਾ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਈ ਗਈ ਤਕਿ ਸ਼ੀਤਕਾਲ ਮੈਂ ਪਕਿਖਿਆਂ ਮੈਂ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਮੁੜ੍ਹਦਰ ਕੋ ਰੋਕਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਬ੍ਰੋਡਲਰ ਪਕਿਖਿਆਂ ਕੋ ਤਨਕੀ ਆਧੂ ਅਵਸਥਾ ਔਰ ਸ਼ਰੀਰ ਭਾਰ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰੀ-ਸਟਾਰਟਰ, ਸਟਾਰਟਰ ਔਰ ਗ੍ਰੋਅਰ ਆਹਾਰ (1500 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਆਹਾਰ) ਖਾਨੇ ਕੋ ਦਿਯਾ ਗਿਆ। 35 ਦੇ 40 ਦਿਨਾਂ ਉਪਰਾਨਤ, ਪਕਿਖਿਆਂ ਨੇ 90 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਕੀ ਉਤਤਰਜੀਵਿਤਾ ਦਰ ਕੇ ਸਾਥ 1.8 ਦੇ 2.0 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਕਾ ਆਕਾਰ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਪਕਿਖਿਆਂ ਕੋ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ 120 ਦੇ 130 ਰੂਪਾਂ ਕੀ ਦਰ ਪਰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੈਂ ਬੇਚਾ ਗਿਆ।

ਖਾਇਆ ਜਲਜੀਵ ਪਾਲਨ ਤਾਲਾਬ ਕੀ ਏਕੀਕੂਤ ਕ੃਷ਿ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਮੈਂ ਤਾਲਾਬ ਬਾਂਧ ਪਰ ਸਲਤੇ ਸ਼ੇਡ ਮੈਂ ਬ੍ਰੋਡਲਰ ਕੁਕਕੁਟ ਪਕਿਖੀ ਪਾਲਨ

ਕੁਕਕੁਟ ਪਾਲਨ ਇਕਾਈ ਮੈਂ ਅਣਾਦਿਤ ਕੱਬ ਬ੍ਰੋਡਲਰ ਪਕਿਖੀ ਏਵਾਂ ਪਕਢੇ ਗਏ ਪਕਿਖੀ

ਤਾਲਾਬ ਬਾਂਧ ਪਰ ਅਲਘ ਲਵਣ ਸਹਿਣ੍ਹੁ ਟਮਾਟਰ, ਬੈਂਗਨ, ਮਿਰਚ ਕੀ ਸਭਜੀ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਖਾਇਆ ਜਲਜੀਵ ਪਾਲਨ ਵਾਲੇ ਤਾਲਾਬਾਂ ਮੈਂ ਅਨੇਕ ਫਾਰਮ ਪਰ ਤਾਲਾਬ ਬਾਂਧ ਏਕ ਬੱਡਾ ਕ੍ਸੇਤਰ ਕਵਰ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਤਾਲਾਬ ਬਾਂਧ ਭੂਮਿ ਕਾ ਅਧਿਕਾਂਸ਼ਤ: ਜਲਜੀਵ ਪਾਲਨ ਕੇ ਕਾਰ੍ਯ ਮੈਂ ਉਪਯੋਗ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿਯਾ ਜਾਤਾ। ਤਾਲਾਬ ਕੇ ਅਨਵਰੂਨੀ ਏਵਾਂ ਬਾਹਾਂ ਬਾਂਧ ਤਥਾ ਸਮੀਪਸਥ ਕ੍ਸੇਤਰਾਂ ਕਾ ਉਪਯੋਗ ਅਲਘ ਲਵਣ ਸਹਿਣ੍ਹੁ ਫਲਾਂ, ਸਬਜਿਖਿਆਂ ਤਥਾ ਪੁ਷ਣ ਪੌਧਿਆਂ ਕੀ ਖੇਤੀ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਕਿਯਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ ਔਰ ਇਸਦੇ ਜਲਜੀਵ ਪਾਲਨ ਸੰਬੰਧੀ ਗਤਿਵਿਧਿਆਂ ਪਰ ਮੀਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਾ। ਬੈਂਗਨ, ਟਮਾਟਰ, ਮਿਰਚ, ਖੀਰਾ ਆਦਿ ਜੈਂਸੀ ਅਲਘ ਲਵਣ ਸਹਿਣ੍ਹੁ ਸਬਜਿਖਿਆਂ ਕੀ ਵਰ්਷ਭਰ ਤਨਕੇ ਸੀਜਨ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬੋਧਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਸਭਜੀ ਫਸਲਾਂ ਕੀ ਫਾਲਤੂ ਪਲਿਖਿਆਂ ਕਾ ਉਪਯੋਗ ਬਕਾਰਿਆਂ ਤਥਾ ਕੁਕਕੁਟ ਪਕਿਖਿਆਂ ਕੇ ਨਿਕਲਨੇ ਵਾਲੇ ਮਲ-ਮੂੜ ਅਥਵਾ ਕੂਡਾ-ਕਰਕਟ ਕੇ ਮਿਸ਼ਣ ਕੇ ਸਾਥ ਖਾਦ ਬਨਾਨੇ ਮੈਂ ਮੀਂ ਕਿਯਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ।

ਖਾਇਆ ਜਲਜੀਵ ਪਾਲਨ ਵਾਲੇ ਤਾਲਾਬ ਕੇ ਬਾਂਧ ਪਰ ਅਲਘ ਲਵਣ ਸਹਿਣ੍ਹੁ ਸਭਜੀ ਖੇਤੀ (120 ਦਿਨ) ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਸ਼ੀਤਕਾਲ ਮੈਂ ਟਮਾਟਰ, ਬੈਂਗਨ, ਮਿਰਚ ਕੀ ਲਗਭਗ 200 ਪੌਦ ਔਰ ਪਾਲਕ ਕੇ ਬੀਜਾਂ ਕੀ ਤਾਲਾਬ ਬਾਂਧ ਕ੍ਸੇਤਰ (250 ਵਰਗ ਮੀਟਰ) ਮੈਂ ਤਗਾਯਾ ਗਿਆ। ਪਾਰਮਾਂਕਿਕ ਵਿਧਿ ਕੀ ਤੁਲਨਾ ਮੈਂ ਬੇਹਤਰ ਉਪਯੋਗ ਉਪਾਦਕਤਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਮੀਠ ਜਲ ਡ੍ਰਿਪ ਸਿੰਚਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕਾ ਉਪਯੋਗ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਏਕ ਪੂਰੀ ਫਸਲ ਚੱਕ ਦੇ ਲਗਭਗ 203 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਸਭਜੀ ਉਪਾਦਨ ਹਾਸਿਲ ਕਿਯਾ ਗਿਆ।

ਖਾਇਆ ਜਲਜੀਵ ਪਾਲਨ ਤਾਲਾਬ ਕੀ ਏਕੀਕੂਤ ਕ੃਷ਿ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਮੈਂ ਤਾਲਾਬ ਕੇ ਬਾਂਧ ਪਰ ਅਲਘ ਲਵਣ ਸਹਿਣ੍ਹੁ ਵਾਲੀ ਸਭਜੀ ਕੀ ਖੇਤੀ ਇਕਾਈ

**ਖਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸਮੂਹ ਕੀ ਮਹਿਲਾਓਂ ਕੋ ਅਲਵਣ ਸਹਿਯੋਗ ਵਾਲੀ ਸਬਜ਼ੀ ਕੇ ਬੀਜ ਏਂ ਪੌਦ ਕਾ ਵਿਤਰਣ ਤਥਾ
ਖਾਦਿਆਂ ਜਲਜੀਵ ਪਾਲਨ ਤਾਲਾਬ ਕੇ ਬਾਂਧ ਪਰ ਸਬਜ਼ੀ
ਖੇਤੀ ਕੀ ਵਿਕਸਿਤ ਇਕਾਈ**

**ਤਾਲਾਬ ਬਾਂਧ ਪਰ ਅਲਵਣ ਸਹਿਯੋਗ ਟਮਾਟਰ, ਮਿਰਚ,
ਬੈਂਗਨ ਏਂ ਪਾਲਕ ਕੀ ਫਸਲ**

**ਖਾਦਿਆਂ ਜਲਜੀਵ ਪਾਲਨ ਤਾਲਾਬ ਕੀ ਏਕੀਕੂਤ ਕ੃਷ਿ
ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕੇ ਤਾਲਾਬ ਬਾਂਧ ਸੇ ਅਲਵਣ ਸਹਿਯੋਗ ਵਾਲੇ
ਬੈਂਗਨ ਏਂ ਟਮਾਟਰ ਕੀ ਆਂਸ਼ਿਕ ਤੁਝਾਈ**

**ਖਾਦਿਆਂ ਜਲਜੀਵ ਪਾਲਨ ਤਾਲਾਬ ਮੈਂ ਏਕੀਕੂਤ ਕ੃਷ਿ
ਜਲੀਯ - ਕੁਕੁਟ ਏਂ ਬਕਾਰੀ ਪਾਲਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕੇ ਲਾਭ
ਏਂ ਨਿ਷ਕਾਈ**

- ਏਕ ਏਕੀਕੂਤ ਕ੃਷ਿ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਮੈਂ ਸਮਗਰੀ ਸੰਵਰਧਨ ਉਤਪਾਦਨ ਕੇ ਲਿਏ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਅਧਿਕ ਉਪਯੋਗਿਤਾ ਔਰਾ ਅਪਣਾਈ ਕੀ ਰਿਸਾਇਕਲਿੰਗ ਹੋਤੀ ਹੈ।
- ਇਸਮੈਂ ਅਨੁਪੂਰਕ ਫੀਡਿੰਗ ਕੇ ਸਾਥ ਸਾਥ ਤੰਤ੍ਰਜਿਕਾ ਕੇ ਲਿਏ ਅਤਿਰਿਕਤ ਲਾਗਤ ਕਮ ਹੋਤੀ ਹੈ।
- ਇਸਮੈਂ ਉਚਤਰ ਉਤਪਾਦਨ ਔਰਾ ਕਿਫਾਯਤੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ ਕੇ ਸਾਥ ਸੰਵਰਧਨ ਆਤਘਪੁਟ ਮੈਂ ਬਢੇਂਦੀ ਹੋਤੀ ਹੈ।
- ਇਸਮੈਂ ਵਰ්਷ੀਕਰ ਤਟਵਰੀ ਕ्षੇਤਰਾਂ ਮੈਂ ਰਹਨੇ ਵਾਲੇ ਸਮੁਦਾਇਆਂ ਕੇ ਕਹੀਂ ਅਧਿਕ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਸ੍ਰਵਨ ਏਂ ਆਜੀਵਿਕਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਤੇ ਹਨ।
- ਏਕੀਕੂਤ ਕ੃਷ਿ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਮੈਂ ਕੌਸ਼ਲ ਏਂ ਜਾਨਕਾਰੀ ਵਿਕਾਸ ਮੈਂ ਸੁਧਾਰ ਆਤਾ ਹੈ।
- ਇਸਮੈਂ ਏਕ ਛੋਟੀ ਸਮਾਧਾਵਿਧ ਮੈਂ ਵਿਭਿੰਨ ਫਸਲਾਂ ਕੀ ਕਟਾਈ ਔਰਾ ਬਿਕੀ ਕੇ ਮਾਧਧਮ ਸੇ ਮਾਸਿਕ ਆਮਦਾਨੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਤੀ ਹੈ।
- ਬਾਗਵਾਨੀ ਏਂ ਕ੃਷ਿ ਉਪਯੋਗ ਕੇ ਲਿਏ ਗੈਰ ਦੋਹਿਤਾ ਖਾਦਿਆਂ ਜਲ ਏਂ ਲਵਣੀਅ ਭੂਮੀ ਕੀ ਉਪਯੋਗਿਤਾ
- ਇਸਮੈਂ ਤਟਵਰੀ ਇਲਾਕਾਂ ਮੈਂ ਰਹਨੇ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਕੀ ਸਾਮਾਜਿਕ-ਆਰ੍ਥਿਕ ਸਿਥਤਿ ਸੁਧਾਰਤੀ ਹੈ ਔਰਾ ਤਨਕੀ ਆਧ ਦੋਹੁਨੀ ਹੋਤੀ ਹੈ।
- ਯਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਟਿੱਕਾਊ ਖਾਦਿਆਂ ਉਤਪਾਦਨ ਕੇ ਏਕ ਮੋਡਲ ਕੇ ਰੂਪ ਮੈਂ ਕਾਰ੍ਯ ਕਰਤੀ ਹੈ।

અર્થગ્રાહક

ખારા જલજીવ પાલન તાલાબ મેં એકીકૃત કૃષિ - જલીય - કુકુટ એવં બકરી પાલન પ્રણાલી એક ટિકાઊ વ્યવસાય મોડલ હૈ। 2500 વર્ગ મીટર આકાર વાળે એક તાલાબ સે લગ્ભગ 9.10 લાખ રૂપયે કા રાજ્યસ્વ હાસિલ કિયા ગયા જબકિ કુલ પૂંજી એવં ઓપરેશનલ લાગત લગ્ભગ 5.13 લાખ રૂપયે થી ઔર ઇસમે 3.97 લાખ રૂપયે કા શુદ્ધ લાભ હાસિલ કિયા ગયા। અધ્યયન કે પરિણામોસે યાં સુઝાવ મિલતા હૈ કે પંખ્રમીન નર્સરી, કુકુટ પાલન નર્સરી ઔર સબ્જી ખેતી કો આઈએફએફ ઇકાઈ મેં એક વર્ષ મેં દો સે તીન બાર કિયા જા

સકતા હૈ જિસસે મત્સ્ય કિસાનોં કો કહીં અધિક લાભ (રૂપયે 12.50 સે 13.00 લાખ) હો સકતા હૈ ઔર સાથ હી ઇસમે પારમ્પરિક એકલ સંવર્ધન અથવા બહુ સંવર્ધન મત્સ્ય પાલન પ્રણાલી કી તુલના મેં જોખિમ ભી કમ રહતા હૈ। ઇસલિએ, ખારા જલજીવ પાલન તાલાબ મેં એકીકૃત કૃષિ - જલીય - કુકુટ તથા બકરી પાલન પ્રણાલી કહીં અધિક કિફાયતી તથા ટિકાઊ વ્યવસાય મોડલ હૈ જહાં કિસાન સમ્પૂર્ણ ફસલ કી બિકી કરને કે ઉપરાન્ત મિલને વાલી આમદની કી બજાય નિયમિત બિકી સે માસિક આમદની હાસિલ કર સકતે હોય।

કોવિડ 19 મહામારી કાલ કે દૈરાન ખારા જલજીવ પાલન તાલાબ કી એકીકૃત કૃષિ પ્રણાલી સે મિલ્કફિશ કી આંગુલિક મછલિયોં કે ઉત્પાદન એવં બિકી સે મટવાડ, નવસારી કે સુવયં સહાયતા સમૂહ કી મહિલાઓં કો આય સંબંધી ચૈક કા વિતરણ

ਲਹੌਰੇ

2022

**ਤਾਲਿਕਾ 1 : ਖਾਦਾ ਜਲ ਤਾਲਾਬ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਮੈਂ ਏਕੀਕ੃ਤ ਮਤਲਬ, ਕੋਕਡਾ, ਬਕਦੀ, ਕੁਕਕੁਟ ਤਥਾ
ਸਬਜ਼ੀ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕਾ ਵ੍ਰਾਂਤਿ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਵਰਣ**

ਸੰਘਟਕ	ਅਵਧਿ	ਸਥਨਤਾ	ਉਪਾਦਨ
ਤਾਲਾਬ ਕਾ ਕ੍ਰੋਨਫਲ	2500 ਵਰਗ ਮੀਟਰ		
ਸੀਬਾਸ ਨਰਸੀ	70-90 ਦਿਨ	10000 ਸੰ (1.8-2.0 ਸੇ.ਮੀ, 0.3-0.5 ਗ੍ਰਾਮ)	55% ਉਤਾਰਜੀਵਿਤਾ (10.15 ਗ੍ਰਾਮ)
ਪਲਾਸਟਾਟ ਨਰਸੀ	60 ਦਿਨ	5000 ਸੰ (2.0-2.5 ਸੇ.ਮੀ, 0.3-0.5 ਗ੍ਰਾਮ)	98% ਉਤਾਰਜੀਵਿਤਾ (8.10 ਗ੍ਰਾਮ)
ਮਿਲਕਫਿਸ਼ ਨਰਸੀ	60 ਦਿਨ	6000 ਸੰ (2.0-2.5 ਸੇ.ਮੀ, 0.3-0.5 ਗ੍ਰਾਮ)	96% ਉਤਾਰਜੀਵਿਤਾ (10.15 ਗ੍ਰਾਮ)
ਤੈਰਤੇ ਬੱਕਸ਼ ਮੈਂ ਕੋਕਡਾ ਪਾਲਨ	180 ਦਿਨ	300 ਸੰ (100-150 ਗ੍ਰਾਮ)	75% ਉਤਾਰਜੀਵਿਤਾ (300-500 ਗ੍ਰਾਮ)
ਪਲਾਸਟਾਟ ਏਵਾਂ ਮਿਲਕਫਿਸ਼ ਕਾ ਬਹੁ ਸੰਵਰਧਨ	180 ਦਿਨ	2000 ਸੰ (1000 ਪ੍ਰਤੀਕ 10-15 ਗ੍ਰਾਮ)	95% ਉਤਾਰਜੀਵਿਤਾ ;ਪਲਾਸਟਾਟ 100.200 ਗ੍ਰਾਮ ਮਿਲਕਫਿਸ਼ 300-500
ਬਾਂਧ ਪਰ ਬਕਦੀ ਪਾਲਨ	180 ਦਿਨ	9 ਬਕਦਿਆਂ (6-8 ਕਿਗ੍ਰਾ)	100% ਉਤਾਰਜੀਵਿਤਾ ਏਵਾਂ ਬਕਦੀ ਲਾਡਸਟਾਂਕ ਕਾ ਉਪਾਦਨ ;30.50 ਕਿ.ਗ੍ਰਾ. ਤਥਾ ਤੀਨ ਨਾਲ ਮੇਮਨੇ (5-7 ਕਿ.ਗ੍ਰਾ.)
ਬਾਂਧ ਪਰ ਕੁਕੁਟ ਪਾਲਨ	35-40 ਦਿਨ	500 ਚੂਜੇ (ਏਕ ਦਿਨ ਕੀ ਆਧੂ ਅਵਸਥਾ)	90% ਉਤਾਰਜੀਵਿਤਾ (1.8-2 ਕਿ.ਗ੍ਰਾ. ਕੁਕੁਟ ਪਕੀ)
ਬਾਂਧ ਪਰ ਕਮ ਲਵਣਤਾ ਸਹਿਣ੍ਣੁ ਸਬਜ਼ੀ ਕੀ ਖੇਤੀ	120-150 ਦਿਨ	ਟਮਾਟਰ ਬੈਗਨ ਮਿਰਚ ਪ੍ਰਤੀਕ 200 ਸੰ ਪਾਲਕ ਬੀਜ	203 ਕਿ.ਗ੍ਰਾ.

ମୋବାଇଲ ଏପ୍ସ କା କୃଷି ଏବଂ ସଂବନ୍ଧ ବ୍ୟବସାୟଙ୍କୁ ମେଂ ଉପଯୋଗିତା

ସୁନେଶ¹, ଅଶୋକ ବଳହାରା², ସରିତା³ ଏବଂ ସଜଜନ ସିଂହ⁴

କୃଷି ଭାରତ କୀ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥା କୀ ରୀଢ଼ କୀ ହଣ୍ଡି ହୈ । ଭାରତ କୀ ଲଗଭଗ 58% ଆବାଦୀ କୃଷି ଔର ଉତସେ ସଂବନ୍ଧିତ ବ୍ୟବସାୟଙ୍କୁ ପର ନିର୍ଭର କରତି ହୈ । ଡେୟରୀ କ୍ଷେତ୍ର କୃଷି କା ମୁଖ୍ୟ ସହ୍ୟୋଗୀ କ୍ଷେତ୍ର ହୈ ଜେ ଭାରତ କୀ ଶକଳ ଘରେଲୁ ଉତ୍ୟାଦ ମେଂ କୃଷି କେ ବାଦ ସବସେ ଜ୍ୟାଦା ଯୋଗଦାନ କରତା ହୈ । ଲାଖାଂ ଗ୍ରାମୀଣ ପରିଵାର ଡେୟରୀ ଉଦ୍ୟୋଗ କେ ମାଧ୍ୟମ ସେ ଅପନୀ ଜୀବିକା କମାତେ ହୈ । ଆର୍ଥିକ ମନ୍ଦ୍ରୀ କେ ଦୌର ମେଂ କୃଷି ଔର ପଶୁପାଲନ ହୀ ଇସ କୋବିଡ କାଳ ମେଂ ଲୋଗୋଙ୍କ କା ସହାୟ ବନା । ଆଜ କେ ସମୟ ମେଂ ଡେୟରୀ କ୍ଷେତ୍ର ବେରୋଜଗାରୀ କେ କମ କରନେ ମେଂ, ଆର୍ଥିକ ଵିକାସ କେ ବଢାନେ ମେଂ ତଥା ରୋଜଗାର କେ ନାହା ଅବସର ଉତ୍ୟାନ କରନେ ମେଂ ବିଶେଷ ଭୂମିକା ନିଭା ରହା ହୈ । ଡେୟରୀ ମେଂ ପଶୁପାଲନ କେ ଲାଭଦାୟୀ ବନାନେ କେ ଲିଏ ସଠିକ ଜାନକାରୀ କେ ସହୀ ସମୟ ପର ଉପଲବ୍ଧ ହୋନା ଅନିବାର୍ୟ ହୈ । ଜାନକାରୀ କେ ଅଭାବ ମେଂ ଅକସର କିସାନ ଗଲତ ନିର୍ଣ୍ୟ ଲେକର ଆର୍ଥିକ ନୁକସାନ ଉଠାତେ ହୈ । ଇସ ସମସ୍ୟା କେ ଧ୍ୟାନ ମେଂ ରଖାତେ ହୁଏ କର୍ଦ୍ଦ ପ୍ରକାର କେ ସୂଚନା ଔର ସଂଚାର ପ୍ରୋଦ୍ୟୋଗିକି କେ ସାଧନୋଙ୍କ କେ ପତା ଲଗାଯା ଗ୍ୟା ହୈ । ଜେ ସହୀ ସମୟ ପର କିସାନୋଙ୍କ କେ ଜାନକାରୀ ପଢାନୁଚାନେ ଔର ନିର୍ଣ୍ୟ ଲେନେ ମେଂ ମଦଦ କର ସକେ । ସୂଚନା ଔର ସଂଚାର ପ୍ରୋଦ୍ୟୋଗିକି ଏକ କାନ୍ତି କେ ରୂପ ମେଂ ବିକସିତ ହୁଇ ହୈ । କିସାନୋଙ୍କ କେ ଲିଏ ସୂଚନାଓଙ୍କ କେ ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ କରନେ ମେଂ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପ ସେ ସକ୍ଷମ ହୈ । ସରଳ ତରୀକେ ସେ ସୂଚନା କେ କିସାନୋଙ୍କ ତକ ପଢାନୁଚାଇ ଜା ସକତି ହୈ । ମୋବାଇଲ ଫୋନ ନେ ଇସକୀ ସୁଦୃଢ଼ତା କେ ବଢାଯା ହୈ । ସୂଚନା ଔର ସଂଚାର ପ୍ରୋଦ୍ୟୋଗିକି କେ ବିଭିନ୍ନ ମାଧ୍ୟମଙ୍କୁ ମେଂ ମୋବାଇଲ ଫୋନ କେ ଚଲନ କୃଷି ସଂଚାର ପ୍ରକିଯା ମେଂ କାଫି ତେଜି ସେ ବଢ଼ ରହା ହୈ । ମୋବାଇଲ ଫୋନ କେ ଆନ୍ଦେ ସେ ସୂଚନା କେ ପ୍ରସାରଣ କେ ଲିଏ ନର୍ବ-ନର୍ବ ସେବାଓଙ୍କୁ ଔର ଅନୁପ୍ର୍ୟୋଗୋଙ୍କ ଜୈସେ କେ ସଂଦେଶ ସେବା, ମୋବାଇଲ ଏପ୍ସ

ଆଦି କେ ତେଜି ସେ ବିସ୍ତାର ହୋ ରହା ହୈ । କୃଷି କ୍ଷେତ୍ର ମେଂ ମୋବାଇଲ କେ ମଦଦ ସେ ବାଜାର କେ ଜାନକାରୀ, ମୌସମ କେ ଜାରକାରୀ, ଫସଲଙ୍କୁ କେ ଜାନକାରୀ, ପଶୁ ରୋଗୋଙ୍କ କେ ରୋକଥାମ ସେ ସଂବନ୍ଧିତ ସେବାଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ତ କେ ଜା ସକତି ହୈ ।

କିସାନୋଙ୍କ କେ ଆଯ କେ ବଢାନେ କେ ଲିଏ କେଂଦ୍ର ସରକାର ଭୀ ପ୍ର୍ୟାସରତ ହୈ । ଇସି କବଣ୍ଡି ମେଂ କାମ କରତେ ହୁଏ ସରକାର ନେ କିସାନୋଙ୍କ କେ ସଠିକ ଜାନକାରୀ ପ୍ରଭାବୀ ଔର କମ ଲାଗତ ମେଂ ପଢାନୁଚାନେ କେ ଲିଏ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କେ ମୋବାଇଲ ଏପ୍ସ କେ ନିର୍ମାଣ କିଯା ହୈ । ଜେ କୃଷି ଔର ପଶୁ ପାଲନ ସେ ସଂବନ୍ଧିତ କିଯାକଳାପୋଙ୍କ ପର କିସାନୋଙ୍କ କେ ନିର୍ଣ୍ୟ ଲେନେ ମେଂ ସହାୟତା ପ୍ରଦାନ କର ସକତି ହୈ । ସରକାର ଦ୍ୱାରା ଜାରି ମୁଖ୍ୟ ମୋବାଇଲ ଏପ୍ ନିମ୍ନଲିଖିତ ହୈ ।

କୃଷି କିସାନ ଏପ :- କୃଷି କିସାନ ଏପ ମେଂ ସରକାର କେ ପାସ ଜିଯୋ-ଟେଗ ଯୁକ୍ତ ଫସଲ ଡେମ୍ବୋ ଖେତ ଔର ବୀଜ କେଂଦ୍ର ହୈ । ଯହ ଏପ ନ କେଵଳ ଉନକେ ପ୍ରଦର୍ଶନ କେ ଦିଦ୍ଧା ସକତା ହୈ । ବଲିକ କିସାନୋଙ୍କ କେ ଉତସକା ଫାୟଦା ଉଠାନେ ମେଂ ଭୀ ମଦଦ କରେଗା । ଇସ ଏପ କେ ମାଧ୍ୟମ ସେ କିସାନ ଅପନେ କ୍ଷେତ୍ର ମେଂ ଵୈଜ୍ଞାନିକ ତରୀକେ ସେ ଖେତି କେ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଦେଖ ସକତେ ହୈ ତଥା ଯହ ଭୀ ପତା ଲଗ ସକତେ ହୈ, କହାଁ-କହାଁ ପର ଵୈଜ୍ଞାନିକ ତରୀକେ ସେ ଖେତି କେ ଜା ରହି ହୈ ।

କୃଷି ସମ୍ବନ୍ଧୀ ବାଜାର :- ଇସ ଏପ କେ ମାଧ୍ୟମ ସେ କିସାନ ଅପନେ କ୍ଷେତ୍ର କେ 50 କି.ମୀ. କେ ଦାୟରେ ମେଂ ଫସଲଙ୍କୁ କେ ମୂଲ୍ୟ କେ ପତା ଲଗ ସକତେ ହୈ । କିସାନ କେ କ୍ଷେତ୍ର କେ ପହଚାନ ଜୀପୀଏସ (GPS) କେ ମାଧ୍ୟମ ସେ ପତା ଲଗ ଜାଏଗୀ ।

M-କିସାନ ଏପ :- ଇସ ଏପ କେ ମାଧ୍ୟମ ସେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କେ ଜାନକାରିଯୀ ଜୈସେ କେ ଫସଲଙ୍କୁ ମେଂ ରୋଗ ପ୍ରବନ୍ଧନ, ବୀଜୋଙ୍କ କେ ବିଭିନ୍ନ କିର୍ମ, ପଶୁପାଲନ ସେ ସଂବନ୍ଧିତ ଆଦି ସଦେଶ (ଏସ.ଏମ.ଏସ.) କେ ମାଧ୍ୟମ

1 ଵୈଜ୍ଞାନିକ ଭା.କୃ.ଅନୁ.ପ. - କେଂଦ୍ରୀୟ ଭୈସ ଅନୁସଂଧାନ ସଂସ୍ଥାନ, ହିସାର

2 ଵରିଷ୍ଠ ଵୈଜ୍ଞାନିକ ଭା.କୃ.ଅନୁ.ପ. - କେଂଦ୍ରୀୟ ଭୈସ ଅନୁସଂଧାନ ସଂସ୍ଥାନ, ହିସାର

3 ଵରିଷ୍ଠ ଵୈଜ୍ଞାନିକ ଭା.କୃ.ଅନୁ.ପ. - କେଂଦ୍ରୀୟ ଭୈସ ଅନୁସଂଧାନ ସଂସ୍ଥାନ, ହିସାର

4 ପ୍ରଧାନ ଵୈଜ୍ଞାନିକ ଭା.କୃ.ଅନୁ.ପ. - କେଂଦ୍ରୀୟ ଭୈସ ଅନୁସଂଧାନ ସଂସ୍ଥାନ, ହିସାର

से प्राप्त कर सकते हैं।

इसी क्रम को देखते हुए भैंस पालन को बढ़ावा देने के लिए एक एप का विकास “केंद्रीय भैंस अनुसंधान संस्थान” जिसकी पूरे विश्व में भैंस अनुसंधान के लिए अलग पहचान है, जो हमारे देश में भैंस पालन के लिए लोगों को प्रेरित करने में उत्कृष्ट भूमिका अदा कर रहा है, उन्नत भैंस पालन की नवीनतम व आधुनिक जानकारी किसानों तक पहुंचाने के लिए केंद्रीय भैंस अनुसंधान संस्थान हमेशा सक्रिय रहता है और समय-समय पर अनेकों कार्यक्रम करवाकर इस क्षेत्र को एक उच्चतम स्तर पर ले जाने के लिए प्रयासरत किया है। संस्थान की प्रौद्योगिकी स्थान्तरण इकाई पशुपालाओं की जागरूकता हेतु सदा प्रयासरत रहता है। परन्तु मानव शक्ति के अभाव के चलते पशुपालक जागरूकता को निरंतरता पूर्वक चालू रखने हेतु संस्थान द्वारा मोबाइल और सूचना एवं संचार प्रौद्योगिकी को सक्षम बनाए रखने के लिए पशुपालाओं के लिए सुचारू रूप से चलित तथा समझने में आसान मोबाइल ऐप तैयार की गई है। संस्थान द्वारा चलाए जा रहे अनेकों कार्यक्रमों द्वारा बहुत से पशुपालकों को अपनी उन्नत भैंस पालन कौशल को निखारने का मौका मिल रहा है। समय-समय पर केंद्रीय भैंस अनुसंधान संस्थान द्वारा दिए जाने वाले प्रशिक्षण से किसान अपनी समस्याओं के समाधान लेकर भैंस पालन करने की तकनीकी में लुचि से सुधार कर रहे हैं। पशुपालकों को स्वावलंबी और स्वरोजगारी बनाने के लिए संस्थान मेले, किसान गोष्ठियों तथा प्रशिक्षण द्वारा अपना दायित्व निभा रहा है। उन्नत भैंस पालन के लिए विस्तृत जानकारी उपलब्ध करवाने के लिए संस्थान द्वारा किए गए प्रयास निम्नलिखित हैं।

बुफालोपेडिया :- संस्थान द्वारा निर्मित Buffalopedia Portal किसानों को उन्नत भैंस पालन से संबंधित महत्वपूर्ण जानकारियों से अवगत करवाता है। जिससे पशुपालकों को उन्हीं की ही भाषा में ज्यादा सरल तरीके से जानकारी

उपलब्ध करवाई जा सके। इस पोर्टल पर किसानों को विभिन्न योजनाओं और नीतियों के बारे में विस्तृत जानकारी दी गई है।

भैंस ई-पुस्तकालय जो बिना लागत पर, उपयोक्ता मैट्रिपूर्ण तरीके से पशुपालकों को जानकारी उपलब्ध करवाता है। भैंसों की देखभाल, रोग एवं रोकथाम की विभिन्न विडियो भी उपलब्ध करवाई गई हैं। पशुपालक संस्थान के विषय विशेषज्ञों, जो हमेशा किसानों के लिए उपलब्ध रहते हैं, से राय लेकर अपने पशुपालन की पद्धतियों में सुधार कर सकते हैं।

About Buffalopedia

Buffalo, a triple purpose animal producing milk, meat and draught power. The country has made a grand spectre on the world stage being top milk producer and leading meat exporter with crucial contribution of 71.3 Million tones milk (63 % of total) and 86 per cent of the exported meat from buffalo alone. Buffalo meat export earned foreign exchange to the tune of 26,000 crore rupees in 2013-14. This particular livestock species has immense potential for poverty alleviation and rural entrepreneurship. However, just like any other successful Agribusiness enterprises, buffalo farming too needs a highly dedicated scientific advisory system for decision making, support.

(<http://buffalopedianew.cirb.res.in/>)

इसी कड़ी को आगे बढ़ाते हुए पशुओं के सुरक्षा एवं संरक्षण को ध्यान में रखते हुए केंद्रीय भैंस अनुसंधान संस्थान द्वारा विभिन्न मोबाइल ऐप्स तैयार की गई हैं।

भैंस पोषाहार, बुफ्फैल्ट, भैंस जनन के नाम से मोबाइल ऐप्स पशुपालकों के लिए बेहद लाभदायक सिद्ध हुई है। घर बैठे मोबाइल की सहायता से अनेक प्रकार की जारकारियाँ प्राप्त की जा सकती हैं। बहुत सारे दुसरे संस्थान या विश्वविद्यालय भी इन ऐप का लाभ उठा रहे हैं।

भैंस पोषाहार :- यह मोबाइल ऐप पशुपालकों और पशु-विज्ञान के छात्रों को एक शिक्षक एवं मार्गदर्शिका की भूमिका के रूप में ज्ञान प्रदान कर रही है। जिसमें भैंसों के आहर संबंधित, पशुओं के आहार में किसानों द्वारा की जाने वाली गलतियों को विशेष रूप से दर्शाया गया है। आहार में दाना मिश्रण, नमक की मात्रा, खनिज मिश्रण की मात्रा आदि किसानों को बेहतर जानकारी देने के लिए उपलब्ध करवाई गई है।

ਚਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ (ਹਰਾ ਚਾਰਾ ਉਪਾਦਨ) ਆਦਿ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਜਾਰਕਾਰਿਯਾਂ ਦੀ ਗੱਈ ਹੈ। ਇਨ ਜਾਨਕਾਰਿਆਂ ਦੇ ਪਸੁਪਾਲਕ ਅਪਨੀ ਪ੍ਰਕਿਧਾਏਂ ਬੇਹਤਰ ਢਾਂਗ ਦੇ ਕਰ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪਸੁਆਂ ਮੋਂ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਵਿਭਿੰਨ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼੍ਵਾਸ਼ ਜਾਨਕਾਰੀ ਤਥਾ ਤਨਕੇ ਰੋਕਥਾਮ ਦੀ ਵਿਭਿੰਨ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼੍ਵਾਸ਼ ਜਾਨਕਾਰੀ ਤਥਾ ਤਨਕੇ ਰੋਕਥਾਮ ਦੀ ਵਿਭਿੰਨ ਪਹਲੁਆਂ ਪਰ ਜੋਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਸੁਪਾਲਕਾਂ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਦੀ ਲਿਏ ਏਪ ਕੀ ਹਿੰਦੀ ਔਰਾਂ ਅਤੇ ਅੰਗੇਜੀ ਦੀ ਦੋਨਾ ਭਾਸ਼ਾਓਂ ਮੋਂ ਜਾਰੀ ਕਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਿਨਾ ਪਢੇ-ਲਿਖੇ ਪਸੁਪਾਲਕਾਂ ਦੀ ਲਿਏ ਸਾਰੀ ਜਾਨਕਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਮੀਡੀਅਲ ਰੋਗ ਦੀ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਹੈ।

(<https://play.google.com/store/apps/details?id=com.cirb.buffaloposhahar&hl=en>)

ਬੁਫ਼ਫੈਲਥ :- ਇਸ ਏਪ ਦੀ ਮਾਧਿਅਮ ਦੇ ਪਸੁਆਂ ਮੋਂ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਵਿਭਿੰਨ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼੍ਵਾਸ਼ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੀ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਜਨਨ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਲਕਣ, ਯੁਵਾਵਥਾ ਏਵਾਂ ਗੰਮ ਦੀ ਲਕਣ ਵਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਿਧਿਆਂ, ਗੰਮ ਜਾਂਚ ਤਥਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਜਨਨ ਸਮਰਥਾਏਂ ਮੁਖਾਂ ਦੀ ਰੂਪ ਦੇ ਤਲਿਖਿਤ ਹੈ।

ਪਸੁਆਂ ਮੋਂ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਵਿਭਿੰਨ ਲਕਣ ਪ੍ਰਮੁਖ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਰੋਗ ਜੈਂਕੇ ਚਿਹਨਾਵ ਸੰਬੰਧੀ ਰੋਗ,

ਪਰਜੀਵੀ ਰੋਗ ਆਦਿ ਦੀ ਲਕਣ, ਉਪਚਾਰ ਤਥਾ ਰੋਕਥਾਮ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਹੈ।

(<https://play.google.com/store/apps/details?id=com.cirb.bufhealth>)

ਮੈਂਸ ਜਨਨ :- ਇਸ ਏਪ ਦੀ ਪਸੁਪਾਲਕਾਂ ਦੀ ਮੈਂਸ ਜਨਨ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਸ਼ੇ਷ ਔਰਾਂ ਮੂਲਧਾਰਨ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੀ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਜਨਨ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਲਕਣ, ਯੁਵਾਵਥਾ ਏਵਾਂ ਗੰਮ ਦੀ ਲਕਣ ਵਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਿਧਿਆਂ, ਗੰਮ ਜਾਂਚ ਤਥਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਜਨਨ ਸਮਰਥਾਏਂ ਮੁਖਾਂ ਦੀ ਰੂਪ ਦੇ ਤਲਿਖਿਤ ਹੈ।

(<https://play.google.com/store/apps/details?id=com.cirb.buffajanan&hl=en>)

ਤਪੋਣ ਫਲੋਂ ਏਵਾਂ ਸਭਿਆਂ ਕਾ ਗੁਣਵਤਾਯੁਕਤ ਉਪਾਦਨ ਹੇਤੁ ਜਲ ਪ੍ਰਬੰਧਨ

ਨਰੇਸ਼ ਬਾਬੁ¹ ਏਵਾਂ ਤਲਣ ਅਦਕ²

ਪਾਨੀ ਕੀ ਬਢ਼ਤੀ ਮਾਂਗ ਦੇਸ਼ ਕੇ ਲਿਏ ਏਕ ਚੁਨੌਤੀ ਹੈ। ਖਾਸਕਰ ਸ਼ੁ਷ਕ ਔਰ ਅਧ-ਸ਼ੁ਷ਕ ਕਿੱਤੋਂ ਮੈਂ ਜਹਾਂ ਪਾਨੀ ਕੀ ਕਮੀ ਔਰ ਇਸਦੇ ਹੋਨੇ ਵਾਲਾ ਤਨਾਵ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਸਮਝਾਏਂ ਹੈਂ। ਪਾਨੀ ਕੀ ਕਮੀ ਕੀ ਸਥਿਤ ਤਕ ਹੋਤੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਤਿ ਵਿਕਿਤ ਪ੍ਰਤਿਦਿਨ ਪਾਨੀ ਕੀ ਉਪਲਬਧਤਾ 1000 ਘਨ ਮੀਟਰ ਦੇ ਕਮ ਹੋਜਾਤੀ ਹੈ। ਹਮਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਕਾ 2025 ਤਕ ਜਲ-ਤਨਾਵਗੁਰਸਤ ਦੇਸ਼ ਹੋਨੇ ਕੀ ਆਸ਼ਕਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਮੈਂ ਕ੃਷ਿ ਮੈਂ ਪਾਨੀ ਕੀ ਆਵਥਕਤਾ ਕਰੀਬ 80 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਹੈ ਔਰ ਕ੃਷ਿ ਉਪਾਦਨ ਦੇ ਲਿਏ ਪਾਨੀ ਕਾ ਉਪਯੋਗ ਕਰਤੇ ਸਮਯ ਪਾਨੀ ਕੀ ਅਤਿਵਿਕਤ ਅਪਵਾਅ ਕੀ ਮਾਤ੍ਰਾ ਮੀਂ ਬਹੁਤ ਅਧਿਕ ਹੈ। ਐਸੀ ਪਰਿਵਿਤ ਮੈਂ ਯਹ ਆਵਥਕ ਹੋ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਮ ਪ੍ਰਾਕ੃ਤਿਕ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਜੈਂਦੇ ਪਾਨੀ ਕਾ ਯਥੋਚਿਤ ਉਪਯੋਗ ਕਰੋਂ ਏਵਾਂ ਪਾਨੀ ਕੀ ਅਤਿਵਿਕਤ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀ ਬਚਾਨੇ ਕਾ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕਰੋਂ। ਭਾਰਤ ਮੈਂ ਪ੍ਰਤਿ ਵਿਕਿਤ ਪਾਨੀ ਕੀ ਉਪਲਬਧਤਾ 40 ਲੀਟਰ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਵਾਸਥ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਪ੍ਰਤਿ ਵਿਕਿਤ ਕੀ 200 ਲੀਟਰ ਪਾਨੀ ਉਪਲਬਧ ਹੋਨਾ ਚਾਹਿਏ। ਹਮਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਮੈਂ ਅਧਿਕਾਂਸ਼ ਕਿਸਾਨ ਜਾਨਕਾਰੀ ਕੀ ਅਭਾਵ ਮੈਂ ਇਨ ਕੁਪਰਿਆਮਾਂ ਦੇ ਸਮਾਧਾਨ ਦੇ ਅਨਭਿਜ਼ਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਅਲਾਵਾ ਵੇਂ ਫਸਲ ਕੀ ਕਸ਼ਤਿ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਮੌਸਮ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕਮ ਉਪਾਦਕਤਾ ਔਰ ਜਲ ਵਾਦੂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੇ ਨਿਪਟਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਸਟੀਕ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੇ ਕਮ ਜ਼ਾਨ ਹੋਨੇ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸਮਝਾਨ ਕੀ ਸਾਮਨਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ। ਇਸ ਆਲੋਖ ਦੇ ਮਾਧਿਮ ਦੇ ਹਮ ਅਪਨੇ ਪਾਠਕਗਠਨਾਂ ਦੇ ਨਿਮਨ ਲਿਖਿਤ ਜਲ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕੀ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹੈਂ। ਜਿਸਦੇ ਹਮਾਰੇ ਕਿਸਾਨ ਇਨ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੇ ਅਪਨਾ ਕਰ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੁਕਤ ਪੈਦਾਵਾਰ ਲੇ ਸਕਦੇ ਹੈਂ। ਸਾਥ ਮੈਂ ਜਲ ਜੈਂਦੇ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਸੰਸਾਧਨ ਕੀ ਬਚਤ ਕਰਨੇ ਮੈਂ ਅਪਨਾ ਧੋਗਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੈਂ। ਇਨ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੇ ਅਪਨਾ ਕਰ ਏਕ ਤੌਂ ਸਿੰਚਾਈ ਪਰ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਵਾਧੂ ਕੀ ਕਰੀਬ 30

ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਤਕ ਕਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੈਂ ਜਿਸਦੇ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਉਗਾਨੇ ਮੈਂ ਲਾਗਤ ਕਮ ਹੋਗੀ ਏਵਾਂ ਕ੃਷ਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬਢ਼ਾਨੇ ਮੈਂ ਮੀਂ ਸਹਾਯਕ ਹੋਗੀ।

ਛਾਤ੍ਰਾਂ ਕੀ ਤਪੋਣਕਟਿਬੰਧੀ ਫਲੋਂ ਮੈਂ ਤੁਨਤ

ਪ੍ਰਾਕ੃ਤਿਕ ਸੰਸਾਧਨ ਸੰਰਕਣ ਪ੍ਰੌਦੀਗਿਕਿਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਪ੍ਰਸ਼ਿਕਿਤ ਕਿਯਾ ਗਿਆ

ਤਚਿਤ ਫਸਲਾਂ ਏਵਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ: ਸਭਿਆਂ ਮੈਂ ਬੀਨ, ਲੋਬਿਆ, ਕਲਾਈ ਬੀਨ(ਗਵਾਰ ਫਲੀ), ਮਿਰਚ, ਸਹਜਨ ਮਿੰਡੀ ਜੈਂਦੀ ਫਸਲਾਂ ਵਿਖੇ ਸਿੰਚਿਤ ਖੋਤੀ ਦੇ ਲਿਏ ਉਪਯੁਕਤ ਹੈ, ਦੇਰੀ ਦੇ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਮਾਨਸੂਨ ਵਿਖੇ ਕੀ ਸਥਿਤ ਮੈਂ ਆਕਸਿਮਿਕਤਾ ਫਸਲ/ਨਿਯੋਜਨ ਦੇ ਲਿਏ ਕ੃਷ਕਾਂ ਦੇ ਫਲੀ ਢਾਰਾ ਸਭਿਆਂ ਦੇ ਉਗਾਨਾ ਚਾਹਿਏ। ਵਿਖੇ ਦੇ ਉਪਰਾਂ ਸਿੰਚਿਤ ਦੇ ਨਿਪਟਨੇ ਹੇਤੁ ਅਚੀ ਜੱਡੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਔਰ ਕਸ਼ਮਤਾ ਵਾਲੀ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਖੋਤੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਏ। ਇਸਦੇ ਅਤਿਵਿਕਤ ਇਨ ਸਭਿਆਂ ਦੇ ਕਰੀਬ 15 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਤੱਥੀ ਏਵਾਂ 120 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਚੌਡੀ ਕਿਸਾਨਿਆਂ ਦੇ ਫਿਲ ਸਿੰਚਾਈ ਢਾਰਾ ਮੀਂ ਅਚੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਲੇ ਸਕਦੇ ਹੈਂ।

ਪੈਂਧ ਉਪਾਦਨ ਦੀ ਤਕਨੀਕ: ਨਰਸੀ ਮੈਂ ਕੋਕੋਪੀਤ, ਏਗ੍ਰੋ ਸ਼ੇਡਨੇਟ, ਜਲ ਸੰਰਕਣ ਏਵਾਂ ਜੈਵ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਥਾ ਕੀਠਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਉਪਯੋਗ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੋਟ੍ਰੋਂ ਮੈਂ ਪੈਂਧ ਉਪਾਦਨ ਦੀ ਤੁਨਤ ਵਿਧਿਆਂ ਦੇ ਅਪਨਾਨਾ

1 ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੈਜਾਨਿਕ ਭਾ.ਕੂ.ਅਨੁ.ਪ.-ਕੇਨ੍ਡੀਅਂ ਤਪੋਣ ਬਾਗਵਾਨੀ ਸੰਸਥਾਨ, ਰਹਮਾਨਖੇਡਾ, ਲਖਨਊ - 226101, ਤ.ਪ.

2 ਵਾਇਥ ਵੈਜਾਨਿਕ ਭਾ.ਕੂ.ਅਨੁ.ਪ.-ਕੇਨ੍ਡੀਅਂ ਤਪੋਣ ਬਾਗਵਾਨੀ ਸੰਸਥਾਨ, ਰਹਮਾਨਖੇਡਾ, ਲਖਨਊ - 226101, ਤ.ਪ.

चାହିଁଏ। ଇସ ବିଧି ସେ ତୈୟାର କିଏ ଗ୍ୟୋ ପୌଦେ ମଜବୂତ, ଏକ ସମାନ ତଥା ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପ ସେ ସ୍ଵସ୍ଥ ପୌଦେ ହୋନେ କୀ ଅଧିକ ସଂଭାବନା ହୋତୀ ହୈ। ଇସ ବିଧି ଦ୍ୱାରା ତୈୟାର କିଯେ ଗ୍ୟୋ ପୌଦୋ କୋ ରୋଜାନା ସିଂଚାଈ କୀ ଆଵଶ୍ୟକତା ନହିଁ ହୋତୀ ହୈ ତଥା ଅନୁକୂଳନ ଆନେ କେ ବାଦ (8-10 ଦିନୋ) ହୀ ପାନୀ କୀ ଆଵଶ୍ୟକତା ହୋତୀ ହୈ। ଇସସେ ପାନୀ କୀ ବଚତ ଭୀ ହୋତୀ ହୈ। ଇନ ପୌଦୋ କୋ ଜବ ଖେତ ମେ ରୋପିତ କିଯା ଜାତା ହୈ, ତୋ ଇସସେ ବିଶେଷକର ଜଳ ଦଵାବ କୀ ସିଥିତି ମେ ଜୈଵିକ ଓ ଅଜୈଵିକ ଦଵାବୋ ସେ ଉଭରେ ମେ ମଦଦ ମିଲତି ହୈ ତଥା ଜଡ଼ୋ କୋ ହୋନେ ଵାଲୀ କ୍ଷତି କମ ହୋଗେ।

ଫୁଲ ଓ ରାଶିଯିର୍କ କୀ ଖେତି ମେ ଜଳ ସଂରକ୍ଷଣ ପ୍ରୌଦ୍ୟଗିକିଯିର୍କ କା ପ୍ରସାର

ମୃଦା କାର୍ବନିକ ପଦାର୍ଥ ମେ ବୃଦ୍ଧି କରନା: ମୃଦା କେ ଆର୍ଗେନିକ କାର୍ବନ ମେ ସୁଧାର କିଯେ ଜାନେ କେ ଲିଏ ନିରଂତର ପ୍ରୟାସ କରନା ଚାହିଁଏ। ଇସକେ ଲିଏ ମିଟ୍ଟି ମେ ଫସଲୋ କେ ଅବଶିଷ୍ଟ, ଗୋବର କୀ ସଙ୍ଗୀ ଖାଦ ଏବଂ କମ୍ପୋସ୍ଟ ଖାଦ ମିଲାନେ ସେ କାର୍ବନିକ ପଦାର୍ଥ କୀ ସିଥିତି ମେ ସୁଧାର ହୋତା ହୈ। ମୃଦା ସଂଚନା ଓର୍ବର ମୃଦା ଆର୍ଦ୍ରତା ଭଂଡାରଣ କ୍ଷମତା ମେ ସୁଧାର ହୋତା ହୈ। ହରୀ ଖାଦ ମେ ଢୈଚା, ସନର୍ଝେ ଫସଲ ଚକ ତଥା କୃଷି ବାନିକୀ କୋ ଅପନାକର ଭୀ ମିଟ୍ଟି କେ କାର୍ବନିକ ପଦାର୍ଥ ମେ ସୁଧାର କିଯା ଜା ସକତା ହୈ। ମିଟ୍ଟି ମେ ଉପଲବ୍ଧ କାର୍ବନିକ ପଦାର୍ଥ କେ ଶୀଘ୍ର ଉପଯୋଗ କେ ଲିଏ ତଥା ମୃଦା ଆର୍ଦ୍ରତା ସଂରକ୍ଷଣ କ୍ଷମତା ମେ ସୁଧାର କେ ଲିଏ ଵର୍ମା କମ୍ପୋସ୍ଟ କା ଭୀ ଉପଯୋଗ କିଯା ଜା ସକତା ହୈ।

ପର୍ଣ ପୋଷଣ କା ପ୍ରୟୋଗ: ଜଳ କୀ କମୀ କେ ଦୌରାନ ପୋଷକ ତତ୍ଵୋ କା ପର୍ଣ-ପ୍ରୟୋଗ ପୋଷକ ତତ୍ଵୋ କେ ଶୀଘ୍ର ଅଵଶୋଷଣ କେ ଦ୍ୱାରା ବେହତର ବୃଦ୍ଧି ମେ ମଦଦ ମିଲତି

ହୈ, ପୋଠଶ ଏବଂ କୈଲିଶ୍ୟମ କା ଛିଙ୍କାବ ଫଳୋ ଏବଂ ସବିଜ୍ୟୋ ମେ ସୂର୍ଯ୍ୟା କେ ପ୍ରତି ସହିଷ୍ୟୁତା ପ୍ରଦାନ କରତା ହୈ। ସୂକ୍ଷମ ପୋଷକ ତତ୍ଵୋ ଏବଂ ଗୌଣ ପୋଷକ ତତ୍ଵୋ କେ ଛିଙ୍କାବ ସେ ଫସଲ ପୈଦାଵାର ଓର୍ବର ଗୁଣବତ୍ତା ମେ ସୁଧାର ହୋତା ହୈ।

ଡିପ ସିଂଚାଈ କା ପ୍ରୟୋଗ: ବାଗବାନୀ ଫସଲୋ କେ ଜଡ଼ କେ ଭାଗୋ ମେ ଜଳ କା ସହି ଓର୍ବର ସୀଧେ ପ୍ରୟୋଗ କେ କାରଣ ଡିପ ସିଂଚାଈ କୋ ସର୍ବତ୍ତମ ମାନା ଗ୍ୟୋ ହୈ। ଡିପ ସିଂଚାଈ ଦ୍ୱାରା ଜଳ କୀ ମହତ୍ଵପୂର୍ଣ୍ଣ ବଚତ, ଫଳୋ ଏବଂ ସବିଜ୍ୟୋ କୀ ଗୁଣବତ୍ତା ଯୁକ୍ତ ପୈଦାଵାର ମେ ବୃଦ୍ଧି ତଥା ଖରପତାରୋ କା ନିଯଂତ୍ରଣ ଏବଂ ଶ୍ରମ କୀ ବଚତ ହୋତୀ ହୈ। ଫଳୋ ଏବଂ ସବିଜ୍ୟୋ କେ ଉତ୍ପାଦନ ମେ ବୃଦ୍ଧି କା କାରଣ ଯହ ହୈ କି ଡିପ ସିଂଚାଈ ପଦ୍ଧତି ସେ ଫସଲୋ କେ ଜଡ଼ୋ କେ ପାସ ପାନୀ ଆଵଶ୍ୟକତାନୁସାର ପ୍ରାପ୍ତ ହୋତା ହୈ ଏବଂ ପୋଷକ ତତ୍ଵୋ କା ନୁକସାନ ଭୀ କମ ହୋତା ହୈ। ପୌଦୋ ମେ ଡିପ ସିଂଚାଈ ସେ ଫଳୋ ଜୈସେ ଅମରୁଦ, ଅନନ୍ତାସ, ଆମ, କାଜୁ ଇତ୍ୟାଦି ତଥା ସାଥ ହୀ କମ ଅନ୍ତର ଵାଲୀ ସବିଜ୍ୟୋ ଜୈସେ ପ୍ଯାଜ, ଟମାଟର, ବୈଗନ, ବୀନ, ଲୋବିଯା ଆଦି ଫସଲେ ସଫଲତାପୂର୍ବକ ଉର୍ଗାଈ ଜା ସକତି ହୈ। ଡିପ ସିଂଚାଈ ସେ ଜଳ କୀ କରୀବ ମୌସମ କେ ଆଧାର ପର 30-40 ପ୍ରତିଶତ ତକ ବଚତ ହୋତୀ ହୈ। ମିର୍ଚ, ବୈଗନ, ଫୂଲ ଗୋଭି ତଥା ଭିଣ୍ଡି ମେ ଜୋଡ଼ା ପଞ୍କିତ ପୌଦା, ରୋପଣ କୀ ପ୍ରଣାଲୀ ଅପନାଯୀ ଜାତି ହୈ। ତଥା ଦୋ ଫସଲ ପଞ୍କିତ୍ୟୋ କେ ଲିଏ ଏକ ଡିପ ଲେଟରଲ କା ପ୍ରୟୋଗ କିଯା ଜାତା ହୈ।

ଡିପ ସିଂଚାଈ କେ କିସାନୋ କୀ ଖେତ ପର ପ୍ରଭାବ: ସର୍ବକିଂତ ଖେତି କୀ ତରହ ହୀ ଓଡ଼ିଶା କେ ଢେକାନାଲ ଜିଲେ ମେ କୁଛ ପ୍ରଗତିଶୀଳ କିସାନ ଡିପ ସିଂଚାଈ ତକନୀକ କେ ଅପନାକର ଅପନେ ଖେତୋ ପର ଵିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କେ ସବିଜ୍ୟୋ ଜୈସେ ବୈଗନ ଟମାଟର, ସେମ, କରେଲା ତୋର୍ଇ ଆଦି କୀ ଖେତି ସଫଲତାପୂର୍ବକ କର ରହେ ହୁଁ। ପୂର୍ବ ମେ କିସାନ କେଵଳ ଵର୍ଷା ଋତୁ ମେ ହୀ ସବିଜ୍ୟୋ କୀ ଖେତି କରତେ ଥେ ଲେକିନ ଅବ ଡିପ ସିଂଚାଈ ଦ୍ୱାରା ଯହାଁ ଵର୍ଷ ଭର ଵିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କୀ ସବିଜ୍ୟୋ ଉଗା କର କିସାନ ଲାଭାନ୍ଵିତ ହୋ ରହେ ହୁଁ।

ରିଜ ଫର୍ଟ ପ୍ରଣାଲୀ: ପାନୀ କୀ ବଚତ କରନେ ହେତୁ

সবିଜ୍ୟୋ ଏବଂ ପୁଷ୍ପୋ କୋ ଉଗାନେ କେ ଲିଏ ରିଜ ଏବଂ ଫର୍ରୋ ସିଂଚାଈ ପ୍ରଣାଳୀ ଅପନାନୀ ଚାହିଏ । ଇସ ବିଧି ଦ୍ୱାରା ବରସାତ ମେଂ ଭି ସବିଜ୍ୟୋ ଉଗା ସକତେ ହୁଁ । ତଥା ଅନ୍ୟ ଋତୁ ମେଂ ଭି ପାନୀ କେଵଳ ଫର୍ରୋ ମେଂ ଦେନା ପଡ଼ତା ହୈ । ଇସ ବିଧି ମେଂ ବାଢ ସିଂଚାଈ ବିଧି କୀ ଅପେକ୍ଷା ଆଧା କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ମେଂ ହି ସିଂଚାଈ କରନୀ ପଡ଼ିତି ହୈ ଜିସରେ ଲଗଭଗ 50 ପ୍ରତିଶତ ତକ ପାନୀ କୀ ବଚତ କୀ ଜା ସକତି ହୈ । ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନୋ ମେଂ କିଏ ଗା ପ୍ର୍ୟୋଗୋ ଦ୍ୱାରା ପାଯା ଗ୍ୟା କି ଫର୍ରୋ ସିଂଚାଈ ଦ୍ୱାରା ପୈଦାଵାର କୋ ବିନା ପ୍ରତିକୂଳ ରୂପ ସେ ପ୍ରଭାବିତ କିଏ 35-40 ପ୍ରତିଶତ ତକ ଜଳ କୀ ବଚତ କୀ ଜା ସକତି ହୈ ।

ମଲିଙ୍ଗ ବିଧି: ଜଳ କୀ ବଚତ କରନେ କେ ଲିଏ ମୃଦା କୋ ପ୍ରାକୃତିକ ଫସଲୋ କେ ଅବଶେଷ ଜୈସେ ପତିଯାଂ, ଠହନିଯାଂ, ଜଡ଼େ, ଇତ୍ୟାଦି ଯା ପ୍ଲାଇଟିକ ଫିଲ୍ମ ବିଶେଷକର କାଳେ ରଂଗ କୀ ପ୍ଲାଇଟିକ ମଲ୍ଚ କା ପ୍ର୍ୟୋଗ କିଯା ଜାତା ହୈ । ମଲିଙ୍ଗ କା ପ୍ର୍ୟୋଗ ଫାର୍ମ ମେଂ ଉପଲବ୍ଧ ଫସଲ ଅବଶେଷୋ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କାର୍ବନିକ ପଦାର୍ଥୋ କା ପ୍ର୍ୟୋଗ କରକେ ଫଲୋ ଜୈସେ କେଲା, ଆମ, ପପିତା, ଅନନ୍ଧାସ ଏବଂ ସବିଜ୍ୟୋ ଜୈସେ ପତ୍ତା ଗୋଭୀ, ବ୍ରୋକଲୀ, ଫୂଲ ଗୋଭୀ, ଟମାଟର, ବୈଂଗନ ମିର୍ଚ ଆଦି ମେଂ କିଯା ଜା ସକତା ହୈ । ମୃଦା ଏବଂ ଜଳ ସଂରକ୍ଷଣ ଫଲୋ ଏବଂ ସବିଜ୍ୟୋ କୀ ଉନ୍ନତ ଉପଜ ବ ଗୁଣବତ୍ତା କେ ସାଥ-ସାଥ ଖରପତିଵାର ଵୃଦ୍ଧି କୋ ରୋକନେ କେ ଅତିରିକ୍ତ ମଲିଙ୍ଗ ପ୍ର୍ୟୁକ୍ତ ଉର୍ଵରକ ପୋଷକ ତତ୍ଵୋ କା ପ୍ର୍ୟୋଗ କୁଶଲତା ମେଂ ସୁଧାର କରତା ହୈ ତଥା ପ୍ରତିବିନ୍ଧିତ ମଲିଙ୍ଗ କେ ପ୍ର୍ୟୋଗ ସେ ଵାୟରସ ଦ୍ୱାରା ଫୈଲନେ ଵାଲି ବୀମାରିଆ ଭି କମ ହୋତି ହୈ । ଫଲୋତାଦନ ହେତୁ 100 ମାଇକ୍ରୋନ (400 ଗେଜ) ଏବଂ ସବି ଉତ୍ପାଦନ ହେତୁ 25 ମାଇକ୍ରୋନ (100 ଗେଜ) ମୋଟି ତଥା 1-1.2 ମି. ଚୌଡି ପୋଲିଥୀନ ଫିଲ୍ମ କା ମଲ୍ଚ ହେତୁ ପ୍ର୍ୟୋଗ କିଯା ଜାତା ହୈ । ସବିଜ୍ୟୋ ଏବଂ ଫୂଲୋ କୀ ଖେତୀ କେ ଲିଏ ମଲିଙ୍ଗ କେ ପ୍ର୍ୟୋଗ ଡିପ ସିଂଚାଈ ପ୍ରଣାଳୀ କେ ଉଗାନେ ମେଂ ଲଗଭଗ 10-15 ସେ.ମୀ.) କା ପ୍ର୍ୟୋଗ ଉତ୍ତମ ହୋତା ହୈ ।

ସବିଜ୍ୟୋ କୀ ସଂରକ୍ଷିତ ଖେତୀ: କୁଛ କ୍ଷେତ୍ରୋ ଜହାଁ କୀ ଜଲଵାୟୁ ଖୁଲେ ଖେତ ମେଂ ଫସଲୋ କେ ଵର୍ଷ ଭର ଉତ୍ପାଦନ

କେ ଅନୁକୂଳ ନହିଁ ହୋତି ହୈ ବହାଁ ପୋଲීହାଉସ ବନାକର ସଂରକ୍ଷିତ ରୂପ ମେଂ ସବି ଉତ୍ପାଦନ କିଯା ଜା ସକତା ହୈ । ପୋଲීହାଉସ ଫସଲ କୋ ଜୈଵିକ ଔର ଅଜୈଵିକ ବାଧାଓିଁ ସେ ବଚାନେ କେ ଲିଏ ଉପ୍ୟୁକ୍ତ ମାନା ଜାତା ହୈ । ଇସମେ ଗ୍ରୀନହାଉସ, ଗ୍ରୀନ ଶେଡନେଟ, ଥା ନେଟ ହାଉସ ଇତ୍ୟାଦି କୀ ସରଂଚନା ବନାକର ସବିଜ୍ୟୋ ଜୈସେ ଟମାଟର, ଶିମଲା ମିର୍ଚ ଏବଂ ଖୀରା କୀ ଫସଲୋ ସଫଲତାପୂର୍ବକ ଉଗାଈ ଜାତି ହୈ । ସୀ.ଆଈ.ଡଲ୍ବ୍ଲ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମେଂ ହୁଏ ପ୍ର୍ୟୋଗୋ ଦ୍ୱାରା ପାଯା ଗ୍ୟା କି ଇସ ତକନୀକ ସେ ସବିଜ୍ୟୋ କା ଉତ୍ପାଦନ ଲଗଭଗ 20-25 ଦିନ ଅଧିକ ମିଳା ଜବକି ବହା ଫରଵରୀ ମାହ ମେଂ ଖୁଲେ ଖେତ ମେଂ ଟମାଟର ଔର ଶିମଲା ମିର୍ଚ କୀ ଖେତୀ ସୂଖନେ ଲଗତି ହୈ । ବହା ଗ୍ରୀନ ଶେଡ ନେଟ ଦ୍ୱାରା ଇନକା ଉତ୍ପାଦନ କରିବ 20 ମାର୍ଚ ତକ ପାଯା ଗ୍ୟା ।

ସରଂକ୍ଷିତ ଖେତୀ କେ କିସାନୋ କେ ଲାଭ: ସରଂକ୍ଷିତ ଖେତୀ କେ ଲାଭ କୋ ଦେଖକର କୁଛ ପ୍ରଗତିଶୀଳ କିସାନ ଭି ଗାଂବୋ ମେଂ ସବିଜ୍ୟୋ କୀ ସରଂକ୍ଷିତ ଖେତୀ କରନେ ଲଗେ ହୈ । ଓଡ଼ିଶା ମେଂ କୁଛ କିସାନ ସରଂକ୍ଷିତ ଖେତୀ କୀ କମ ଲାଗତ ଵାଲୀ ତକନୀକ ଜିସମେ ଗ୍ରୀନ ଶେଡ ନେଟ, ବାଂସ ଏବଂ ସୁତଳୀ କା ଉପ୍ୟୁଗ କରକେ ଟମାଟର, କରେଲା, ଖୀରା ଆଦି କୀ ଖେତୀ ସଫଲତାପୂର୍ବକ କର ରହେ ହୈ । ହାଲାଂକି ଵର୍ଷା ଋତୁ ମେଂ ସବିଜ୍ୟୋ କୀ ଖେତୀ କରନା ଥୋଡ଼ା କଠିନ ହୋତା ହୈ, ଲେକିନ ଯେ କିସାନ ସରଂକ୍ଷିତ ଖେତୀ କୀ ବିଧି କୋ ଅପନାକର ଵର୍ଷା ଋତୁ ମେଂ ଭି ଆସାନୀ ସେ ସବିଜ୍ୟୋ ଉଗା କର ଲାଭାନ୍ଵିତ ହୋ ରହେ ହୈ ।

ସୂକ୍ଷମ ଟିପ୍ପକଲର ସିଂଚାଈ କା ପ୍ର୍ୟୋଗ: ସ୍ଥାନ ଏବଂ ଜଳ କୀ ଉପଲବ୍ଧତା ପର ନିର୍ଭର ରହତେ ହୁଏ ଇସ ତକନୀକ କା ଲାଗତ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କୀ ସବି ଫସଲୋ କୋ ଉଗାନେ ମେଂ ଲଗଭଗ ଡିପ ସିଂଚାଈ କୀ ତୁଳନା ମେଂ କମ ଆତି ହୈ । ଗ୍ରୀଷ୍ମ କାଳ ମେଂ ଜଳ କା ଛିଙ୍କାବ ସୂକ୍ଷମ ଜଲଵାୟୁ ତାପମାନ କୋ କମ କରନେ ମେଂ ତଥା ଆର୍ଦ୍ରତା ମେଂ ଵୃଦ୍ଧି କିଏ ଜାନେ ମେଂ ମଦଦ କରତା ହୈ ଇସ ବିଧି ସେ ସିଂଚାଈ କରନେ ସେ ଫସଲୋ କୀ ଵୃଦ୍ଧି ଵ ପୈଦାଵାର ମେଂ ବଢ଼େତରୀ ହୋତା ହୈ ତଥା ଜଳ କୀ ବଚତ ଭି ଲଗଭଗ 20-30 ପ୍ରତିଶତ ତକ ହୋତା ହୈ । ଇସ ବିଧି ସେ ଫଳ ଅନନ୍ଧାସ ଫୂଲ ଗୋଭୀ, ପାତ ଗୋଭୀ,

ਲਹੌਰੇ

2022

ਤਾਲਿਕਾ 1 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫਲਾਂ ਏਂ ਸਬਜ਼ੀ ਫਸਲਾਂ ਕੇ ਲਿਏ ਸਿੰਚਾਈ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਿਮਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਕ੍ਰ. ਨੰ	ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਮ	ਸਿੰਚਾਈ ਦਾ ਸਮਾਂ
1	ਅਨੱਨਾਸ	ਵਾਨਸਪਤਿਕ ਵ੃ਢਿ ਹੇਤੁ
2	ਬੀਨਸ, ਸ਼ਿਮਲਾ ਮਿਰਚ	ਬੁਆਈ ਦੇ ਪਹਿਲੇ 1 ਸਿੰਚਾਈ ਤਥਾ ਅੰਕੁਰਣ ਦੇ ਬਾਦ 7-10 ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਤਰਾਲ ਵਾਲੇ ਕਰੀਬ ਚਾਰ ਸਿੰਚਾਈ ਆਵਖਾਕ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਪੌਧਿਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ 15-12 ਦਿਨਾਂ ਤਕ 0.5 ਲੀ/ਪੌਧਾ/ਦਿਨ ਪਾਨੀ ਦੀ ਆਵਖਾਕਤਾ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਤਦੋਪਰਾਂਤ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ 7-8 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਵਾਲੇ ਪਾਨੀ ਦੀ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ 12-15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਵਾਲੇ ਸਿੰਚਾਈ ਲਾਭਦਾਯਕ ਮਾਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
3	ਅਮਰੂਦ	ਫਲਾਂ ਦੇ ਲਗਨ ਦੇ ਲਾਭ ਵਿੱਚ ਫਲਾਂ ਦੀ ਵ੃ਢਿ ਪੂਰੀ ਹੋਣੇ ਤਕ।
4	ਟਮਾਟਰ	ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਪੌਧਿਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ 15-12 ਦਿਨਾਂ ਤਕ 0.5 ਲੀ/ਪੌਧਾ/ਦਿਨ ਪਾਨੀ ਦੀ ਬਾਦ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ 8-10 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਵਿੱਚ 4-5 ਸੇ.ਮੀ. ਦੀ ਸਿੰਚਾਈ ਕਰੋ।
5	ਬੰਦ ਗੋਮੀ ਏਂਵੇਂ ਫੂਲ ਗੋਮੀ	ਅੰਤਰਾਲ ਵਿੱਚ ਪੌਧਿਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਲਗਭਗ 15 ਦਿਨਾਂ ਤਕ 0.5 ਲੀ/ਪੌਧਾ/ਦਿਨ ਪਾਨੀ ਦੀ ਬਾਦ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ 2-3 ਬਾਰ 40 ਸੇ.ਮੀ. ਦੀ ਸਿੰਚਾਈ 7-8 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਾਲ ਵਿੱਚ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਾਭਕਾਰੀ ਹੋਣੀ।
6	ਆਮ	ਫਲਾਂ ਦੇ ਲਗਨ ਦੇ ਲਾਭ ਵਿੱਚ ਫਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣੇ ਤਕ।
7	ਬਿੰਡੀ	ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ 4-5 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਾਲ ਵਿੱਚ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ 10-12 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਾਲ ਵਿੱਚ ਸਿੰਚਾਈ ਕਰਨੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੋਣੀ ਹੈ।
8	ਘਾਜ	ਅੜ੍ਹੂਬਰ ਵਿੱਚ ਲਗਾਈ ਗਈ ਫਸਲ ਦੇ ਲਿਏ 9-5 ਸੇ.ਮੀ. ਦੀ ਕਰੀਬ 10-12 ਸਿੰਚਾਇਆ 12-15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਾਲ ਵਿੱਚ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਾਭ ਵਿੱਚ ਬਢ਼ਾਵਾਰ ਅੱਗੇ ਹੋਣੀ ਹੈ।

ਤਾਲਿਕਾ 2 ਇੱਧ ਸਿੰਚਾਈ ਦ੍ਰਾਇਵ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫਲ ਏਂਵੇਂ ਸਬਜ਼ੀ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕਿਚੰਟਲ ਪ੍ਰਤਿ ਹੈਕਟੇਅਰ

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਮ	ਕੇਲਾ	ਆਮ	ਅਨੱਨਾਸ	ਅਮਰੂਦ	ਨੀਬੂ	ਟਮਾਟਰ	ਬੰਦ ਗੋਮੀ ਏਂਵੇਂ ਫੂਲ ਗੋਮੀ
ਉਤਪਾਦਨ ਕਿਚੰਟਲ ਹੈਕਟੇਅਰ	45	52	45	35	30	400	450

ਹਰੀ ਮਟਰ, ਧਨਿਆਂ ਏਵਾਂ ਅਨ੍ਯ ਪਲੇਦਾਰ ਸਬਜ਼ਿਆਂ ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਕ ਤਗਾ ਸਕਤੇ ਹਨ।

ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਜਲ: ਜਲ ਏਕ ਅਮੂਲਾ ਪ੍ਰਾਕ੃ਤਿਕ ਸਾਂਸਾਧਨ ਹੈ ਯਹ ਹਮਾਰੇ ਦੈਨਿਕ ਦਿਨ ਚੰਗਾ ਕਾ ਭੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਅਂਗ ਹੈ। ਬਾਅਦ ਜਲ ਕੇ ਜੀਵਨ ਕੀ ਕਲਪਨਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕੀ ਜਾ ਸਕਤੀ ਹੈ, ਜਲ ਹੀ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਯਹ ਫਲਾਂ ਏਵਾਂ ਸਬਜ਼ਿਆਂ ਕੀ ਸਿੰਚਾਈ ਕੇ ਲਿਏ ਭੀ ਆਵਸ਼ਿਕ ਹੈ। ਜਲ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕੀ ਉਪਰੋਕਤ ਤਕਨੀਕਾਂ ਅਪਨਾਕਰ ਹਮ ਫਲਾਂ ਏਵਾਂ ਸਬਜ਼ਿਆਂ ਕੀ ਭਰਪੂਰ ਫਸਲ ਕੇ ਸਾਥ-ਸਾਥ ਗੁਣਵਤਾਯੁਕਤ ਤਪਾਦਨ ਭੀ ਲੇ ਸਕਤੇ ਹਨ ਏਵਾਂ

ਸਾਥ-ਸਾਥ ਜਲ ਕੇ ਸੰਰਕਾਨ ਮੈਂ ਭੀ ਯੋਗਦਾਨ ਕਰ ਸਕਤੇ ਹਨ। ਇਨ ਤਕਨੀਕਾਂ ਕੋ ਅਪਨਾਨੇ ਸੇ ਖਾਗਦਾਨ ਫਸਲਾਂ ਕੇ ਸਥਾਨ ਪਰ ਅਥਵਾ ਖਾਲੀ, ਧਰਤੀ ਏਵਾਂ ਅਨੁਪਯੋਗੀ ਜਮੀਨ ਪਰ ਫਲਾਂ ਏਵਾਂ ਸਬਜ਼ਿਆਂ ਕੀ ਖੋਤੀ ਕੀ ਜਾਏ ਤੋ ਇਸਦੇ ਖਾਗਦਾਨ ਫਸਲਾਂ ਕੀ ਅਪੇਕ਼ਾ 2-3 ਗੁਨਾ ਅਧਿਕ ਆਮਦਾਨੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਤੇ ਹਨ। ਜਲ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕੀ ਇਨ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਕੇ ਅਨ੍ਯ ਸ਼ੁ਷ਕ ਏਵਾਂ ਅਰਧ-ਸ਼ੁ਷ਕ ਕਸ਼ਤ੍ਰੋਂ ਮੈਂ ਸਬਜ਼ੀ ਏਵਾਂ ਫਲੋਤਪਾਦਨ ਕੋ ਆਗੇ ਬਢਾਨੇ ਮੈਂ ਮਦਦ ਭੀ ਮਿਲ ਸਕਤੀ ਹੈ।

ਗੁਝਕ ਪਰਿਵਰਣ ਕੀ ਸਿਥਤਿ ਕੇ
ਦੈਰਾਨ ਆਮ ਕੇ ਬਾਗਾਂ ਮੈਂ ਨਮ ਖੋਤ ਕਾ
ਖਾਹਦਾਰ

ਲਖਨਾਂ ਮੈਂ ਮਿਠੀ ਔਰ ਜਲ
ਸੰਰਕਾਨ ਪ੍ਰੈਦੀਪਿਕਿਆਂ ਕੇ ਮਾਧਿਮ ਦੇ
ਆਮ ਕੀ ਭਰਪੂਰ ਫਸਲ

जल संरक्षण द्वारा गोवा के जनजातीय किसानों के फसल उत्पादकता और आय में सुधार

सुजीत देसाई¹ एवं गोपाल रामदास महाजन²,

गोवा और कोंकण सहित भारत के पश्चिमी तट क्षेत्र में एक वर्ष में 3000 मिमी तक प्रचुर मात्रा में वर्षा होती है, लेकिन वर्षा जल की उपयोगिता सीमित है। इसके अलावा, वर्षा के वितरण पैटर्न की सीमाओं के कारण, लहरदार भूभाग और लेटराइट मिट्टी में निम्न जल धारण क्षमता होने के कारण, फसल उत्पादन को इस क्षेत्र में विशेष रूप से गैर-मानसून महीनों के दौरान पानी की उपलब्धता की गंभीर चुनौती का सामना करना पड़ता है। प्राकृतिक संसाधन संरक्षण और कृषि उत्पादन से संबंधित मुद्दों के लिए मौजूदा संसाधनों और स्थान विशिष्ट संरक्षण प्रौद्योगिकियों और दृष्टिकोणों के मूल्यांकन की आवश्यकता होती है। गोवा राज्य में जल संरक्षण और संचयन की एक समृद्ध परंपरा है, और यहां के किसान फसलों की सिंचाई के लिए जल संचयन के कुछ पारंपरिक तरीकों का पालन करते रहे हैं। हालांकि फसल उत्पादन में सुधार और फसल विविधीकरण के लिए पारंपरिक तरीकों का अध्ययन और वैज्ञानिक हस्तक्षेप के माध्यम से परिष्कृत करने की आवश्यकता है।

किसान आमतौर पर छोटे अरेखित चैनलों के माध्यम से और कभी-कभी अर्ध-गोलाकार आकार वाले सुपारी और ताड़ के पेड़ों के अर्ध तर्नों का उपयोग करके स्थानीय रूप से झारा के रूप में जानी जाने वाली पहाड़ियों से उप-सतह प्रवाह/झरने के पानी को अपने खेतों की ओर मोड़ते हैं। एकत्र किए गए पानी को या तो एक छोटे तालाब में जमा किया जाता है और पहाड़ी ढलानों पर गुरुत्वाकर्षण के माध्यम से सिंचित किया जाता है या सीधे मैदानी इलाकों में खेतों में भेजा जाता है। जल संग्रहण की मौजूदा पारंपरिक प्रणालियों

की कमियाँ हैं, जैसे के चैनलों से पानी का रिसाना, कम निर्वहन, भंडारण सुविधा की कमी, पूरे क्षेत्र में पानी का कम वितरण कार्यावान आदि हैं।

2-45 हेक्टेयर क्षेत्र में नारियल की खेती (500 पौधे) करने वाले दक्षिण गोवा के भूपर गांव में 30 किसानों के एक समूह के लिए किसानों की भागीदारी के माध्यम से जल संचयन एवं ड्रिप सिंचाई पर हस्तक्षेप लागू किया गया था। एक जल संचयन तालाब की स्थापना की गई जिसमें मानसून के दौरान वर्षा जल और मानसून के बाद के मौसम के दौरान बारहमासी झरने का पानी एकत्र किया गया था। एकत्रित पानी का उपयोग नियमित रूप से गुरुत्वाकर्षण आधारित ड्रिप सिंचाई से 500 नारियल के पौधों की सिंचाई के लिए किया गया था। तालाब में 4 लाख लीटर बारिश का पानी जमा हो सकता है। नारियल के

- वरिष्ठ वैज्ञानिक भा.कृ.अनु.प. - केंद्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान, गोवा
- वरिष्ठ वैज्ञानिक भा.कृ.अनु.प. - केंद्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान, गोवा

पेड़ों की सिंचाई के लिए गुरुत्वाकर्षण आधारित ड्रिप सिंचाई प्रणाली को तालाब से जोड़कर भूमि के प्राकृतिक ढालन का उपयोग किया गया जिससे बिजली की खपत पर 100% ऊर्जा की बचत हुई और उत्पादन की लागत कम हो गई। सिंचाई अनुप्रयोग दक्षता 90% थी, जिससे पानी, जो अन्यथा बाढ़ सिंचाई से बर्बाद हो जाता था उसकी बचत होती थी।

फायदे

किसानों के पास शुल्क में नारियल के बागानों के लिए सिंचाई की कोई सुविधा नहीं थी और वे

पूरी तरह से वर्षा पर निर्भर थे। हस्तक्षेप के साथ, नारियल के पेड़ों के लिए नवंबर से मई महीने तक सुनिश्चित सिंचाई पानी उपलब्ध है। इन हस्तक्षेपों के मुख्य लाभ हैं:

1. किसानों की भागीदारी जल संरक्षण

2. शून्य ऊर्जा आवश्यकता (गुरुत्वाकर्षण आधारित)
3. सूक्ष्म सिंचाई को अपनाने के कारण पानी की बचत
4. फसल उत्पादकता और फसल विविधीकरण में सुधार।

प्रभाव

हस्तक्षेप से पहले नारियल की उपज और किसानों की शुद्ध आय (7143 नट/हेक्टेयर) और रु. 1.21 लाख/हेक्टेयर था जो बढ़कर 17755/नट /हेक्टेयर और 3.49 लाख/हेक्टेयर, 4.48 के लागत अनुपात प्राप्त हुआ। इन हस्तक्षेपों के परिणामस्वरूप नारियल की उपज में 149% और शुद्ध आय में 184% की वृद्धि हुई है। हस्तक्षेपों से किसानों के समूह की उपज और आय 17500 नट/वर्ष से 43500 नट/वर्ष (2.5 गुना अधिक) और रु. 2.97 लाख से 8.45 लाख (2.8 गुना अधिक) बढ़ गया है। वर्ष भर संचित जल की उपलब्धता गुरुत्वाकर्षण आधारित ड्रिप सिंचाई के माध्यम से 4000 नारियल के पेड़ों (19.6 हेक्टेयर क्षेत्र) को सिंचित करने के लिए पर्याप्त होगी। यह आगे फसल विविधीकरण और जनजातीय किसानों की आय और आजीविका को बढ़ाने में मददगार रहा है।

ଗୋଵା ମେଂ ମୃଦା ବିଜ୍ଞାନ ସଂବନ୍ଧୀ ଅନୁସଂଧାନ ଏକ ଝଲକ

ଜୀ. ଆର. ମହାଜନ¹, ବୀ. ଏଲ. ମଂଜୁନାଥ² ଏବଂ ଶଶି ବିଶ୍ଵକର୍ମ³

ଭୂମିକା

ମୃଦା ପ୍ରାକୃତିକ ସଂସାଧନୋ ମେଂ ମହତ୍ତ୍ଵପୂର୍ଣ୍ଣ ହୈ, ଇସମେ ଇନ୍ ସିଥିତିଯୋ ମେଂ ଚାଵଳ କୀ ଉତ୍ପାଦକତା ଅକ୍ଷସର କମ ର୍ଥଲାକୃତି, ଜଲଗାୟ ତଥା ବନସ୍ପତିକ ଘଟକୋ କେ ହୋତି ହୈ ।

ଅନୁସାର ଅନେକ ଭିନ୍ନତାଏଂ ପାଇଁ ଜାତି ହୁଁ । ଗୋଵା କୀ ଗୋଵା କେ ମୃଦା ଅପକ୍ଷରଣ ସ୍ତର ସେ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋତା ହୈ ମୃଦାଓମେ କାଫୀ ବିବିଧତାଏଂ ତଥା ଫସଲ ଉତ୍ପାଦନ କି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୌଗୋଲିକ କ୍ଷେତ୍ର କା 44.16 ପ୍ରତିଶତ କେ ଲିଏ ଅନେକ ଅବରୋଧ ପାଏ ଜାତେ ହୁଁ । ଇସ ଲେଖ ମେ ଯାନି 1,63,480 ହେକ୍ଟେଯର କ୍ଷେତ୍ର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କୀ ଗୋଵା ମେ ସିଥିତ କେବ୍ଦ୍ରୀୟ ତଠୀୟ କୃଷି ଅନୁସଂଧାନ ମୃଦା ଅପକ୍ଷରଣ ସମସ୍ୟାଓମେ ସେ ପ୍ରଭାବିତ ହୈ । ସଂଥାନ ସଂଥାନ, କେ ଅନୁସଂଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ କୀ ଚର୍ଚା ସଂକ୍ଷେପ ମେ ନେ କାଜୁ, ଆମ ତଥା ନାରିଯିଲ ଫସଲମେ କେ ଲିଏ ମୃଦା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୈ । ଇସମେ ମୁଖ୍ୟତ: ମୃଦା ସେ ସଂବନ୍ଧିତ ଏବଂ ଜଲ ସଂରକ୍ଷଣ କେ ଅନେକ ଉପାୟ କେ ବିକ୍ଷିତ ସମସ୍ୟାଓମେ କୀ ପହଚାନ ତଥା ଇନକେ ପ୍ରବନ୍ଧନ କେ ଏବଂ ଅଧ୍ୟୟନ କିଯା ହୈ । ସଂଥାନ ଅପନେ ବିଭିନ୍ନ ଅଧ୍ୟୟନ କିଯା ଗ୍ୟା ।

ଗୋଵା କୀ ଅଧିକାଂଶ ମୃଦା ଲୈଟରାଇଟ ପ୍ରକାର (81 ପ୍ରତିଶତ) କୀ ହୈ ଜୋ ଫେରିକ ଏଲ୍ୟୁମିନ୍ୟମ ଑ୱ୉କସାଇଙ୍କ କେ ସମୃଦ୍ଧ ଏବଂ ଲାଲ ରଂଗ ମେ ହୋତୀ ହୈ । ଇସ ମୃଦା ମେ

ଖାନିଜ ପଦାୟୋ ଏବଂ ଖାଦ ମିଟ୍ଟୀ ଭରପୂର ପାଇଁ ଜାତି ହୈ ଜୋ ରୋପଣ ଫସଲମେ କେ ଲିଏ ଅନୁକୂଳ ହୈ । ଗୋଵା ରାଜ୍ୟ ଉଷ୍ଣକଟିବନ୍ଧୀୟ କ୍ଷେତ୍ର ମେ ସିଥିତ ହୈ ଔର ଯାହା କୀ ଜଲଗାୟ ଗର୍ମ ଏବଂ ଆଦ୍ରାତାୟକ ହୈ । ଯାହା କୀ ମୃଦା କା ଗଠନ ଅଧିକାଂଶ ବଲୁଇଁ, ଦୋମଟ କେ ଗାଦ କାର୍ବନ ତଥା ପୋଷକ ତତ୍ଵମେ ତଥା ନୁକସାନ କେ ବଚନେ ଦୋମଟ ପ୍ରକାର କେ ତଥା ଯାହା ଅତ୍ୟଧିକ ଅମ୍ଲୀୟ (5.5 କେ ଲିଏ ବିଵିଧ ପ୍ରକାର କେ ମୃଦା ଏବଂ ଜଲ ସଂରକ୍ଷଣ କେ 6.5) ହୋତା ହୈ । ଯଦ୍ୟପି ଗୋଵା କୀ ମୃଦାଏଂ ଖାଦ ଉପାୟମେ କିଯା ଗ୍ୟା । ଆମ ଏବଂ ନାରିଯିଲ କେ ପ୍ରକ୍ଷେତ୍ର କେ ସଂବନ୍ଧ ଭୀ ଫସଲ ଉତ୍ପାଦନ କେ ଲିଏ କୁଛ ଅବରୋଧ ମୌଜୁଦ ମେ କଂଟ୍ରେ ପର ବନେ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ପାଇଁ ଏବଂ ବନସ୍ପତିକ ହୈ । ସଂଥାନ କେ ଉତ୍ତରୀ ଗୋଵା ତଥା ଦକ୍ଷିଣୀ ଗୋଵା କେ ଅବରୋଧ କେ ସାମାନ୍ୟ ପରିସିଥିତିଯୋ କୀ ତୁଳନା ମେ ଦୋ ଜିଲ୍ଲାମେ ମୃଦା ଉର୍ଵରତା (ସ୍ଥୂଲ ଏବଂ ସୂକ୍ଷମ ପୋଷଣ ଜଲ ପ୍ରଗାହ କେ ହୋନେ ଵାଲୀ କ୍ଷତି ମେ କ୍ରମଶା 38.8:, ତତ୍ଵମେ କିଯା) ଚିତ୍ରଣ କିଯା ।

ଗୋଵା ମେ ଚାଵଳ ଉତ୍ପାଦନ କେ ଲିଏ ସମୁଦ୍ରୀ ଜଲ କମୀ ପାଏ ଗ୍ୟା । କେ ପ୍ରଵେଶ କେ ତଠୀୟ ମୃଦା ମେ ଲବଣତା ଏକ ବଢ଼ି ଆମ ଏବଂ ନାରିଯିଲ କେ ସଂଦର୍ଭ ମେ ଇସ ପ୍ରକାର କୀ ସମସ୍ୟା ହୈ । ଇସ ପ୍ରକାର କୀ ମୃଦା 18 ହେକ୍ଟେଯର ମୃଦା ସଂରକ୍ଷଣ ଏବଂ ଜଲ ସଂରକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତା କେ ସଂଥାନ ହେକ୍ଟେଯର କ୍ଷେତ୍ର ମେ ଫୈଲୀ ହୁଈ ହୈ ଔର ଇସ କ୍ଷେତ୍ର କେ ଅଲଗ-ଅଲଗ ଅନୁସଂଧାନ ପ୍ରକ୍ଷେତ୍ର କେ ମୁଲ୍ୟାଂକିତ

1 ବରିଷ୍ଠ ବଜ୍ଞାନିକ, ଭାକୃଅନୁପ- କେଂଦ୍ରୀୟ ତଠୀୟ କୃଷି ଅନୁସଂଧାନ ସଂଥାନ, ଗୋଵା

2 ପ୍ରଧାନ ବଜ୍ଞାନିକ, ଭାକୃଅନୁପ ଭାରତୀୟ ବ୍ୟାଗାନୀ ବଜ୍ଞାନ ସଂଥାନ, ବୈଲୋର, କର୍ନାଟିକ,

3 ବରିଷ୍ଠ ତକନୀକୀ ଅଧିକାରୀ, ଭାକୃଅନୁପ- କେଂଦ୍ରୀୟ ତଠୀୟ କୃଷି ଅନୁସଂଧାନ ସଂଥାନ, ଗୋଵା

କିଯା ଗଯା ତଥା ପାଯା ଗଯା କୀ ନଵଂବର, ଜନବରୀ ଏବଂ ମାର୍ଚ କେ ମହିନେ ମେଂ କଂଦୂର ପର ବନେ ଅବିଚ୍ଛିନ ଖାର୍ଡ ତଥା ବନସ୍ପତିକ ଅଵରୋଧ ସେ ମୃଦା କୀ ମାତ୍ର ମେଂ କ୍ରମଶା 20:, 18.3: ଏବଂ 0.7: କୀ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଗର୍ଭ । ଆଂକଳୋ ସେ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋତା ହୈ କୀ ଆମତୌର ପର ଆମ ଔର ନାରିଯିଲ କେ ପ୍ରକ୍ଷେତ୍ର ମେଂ ଭୁକ୍ଷଣ ସେ 598 ତଥା 567 କି.ଗ୍ରା. ମୃଦା କାର୍ବନିକ ପଦାର୍ଥ କା କ୍ଷରଣ ପାଯା ଗଯା । ସଂସ୍ଥାନ ମେଂ ଵିକ୍ଷିତ ମୃଦା ଏବଂ ଜଳ ସଂରକ୍ଷଣ ସେ ଵିକ୍ଷିତ ତକନୀକୀ କୋ ଅପନାନେ ସେ କ୍ଷରଣ ମେ କମୀ ଦେଖି ଗର୍ଭ ଜୋ କ୍ରମଶଃ 83.7 ଔର 77.5 କି.ଗ୍ରା./ହେକ୍ଟେଯର ରହା ।

ପରିସ୍ରେଖା ପର ଅବିଚ୍ଛିନ ଖାର୍ଡ . ବନସ୍ପତିକ ଆଡ

ପରିସ୍ରେଖା ପର କଙ୍କ ଖାର୍ଡ . ବନସ୍ପତିକ ଆଡ

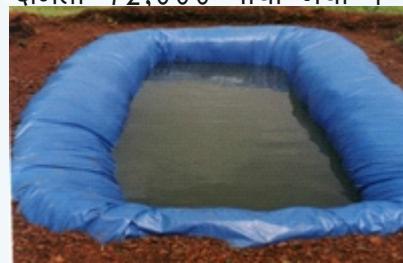
ବନସ୍ପତିକ ଅଵରୋଧ

ନାରିଯିଲ ମେଂ ବୃତ୍ତାକାର ଖାର୍ଡ

କମ ଲାଗତ ଵାଲୀ ଜଳ ସଂଚୟନ ସଂରଚନା କା ବିକାସ

ବର୍ଷା ଜଳ ସଂଚୟନ କେ ଉପରାଂତ ଇସ ଜଳ କେ ଉପଯୋଗ କେ ମହତ୍ତ୍ଵ କୋ ଧ୍ୟାନ ମେଂ ରଖିତେ ହୁଏ ସଂସ୍ଥାନ ନେ କମ ଲାଗତ ଵାଲୀ ଜଳ ସଂଚୟନ ସଂରଚନା କୋ ବନାଯା ତଥା ଇସ ଜଳ କା ଉପଯୋଗ ରକ୍ଷାତମକ ସିଂଚାର୍ବ ଏବଂ ସଂବଦ୍ଧ ଉଦ୍ୟୋଗୋ କୀ ଜଳ ଆବଷ୍ୟକତାଓ କୀ ପୂର୍ତ୍ତି କେ ଲିଏ କିଯା ଗଯା । ଜଳ ସଂଚୟନ ସଂରଚନା କା ଆକାର ଲଂବାର୍ଡ x ଚୌଡାର୍ଡ x ଗହରାର୍ଡ କ୍ରମଶଃ 8 x 6 x 1.5 ଘନ ମୀଟର ରଖା ଗଯା ଔର ଇସକୀ ଜଳ ଭଂଡାରଣ କ୍ଷମତା 72,000 ପାଯା ଗଯା ।

କାମ ଲାଗତ କୀ ଜଳ ସଂଚଲନ ସଂରଚନା

गोवा राज्य में जीआईएस एवं जीपीएस के आधार पर मुद्रा उर्वरकता का चित्रण

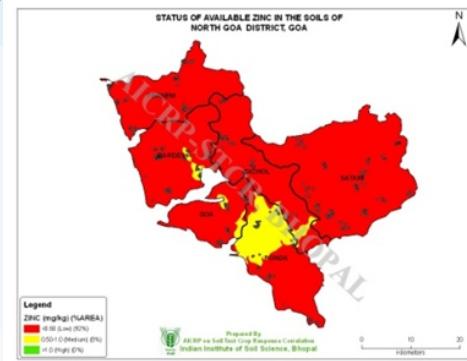
जीआईएस और जीपीएस का उपयोग करके संस्थान में गोवा राज्य के मृदा उर्वरता एवं उनके विभिन्न मनको जैसे : मृदा पीएच, इ.सी., कार्बनिक पदार्थ, नाइट्रोजन फॉर्स्फोरस, पोटेशियम एवं सूक्ष्म पोशाक तत्वों का मानचित्र तैयार किया गया तथा इसका उपयोग मृदा परीक्षण आधारित उर्वक सिफार है।

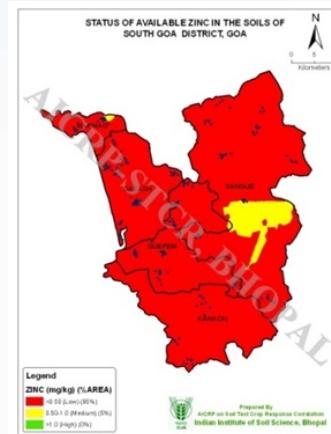
गोवा राज्य में जीपीएस आधारित मुद्रा नमूनों के
एकत्रीकरण स्थल

मृदा उर्वरता विश्लेषण से स्पष्ट हुआ है कि अम्मलीय मृदा में उच्च मात्र में जैविक पदार्थ पाया जाता है। विश्लेषण में यह भी पाया गया कि गोवा राज्य के कुल मृदा में नाइट्रोजन 81 प्रतिशत से 90 प्रतिशत तक निम्न श्रेणी में तथा 10 प्रतिशत से 19 प्रतिशत तक मध्यम श्रेणी में है। वही मृदा फॉस्फोरस 74 प्रतिशत से 82 प्रतिशत तक निम्न श्रेणी तथा 18 प्रतिशत से 28 प्रतिशत मध्यम श्रेणी में पाया गया। उपलब्ध पोटास के संदर्भ में देखा गया कि 58 प्रतिशत से 77 प्रतिशत तक मध्यम श्रेणी तथा 22 प्रतिशत से 38 प्रतिशत निम्न श्रेणी में है। मृदा में उपलब्ध लौह तत्व, मैग्नीज के संदर्भ में दोनों

जिलों की भूमि में पर्याप्त रुपलब्धता है। परंतु
दोनों STATUS OF AVAILABLE ZINC IN THE SOILS OF
NORTH GOA DISTRICT, GOA

उत्तरी गोवा की मृदाओं में उपलब्ध जिंक का स्तर

दक्षिणी गोवा की मृदाओं में उपलब्ध जिंक का स्तर

मृदा स्वास्थ्य प्रबंधन पर वेब पोर्टल का विकास
तथा गोवा के महत्वपूर्ण फसलों के लिए मृदा परीक्षण
आधारित उर्वरक अनुशंसा

संस्थान ने मृदा स्वास्थ्य को ध्यान रखते हुए एक वेब पोर्टल मृदा स्वास्थ्य प्रबंधन नाम से विकसित किया। यह एक अनलाइन वेब एप्लिकेशन है जिसे 20000 मृदा नमूनों के परीक्षण के उपरांत बनाया गया इस वेब एप्लिकेशन से गोवा के विभिन्न तालुकाओं एवं गर्वों की मृदा स्वास्थ्य एवं उर्वरता संबंधी सूचना प्राप्त की जा सकती है। इस वेब पोर्टल से मृदा के विभिन्न स्वास्थ्य मानकों जेसे मृदा पीएच, विधुत चालकता, कार्बनिक पदार्थ आदि के बारे में महत्वपूर्ण जानकारी मिलती है, जो फसल उत्पादन में सहायक होती है। इस वेब पोर्टल के माध्यम से

गोवा के तटीय लवणीय मृदाओं में चावल उत्पादन के लिए समेकित पोशण प्रबंधन

लवणीय मृदा मे समेखित पोषण प्रबंधन के अनुसंधान के लिए दो विभिन्न प्रक्षेत्रों पर चावल कि खेती कि गई। इन लवणीय प्रक्षेत्र में उर्वरकों के साथ ढैचा को हरी खाद के रूप में प्रयोग किया गया परिणामों से यह ज्ञात हुआ कि समेखित पोषण प्रबंधन से धान के फसल उत्पादन में वृद्धि (3.68-4.41 टन/हे) हुई।

गोवा में लौह अयस्क खनन वाले क्षेत्रों का प्रबंधन

एसे भूखंडों के प्रबंधन के लिए संस्थान ने काही तकनीकीयों का विकास किया है इन तकनीकीयों में प्रमुख रूप से जैव उर्वरकों का प्रयोग सम्मिलित है अनुसंधानों में पाया गया की जैव उर्वरक जैसे एकटोमाइकोरिजा तथा मृदा परीक्षण आधारित उर्वरकों का प्रयोग करने से इन मृदाओं में उपलब्ध नाइट्रोजन (116.90 प्रतिशत) पोटैशियम (73-1000 प्रतिशत) और सल्फर (133-176 प्रतिशत) की मात्र में वृद्धि होती है। इन प्रयोगों से मृदा में 14.7 - 15.3 मि.ग्रा. कार्बनधेर पाई गई जब की सामान्य मृदा में यह स्तर 5.2 मि.ग्रा. कार्बनधेर हे पाई गई। साथ ही मृदा में सुषम जीवों की गतिविधियों में उलेखनिय सुधार हुआ।

The screenshot shows the homepage of the Soil Health Management portal for Goa. It features a header with the ICAR Research Complex for Goa logo and a sub-header for Soil Health Management. Below the header, there are two main sections: "Software/Packages" and "Soil Test Based Fertilizer Recommendations Software for Plantation / Fruit Crops of Goa". The "Software/Packages" section lists options like STFR Goa Annual Crops, STFR Goa Plantation/Fruit Crops, Fertil Spraying, Fertil Spraying India, and Manual on using the Software. The "Soil Test Based Fertilizer Recommendations Software" section includes a "How to use Software" link and a "Talukas of Goa" section. Under "Talukas of Goa", there are two tables: "North Goa Talukas" and "South Goa Talukas", each listing six taluk names. At the bottom of the page, a navigation bar shows various PDF files being viewed simultaneously.

मृदा स्वास्थ्य प्रबंधन के वेब पोर्टल का यूजर इन्टरफ़ेस

ਗੋਵਾ ਰਾਜ्य ਮੈਂ ਨਾਇਲ ਆਧਾਰਿਤ ਫਸਲਚਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਮੈਂ ਅਹਾਤਾ ਕੁਕਕੁਟ ਪਾਲਨ ਕੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ

ਨਿਵੇਦਿਤਾ ਨਾਯਕ,¹ ਏ.ਆਰ. ਦੇਸਾਈ,² ਅਮਿਯਾ ਆਰ. ਸਾਹੂ,³ ਅਤਾਸਾ ਡੀ ਮੇਲੋ⁴ ਏਂ ਅਸਿਤਾ, ਕੇ.⁵

ਨਾਇਲ, ਭਾਰਤ ਕੇ ਉਣਕਟਿਬੰਧੀ ਆਦਾਤਾਪੂਰਣ ਝਲਾਕਾਂ ਕੀ ਏਕ ਪ੍ਰਮੁਖ ਫਸਲ ਹੈ। ਇਥੇ ਏਕ ਫਸਲ ਕੇ ਰੂਪ ਮੈਂ ਤੁਗਾਏ ਜਾਨੇ ਪਰ ਇਸਦੇ ਕ੃਷ਕ ਪਾਰਿਵਾਰ ਕੋ ਪਰਾਪਤ ਆਮਦਨੀ ਔਰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਤੀ ਕਿਧੋਕਿ ਭਾਰਤ ਮੈਂ ਕਮ ਕ੃਷ਿਜੋਤ ਵਾਲੇ ਤਠੀਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਕੀ ਫਸਲ ਹੈ। ਨਾਇਲ ਆਧਾਰਿਤ ਫਸਲਚਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਕੇ ਬੇਹਤਰ ਰੂਪ ਮੈਂ ਤੁਧੀਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਕੀ ਸੰਗਤ ਸੰਘਟਕਾਂ ਕੋ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਨੇ ਕਾ ਸੁਨਹਾ ਅਵਸਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਤੀ ਹੈ। ਭਾਕੂਅਨੁਪ - ਕੇਂਦ੍ਰੀਯ ਤਠੀਂ ਕ੃਷ਿ ਅਨੁਸਂਧਾਨ ਸੰਸਥਾਨ, ਗੋਵਾ ਮੈਂ, ਇਸ ਫਸਲਚਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕੇ ਅਨੰਗਤ 5103 ਵਰਗ ਮੀਟਰ ਕ੍ਰੋਫ਼ਲ ਮੈਂ ਜਾਧਫਲ, ਕੇਲਾ, ਕਾਲੀ ਮਿਰਚ, ਸੂਰਜ, ਮਿਰਚ ਔਰ ਚੇਕੁਰਮਨੀਜ ਜੈਂਦੇ ਅਨ੍ਯ ਸੰਘਟਕਾਂ ਕੋ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਵਰ਷ 2018 ਮੈਂ ਨਾਇਲ ਆਧਾਰਿਤ ਫਸਲਚਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਮੈਂ ਏਕ ਸੰਘਟਕ ਕੇ ਤੌਰ ਪਰ ਅਹਾਤਾ ਕੁਕਕੁਟ ਨਾਲ, ਸੀਏਆਰਆਈ - ਨਿਰੰਭਿਕ ਕੋ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਿਯਾ

ਗਿਆ ਥਾ। ਕੁਕਕੁਟ ਪਕੀ ਕੀ ਯਹ ਪ੍ਰਯਾਤਿ ਸੀਏਆਰਆਈ ਰੋਡ ਏਂ ਭਾਰਤ ਕੀ ਦੇਸੀ ਕੁਕਕੁਟ ਨਾਲ ਅਸੀਲ ਕਾ ਸੰਕਰ ਹੈ। ਤਵ ਆਨਤਰਿਕ ਸ਼ਕਿਤ ਔਰ ਰਾਜਸੀ ਚਾਲ ਵਾਲੇ ਯੇ ਪਕੀ ਬੱਡੇ ਆਕਾਰ ਕੇ, ਸਕਿਧ ਔਰ ਤਗ ਪ੍ਰਵ੃ਤਿ ਕੇ ਹੋਤੇ ਹਨ। ਸੰਘਰਥ ਕਰਨੇ ਕੀ ਅਪਨੀ ਪੈਤੂਕ ਵਿਸ਼ੇ਷ਤਾਵਾਂ ਕੇ ਕਾਰਣ ਯੇ ਪਰਭਕਿਧਿਆਂ ਸੇ ਸ਼ਵਧਾਂ ਕੋ ਬਚਾਨੇ ਮੈਂ ਸਫਲ ਰਹਤੇ ਹਨ। ਗਰਮ ਅਥਾ ਆਦ੍ਰ ਜਲਵਾਹੁ ਮੈਂ ਇਸ ਪ੍ਰਯਾਤਿ ਕੇ ਕੁਕਕੁਟ ਪਕਿਧਿਆਂ ਕੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਤੱਨੀਸਾਰੋਂ ਸੇ ਸਾਰਵੇਂ ਸਪਤਾਹ ਕੀ ਆਹੁ ਅਵਸਥਾ ਕੇ ਦੌਰਾਨ ਇਨ ਪਕਿਧਿਆਂ ਕੀ ਆਹਾਰ ਖਪਤ 1150.8 ਕਿ.ਗ੍ਰਾ. ਥੀ। ਔਸਤ ਮਾਸਿਕ ਅਣਡਾ ਤਪਾਦਨ 280 ਅਣਡੇ ਪਾਂਧਾ ਗਿਆ ਜਬਕਿ ਵਾਰੀਕ ਅਣਡਾ ਤਪਾਦਨ 3352 ਅਣਡੇ ਦਰਜ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਨਾਇਲ ਕੀ ਫਸਲਚਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਮੈਂ ਪਕਿਧਿਆਂ ਕੀ ਮੁਤ੍ਤੁ ਓਵਿਡਕਟ ਪ੍ਰੋਲੈਪਸ, ਮਾਰਲਸ ਕੇ ਸੇਵਨ, ਕੁਤੋਂ ਢਾਰਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਔਰ ਪੋਡੋ-ਡਰਮੋਟਾਇਥਿਸ ਕੇ ਕਾਰਣ ਦੇਖਨੇ ਕੋ ਮਿਲੀ।

1 ਵੈਜਾਨਿਕ ਭਾਕੂਅਨੁਪ- ਕੇਂਦ੍ਰੀਯ ਤਠੀਂ ਕ੃਷ਿ ਅਨੁਸਂਧਾਨ ਸੰਸਥਾਨ, ਗੋਵਾ
2 ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੈਜਾਨਿਕ- ਕੇਂਦ੍ਰੀਯ ਤਠੀਂ ਕ੃਷ਿ ਅਨੁਸਂਧਾਨ ਸੰਸਥਾਨ, ਗੋਵਾ

ਸੀਏਆਰਆਈ-ਨਿਰੰਕਿ ਪਕਿਨੀਓਂ ਕੇ ਅਣਡੋਂ ਕਾ ਵਿਸ਼ੁਲੇ਷ਣ:
 ਇਕਤੀਸਾਂ ਸਪ਼ਤਾਹ, 34 ਸਪ਼ਤਾਹ ਤਥਾ 82 ਸਪ਼ਤਾਹ ਕੀ ਆਧੂ ਅਕਦਾ ਮੌਨ ਅਣਡਾ ਵਿਸ਼ੁਲੇ਷ਣ ਕਾ ਕਾਰ੍ਯ ਕਿਯਾ ਗਿਆ
 ਜਿਸਕੇ ਆਂਕਡੋਂ ਕੋ ਨੀਚੇ ਤਾਲਿਕਾ ਮੈਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਤ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਹੈ :

ਪੈਰਾਮੀਟਰ	ਅਰਧ ਸਘਨੀਧ (ਨਾਰਿਯਲ ਆਧਾਰਿਤ ਫਸਲਚਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ)	ਸਘਨੀਧ	F – ਮਾਨ	p – ਮਾਨ
31ਵਾਂ ਸਪ਼ਤਾਹ				
ਅਣਡੇ ਕਾ ਭਾਰ	50.47 ± 1.10	52.08 ± 0.65	1.60	0.22 ^{ns}
ਛਿਲਕੇ ਅਥਵਾ ਆਵਰਣ ਕਾ ਭਾਰ	5.93 ± 0.21	5.65 ± 0.13	1.28	0.27 ^{ns}
ਯੋਲਕ ਅਥਵਾ ਜੰਦੀ ਕਾ ਰੰਗ	8.60 ± 0.45	7.60 ± 0.34	3.13	0.09
ਖਕੋਰ	87.33 ± 2.77	78.02 ± 1.94	7.58	0.01**
63ਵਾਂ ਸਪ਼ਤਾਹ				
ਅਣਡੇ ਕਾ ਭਾਰ	51.74 ± 1.42	51.66 ± 1.86	2.06	0.16
ਛਿਲਕੇ ਅਥਵਾ ਆਵਰਣ ਕਾ ਭਾਰ	7.08 ± 0.18	6.63 ± 0.47	3.23	0.09
ਯੋਲਕ ਅਥਵਾ ਜੰਦੀ ਕਾ ਰੰਗ	8.20 ± 0.42	6.60 ± 0.45	12.95	0.01**
ਖਕੋਰ	85.93 ± 1.23	83.14 ± 2.99	2.41	0.13 ^{ns}
82ਵਾਂ ਸਪ਼ਤਾਹ				
ਅਣਡੇ ਕਾ ਭਾਰ	57.08 ± 2.34	55 ± 1.50	0.557	0.477
ਛਿਲਕੇ ਅਥਵਾ ਆਵਰਣ ਕਾ ਭਾਰ	2.92 ± 0.27	2.62 ± 0.27	0.617	0.455
ਯੋਲਕ ਅਥਵਾ ਜੰਦੀ ਕਾ ਰੰਗ	7.40 ± 0.60	4.40 ± 1.17	5.233	0.051*
ਖਕੋਰ	46.02 ± 3.70	42.62 ± 4.63	0.329	0.582

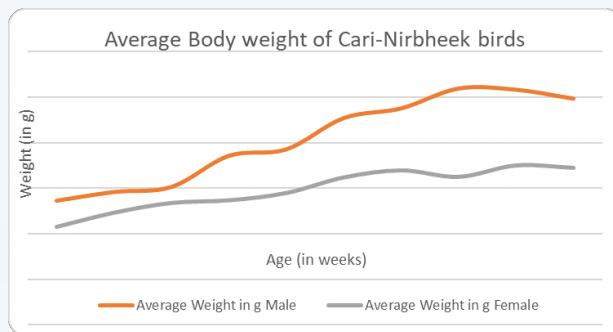
ଆର୍ଥିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ

ନକଦ ଖର୍ଚ୍ ହୋନା : କୁଳ ବ୍ୟଯ ଲଗଭଗ ରୂପଯେ 27,681.32/- ହୁଆ ଜିସମେ ଆହାର କୀ ଲାଗତ, ଶ୍ରମ ଲାଗତ (ପ୍ରତିଦିନ ରୂପଯେ 16.6), ଚୂଜୋ କୋ ସେନେ ଅଥବା ହୈଚିଙ୍ଗ କୀ ଲାଗତ (ପ୍ରତି ଚୂଜା ରୂପଯେ 4/-), ବିଵିଧ ଲାଗତ (ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରତି ପକ୍ଷୀ ରୂପଯେ 5/-) ଶାମିଲ ହୈ ।

ନକଦ ପ୍ରାପିତ : ରିପୋର୍ଟଧିନ ବର୍ଷ କେ ଲାଇ ରୂପଯେ 48354.18/- କେ ଶୁଦ୍ଧ ଲାଭ କେ ସାଥ କୁଳ ଆଯ ଲଗଭଗ ରୂପଯେ 76035.3/- ଦର୍ଜ କୀ ଗର୍ଭ ଜିସମେ ଚୂଜୋ/ପକ୍ଷିଯୋଙ୍କ କୀ ବିକ୍ରୀ (ପ୍ରତି ନର ପକ୍ଷୀ ରୂପଯେ 400/- ଏବଂ ପ୍ରତି ମାଦା ପକ୍ଷୀ ରୂପଯେ 300/-, ଅଣ୍ଡା କୀ ବିକ୍ରୀ (ପ୍ରତି ଅଣ୍ଡା ରୂପଯେ 10/-), କୁକୁଟ ଖାଦ କୀ ବିକ୍ରୀ (ପ୍ରତି କିଲୋଗ୍ରାମ ରୂପଯେ 5/-) ଶାମିଲ ହୈ ।

ସୀଏଆରଆଈ - ନିର୍ଭିକ ପକ୍ଷିଯୋଙ୍କ ମେଂ ଅଣ୍ଡା ସେନେ କୀ ଔସତ କ୍ଷମତା 78.5 ପ୍ରତିଶତ ପାଇଁ ଗର୍ଭ । କୁଳ ତୀସ ପକ୍ଷିଯୋଙ୍କ (27 ପଠେର ଅଥବା ପୁଲେଟସ ଓର୍ 3 କୋକରେଲସ) କୋ ପ୍ରଥମ ଘିରନୀ ପୀଢ଼ୀ କେ ତୌର ପର ଆଗେ ବଢ଼ାଯା ଗ୍ୟା ଔର ନାରିଯିଲ ଆଧାରିତ ଫସଲଚକ ପ୍ରଣାଲୀ ମେଂ ଦୂସରେ ବୈଚ କେ ତୌର ପର ବନାଯେ ରଖା ଗ୍ୟା ।

ସୋଲହ ସେ ବ୍ୟାସୀ ସପ୍ତାହ କୀ ଆୟୁ ଅବସ୍ଥା ମେଂ ସଂତତି ପୀଢ଼ୀ କେ ପ୍ରଦର୍ଶନ କା ମୂଲ୍ୟାକନ :

ପ୍ରାରଂଭ ମେଂ 16 ଥେବେ 24 ସପ୍ତାହ କୀ ଆୟୁ ଅବସ୍ଥା କେ ଦୈରାନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପକ୍ଷୀ କୋ ରୋଜାନା 80 ଗ୍ରାମ ଆହାର ଦିଯା ଗ୍ୟା ଔର ତଦୁପରାନ୍ତ 25 ସପ୍ତାହ କୀ ଆୟୁ ଅବସ୍ଥା ଥେବେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପକ୍ଷୀ କୋ ରୋଜାନା 100 ଗ୍ରାମ ଆହାର ଦିଯା ଗ୍ୟା ।

କୁଳ 1831.2 କି.ଗ୍ରା. ଆହାର କୀ ଖପତ ହୁଈ । ଔସତ ମାସିକ ଅଣ୍ଡା ଉତ୍ପାଦନ 186 ଅଣ୍ଡେ ଦର୍ଜ କିଯା ଗ୍ୟା ଜବକି ବାର୍ଷିକ ଅଣ୍ଡା ଉତ୍ପାଦନ 3729 ଅଣ୍ଡେ ଥା । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷିଯୋଙ୍କ ଔର ପରଭକ୍ଷିଯୋଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଚୋଚ ମାରନେ କେ କାରଣ ପକ୍ଷିଯୋଙ୍କ ମେଂ ଉଚ୍ଚ ମୃତ୍ୟୁଦର ଦେଖନେ କୋ ମିଳି ।

ଆର୍ଥିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ

ନକଦ ଖର୍ଚ୍ ବ୍ୟଯ : କୁଳ ନକଦ ବ୍ୟଯ ରୂପଯେ 37,223/- ହୁଆ ଜିସମେ ଆହାର କୀ ଲାଗତ, ଶ୍ରମ ଲାଗତ (ପ୍ରତି ଦିନ ରୂପଯେ 16.6/-) ତଥା ବିଵିଧ ବ୍ୟଯ (ପ୍ରତି ପକ୍ଷୀ ପ୍ରତି ଦିନ ରୂପଯେ 5/-) ଶାମିଲ ହୈ ।

ନକଦ ପ୍ରାପିତ : ଶୁଦ୍ଧ ଲାଭ ରୂପଯେ 12468.5/- କୁଳ ଆଯ ରୂପଯେ 49,691.5/- ଥି ଜିସମେ ପକ୍ଷିଯୋଙ୍କ କୀ ବିକ୍ରୀ (ପ୍ରତି ନର ପକ୍ଷୀ ରୂପଯେ 300/- ଏବଂ ପ୍ରତି ମାଦା ପକ୍ଷୀ ରୂପଯେ 350/-), ଅଣ୍ଡା କୀ ବିକ୍ରୀ (ପ୍ରତି ଅଣ୍ଡା ରୂପଯେ 7/-) ତଥା କୁକୁଟ ଖାଦ କୀ ବିକ୍ରୀ (ପ୍ରତି ପକ୍ଷୀ ପ୍ରତିଦିନ 1.7 କି.ଗ୍ରା.) (ପ୍ରତି କି.ଗ୍ରା. ରୂପଯେ 5/-) ଶାମିଲ ଥା ।

ନିଷ୍କର୍ଷ

ନାରିଯିଲ ଆଧାରିତ ଫସଲଚକ ପ୍ରଣାଲୀ ମେଂ କୁକୁଟ ପାଲନ କରନେ ସେ ଖେତି କୀ ସଧନୀୟ ପ୍ରଣାଲୀ କୀ ତୁଳନା ମେଂ କୀଟୋ, ଦାନୋ, ପୌଦୋ ଔର ଇନକା ପତିଯୋଙ୍କ କୀ ଉପଲବ୍ଧତା କେ କାରଣ ଉତ୍ପାଦନ କୀ ଲାଗତ ମେଂ କମୀ ଆଇଁ ହୈ । ଇସ ପ୍ରଣାଲୀ ମେଂ ବ୍ୟାସାୟିକ ପାଲନ କେ ମୁକାବଳେ ମେଂ ଅଣ୍ଡା କୀ ଗୁଣବତ୍ତା ଔର ର୍ଜଦି କେ ରଂଗ ମେଂ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ରୂପ ରେ ସୁଧାର ଦେଖନେ କୋ ମିଳା ହୈ । ପକ୍ଷିଯୋଙ୍କ କେ ମଲମୂତ୍ର ନିସାବ ଔର ମୃଦା କୋ ଖୁରଚନେ ସେ ଭୀ ମୃଦା କା ମାଇକୋଫ୍ଲୋରା ସମୃଦ୍ଧ ହୁଆ ଉତସକୀ ଉର୍ଵରତା ବଢ଼ୀ ହୈ । ଅତଃ ନାରିଯିଲ ଆଧାରିତ ଫସଲଚକ ପ୍ରଣାଲୀ ମେଂ କୁକୁଟ ପାଲନ କରନା ଅତ୍ୟଧିକ ଟିକାଓ, ପର୍ଯ୍ୟାଵରଣ କେ ଅନୁକୂଳ ଔର ଲାଭଦାୟକ ହୈ ।

भारतीय कृषि में कृत्रिम बुद्धिमत्ता का महत्व

श्रीपद भट्ट¹ एवं दिनेश कुमार²

भारत में कृषि आजीविका का एक महत्वपूर्ण स्रोत है। यह प्रत्यक्ष और अप्रत्यक्ष रूप से लगभग 58: भारतीय आबादी को रोजगार प्रदान करता है। यह राष्ट्रीय अर्थव्यवस्था का एक महत्वपूर्ण स्रोत है। वर्ष 2021.21 के अनुसार भारत में कृषि और संबद्ध क्षेत्र लगभग 36.17 लाख करोड़ और जीवीए का लगभग 20.19: हिस्सा प्रदान करते हैं। कृषि क्षेत्र में सुधार से न केवल राष्ट्रीय अर्थव्यवस्था को बढ़ावा मिलेगा, बल्कि किसानों को भी फायदा होगा। भारतीय कृषि में मशीनीकरण की भी कमी है। परम्परागत खेती श्रम की उपलब्धता पर बहुत अधिक निर्भर है। एक तरफ जहा बेमौसम बारेंश और बदलती जलवायु परिस्थितियों के कारण कृषि में अनिश्चितता बढ़ी हुई है, वही दूसरी तरफ समय के आगमन के साथ, भारत के युवा शहर की ओर अधिक पलायन कर रहे हैं और अपने पैतृक व्यवसाय खेती को छोड़ रहे हैं। इससे मजदूरों की उपलब्धता की कमी के साथ उनके वेतन में वृद्धि हुई है जिससे कृषि कार्य और अंततः कृषि उत्पाद के मूल्य में वृद्धि हुई है। इन समस्याओं को दूर करने के लिए कृषि में कुछ नवाचार किए गए और उन्नत तकनीक विकसित की गई।

कृषि के क्षेत्र में कृत्रिम बुद्धिमत्ता एक उन्नत कृषि तकनीक है जिसे अंग्रेजी में आर्टिफिशियल इंटेलिजेंस (ए.आई.) कहते हैं। ज०न मैकार्थी ने वर्ष 1956 में कृत्रिम बुद्धिमत्ता शब्द को कंप्यूटर विज्ञान की एक शाखा के रूप में स्थापित किया। इसमें कंप्यूटर के द्वारा इंसानों का कार्य किया जाता है। सामान्यत, यह एक कंप्यूटिंग सिस्टम है। कृत्रिम बुद्धिमत्ता से इंसानों के काम को बड़े आसानी से किया जा सकता है, जो मानव द्वारा

कंप्यूटर के माध्यम से किये जाते हैं। कुछ क्षेत्रों में यह मानव की तुलना में उन्नत प्रदर्शन करता है। ए.आई., कृषि में स्वचालन और रोबोटिक्स को अपनाकर विश्लेषणात्मक एवं ज्ञान वृष्टिकोण द्वारा शारीरिक श्रम को कम कर सकता है। कुछ शिक्षित युवा आधुनिक कृषि तकनीकों को अपनाने में रुचि रखते हैं जो कृषि में ए.आई. तकनीक को अपना सकते हैं।

आधुनिक कृषि में कृत्रिम बुद्धिमत्ता (ए.आई.) के विभिन्न उपयोग

- मौसम पूर्वानुमान फसल की उच्चतम पैदावार मौसम पर निर्भर करती है, इसलिए मौसम के विभिन्न घटक के बारे में पूर्वानुमान जानना बहुत जरूरी है। मौसम की निगरानी, पूर्वानुमान और रिपोर्टिंग में त्रिम बुद्धिमत्ता की महत्वपूर्ण भूमिका है। वर्षा, तापमान, हवा की गति, आद्रता आदि जैसे मौसम मापदंडों के पूर्वानुमानों का उपयोग करके समय पर उचित कार्रवाई से फसल उत्पादन के नुकसान को कम किया जा सकता है।
- खेत की तैयारी भारत में खेत की तयारी के लिए सामान्यतः ट्रैक्टर या प०वर टिलर का प्रयोग करके है। कृत्रिम बुद्धिमत्ता तकनीक द्वारा जुताई और संचालन की गहराई को नियंत्रित करके जुताई लागत में काफी कमी की जा सकती है।
- मृदा स्वास्थ्य की निगरानी ल कृत्रिम बुद्धिमत्ता से मृदा स्वास्थ्य का पता लगाया जा सकता है, जिससे उपयुक्त प्रबंधन कर सकते हैं।

1 वैज्ञानिक, भा.कृ.अनु.प.-केंद्रीय तटीय कृषि अनुसन्धान संस्थान, गोवा

2 शोध सहयोगी , भा.कृ.अनु.प.-केंद्रीय तटीय कृषि अनुसन्धान संस्थान, गोवा

- ବୁବାଈ କା ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରୁ କୃତ୍ରିମ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ମୃଦ୍ଦା ମେଂ ନମୀ କା ପତା ଲଗାକର ଉପଯୁକ୍ତ ବୁବାଈ କେ ସମୟ କେ ବାରେ ମେଂ ଜାନକାରୀ ଦେତା ହେତୁ।
- ମୃଦ୍ଦା ପୋଷକ ତତ୍ଵ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଓର ପ୍ରବନ୍ଧନରୁ ମୃଦ୍ଦା ମେଂ ଉପଯୁକ୍ତ ମାତ୍ରା ମେଂ ପୋଷକ ତତ୍ଵ ପ୍ରଦାନ କରନେ କେ ଲିଏ ମୃଦ୍ଦା କୀ ବିଶ୍ଳେଷଣାତମକ ଅଧ୍ୟୟନ ଏବଂ ଜାନକାରୀ କୀ ଆଵଶ୍ୟକତା ହେତୁ ହୈ। ରାସାୟନିକ ଉର୍ବରକୋ କେ କ୍ଷେତ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ ପୋଷକ ତତ୍ଵ ପ୍ରବନ୍ଧନ ଏବଂ ବିଵେକପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁପ୍ରୟୋଗ କୃତ୍ରିମ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ଦ୍ୱାରା ସଂଭବ ହୈ, ଜିସସେ କାମ ଲାଗତ କେ ସାଥ ପର୍ଯ୍ୟବେଣ ପର ପ୍ରତିକୂଳ ପ୍ରଭାବ ଭୀ ନର୍ହୀ ପଡ଼ନ୍ତା ହୈ।
- ମିଦ୍ଦୀ କୀ ନମୀ କା ଆକଳନ ଓର ସିଂଚାଈ ପ୍ରବନ୍ଧନରୁ କୃତ୍ରିମ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ଦ୍ୱାରା ମୃଦ୍ଦା ମେଂ ପାନୀ କୀ ମାତ୍ରା କା ବିଶ୍ଳେଷଣ କିଯା ଜା ସକତା ହୈ, ଜିସସେ ଉଚିତ ସମୟ, ମାତ୍ରା ଏବଂ ବିଧି ଦ୍ୱାରା ସିଂଚାଈ କର ସକତେ ହୈ। ଇସକେ ସାଥ ହୀ ସିଂଚାଈ ପଂପ କୋ ନିଯଂତ୍ରିତ କରନେ କେ ଲିଏ ସ୍ଵଚାଲନ ପ୍ରଣାଳୀ କା ପ୍ର୍ୟୋଗ କର ସକତେ ହୈ ଜିସସେ ପାନୀ କୀ ବଚତ ହେତୁ ହୈ।
- ଫସଲାଙ୍କ କେ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ କା ବିଶ୍ଳେଷଣ ଏବଂ ରୋଗୋ ତଥା କୀଟୋ କା ପ୍ରବନ୍ଧନରୁ କୃତ୍ରିମ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ସେ ପୌଦୋ ମେଂ ବିଭିନ୍ନ ବୀମାରିଯୋ ଏବଂ କା ବିଶ୍ଳେଷଣ କରକେ ଉନକା ଉଚିତ ପ୍ରବନ୍ଧନ କିଯା ଜା ସକତା ହୈ।
- ଖରପତଵାରୋ କା ବିଶ୍ଳେଷଣ ଏବଂ ପ୍ରବନ୍ଧନରୁ କୃତ୍ରିମ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ତକନୀକ ଖରପତଵାର କା ପତା ଲଗାନେ ତଥା ଯାଂତ୍ରିକ ଯା ରସାୟନ ସ୍ଵଚାଲନ ପ୍ରଣାଳୀ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମାଇ କେ ଲିଯେ ବହୁତ ଉପ୍ରୋଗୀ ହୈ। ଇସସେ ଖରପତଵାର ଔର ଫସଲ କୀ ବିଶ୍ରେତା କୋ ବିକସିତ କିଯା ଜାତା ହୈ ଜିସକା ଉପ୍ରୋଗ ଖରପତଵାର ସକ୍ରମଣ କୋ ନିଯଂତ୍ରିତ କରନେ କେ ଲିଏ କିଯା ଜାତା ହୈ।
- ସହି ସମୟ ପର କଟାଈରୁ ଫସଲାଙ୍କ, ଫଲୋ, ଫୂଲୋ, ସବ୍ଜିଯୋ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ପୌଦୋ କୀ ଉପଯୁକ୍ତ ଅଵସ୍ଥା ପର କଟାଈ କରନା ଅତ୍ୟାଵଶ୍ୟକ ହୈ। ଇନ ଉତ୍ପାଦୋ ମେଂ ନମୀ କା ସହି ର୍ତ୍ତର ହୋନା ଜରୁରୀ ହୈ ଯଦି ନମୀ ଜ୍ୟାଦା ହୋ ତୋ ଉତ୍ପାଦ

ଜଳଦୀ ସଙ୍ଗ ଜାତେ ହୈ ପାନୀ କେ ଅଲାଗା, କଟାଈ କେ ଲିଏ ରଂଗ, ଗଂଘ, ଘନତ୍ଵ, ନମୀ ଆଦି ଜୈସେ ବିଭିନ୍ନ ମାପଦଂଡୋ କା ବିଶ୍ଳେଷଣ କରନା ଜରୁରୀ ହୈ ଯହି ସଭୀ ବିଶ୍ଳେଷଣ କୃତ୍ରିମ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ଦ୍ୱାରା ବହୁତ ଆସାନୀ ଏବଂ ସଟୀକ ତରୀକେ ସେ କିଯା ଜା ସକତା ହୈ।

- ମୂଲ୍ୟ ବିଶ୍ଳେଷଣରୁ ବାଜାର ମେଂ ଉପଲବ୍ଧ ଆଂକଙ୍ଗୋ କା କୃତ୍ରିମ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ଦ୍ୱାରା ସଟୀକ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରକେ ଉତ୍ପାଦୋ କେ ମୂଲ୍ୟ କେ ବାରେ ମେଂ ଜାନ ସକତେ ହୈ, ଇସକେ ସାଥ ହୀ ଉତ୍ପାଦ କେ ମୂଲ୍ୟ କା ପୂର୍ବନୁମାନ ଭୀ ଜାରୀ କର ସକତେ ହୈ।
- ଗ୍ରେଡିଂ ଔର ଛାଁଟାଈରୁ ବିଭିନ୍ନ ସେସର କା ଉପ୍ରୋଗ କରକେ କୃଷି ଉତ୍ପାଦୋ କୀ ଗ୍ରେଡିଂ ଔର ଛାଁଟାଈ କରନେ ମେଂ କୃତ୍ରିମ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ବହୁତ ହୀ ଉପ୍ରୋଗୀ ହୈ।
- ଗୁଣବତ୍ତା ନିୟଂତ୍ରଣରୁ କୃତ୍ରିମ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ବିଭିନ୍ନ କୃଷି ଉତ୍ପାଦୋ କୀ ଗୁଣବତ୍ତା ବନାଏ ରଖନେ କେ ଲିଏ ସହାୟକ ହୈ ଜିସସେ କିସାନୋ କୋ କୃଷି ଉତ୍ପାଦ କା ଉଚ୍ଚ ଦାମ ମିଳ ସକତା ହୈ।

ଭାରତ ମେଂ କୃଷି ମେଂ କୃତ୍ରିମ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା କୋ ଅପନାନେ ମେଂ ସମସ୍ୟାଏ

- ଭାରତ ମେଂ ଛୋଟୀ ଭୂମି ଜୋତ
- ନିରକ୍ଷରତା ଔର ଡିଜିଟଲ ଉପକରଣୋ ପର ଜ୍ଞାନ କୀ କମ୍ଭି
- ଇନ୍ଟରନେଟ ଉପ୍ରୋଗ କା କମ ଜ୍ଞାନ
- କିସାନ କୋ ଜୋଖିମ ସେ ବିମୁଖତା

ନିଷ୍କର୍ଷ: ଉପରୋକ୍ତ ଲୋକପ୍ରିୟ ଲେଖ କେ ଆଧାର ପର ଯହ ନିଷ୍କର୍ଷ ନିକାଳା ଜା ସକତା ହୈ କି କୃତ୍ରିମ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା କେ ପ୍ର୍ୟୋଗ ସେ ଭାରତ ମେଂ ଆଧୁନିକ କୃଷି କୋ ଅପନାନେ ମେଂ ମଦଦ ମିଲେଗୀ। ଯହ ନ କେଵଳ ଉତ୍ପାଦନ କୀ ଲାଗତ ଔର ପର୍ଯ୍ୟବେଣ ପ୍ରଦୂଷଣ କୋ କମ କରେଗା, ବଲିକ୍ କୃଷି ଉତ୍ପାଦନ ଔର କିସାନୋ କୀ ଆୟ ବଢାନେ ମେଂ ଭୀ ମଦଦ କରେଗା।

गायों में प्रजनन सम्बन्धी बीमारियों के कारण, लक्षण व बचाव

शिरीष नारनवरे¹, गोकुलदास पी. पी.² एवं सुसिता राजकुमार³

भारत में पशुधन उत्पादन कृषि का एक अभिन्न अंग है। बीसवें पशुधन जनगणना 2019 के हिसाब से भारत में कुल 192.5 मिलियन गाये हैं जिनमें 74.18 मिलियन दुधारु गाये हैं। पशुधन क्षेत्र देश की राष्ट्रिय सकल घरेलू उत्पाद में लगभग 4.11% का योगदान देता है, जबकि कृषि सकल घरेलू उत्पाद में इसका 25.6% योगदान है। इसके अलावा पशुधन दो तिहाई ग्रामीनों की आजीविका का प्रमुख स्रोत है तथा यह 8.8% आबादी को रोजगार देता है। पश्चिमी तटीय क्षेत्र में कृषि को अन्य प्रदेशों तुलना में पिछड़ा माना जाता है क्योंकि यहाँ पर भूमि विच्छंडन अधिक होता है व कृषि पारंपरिक तरीके से की जाती है। कृषि से होनेवाली कम आमदनी तटीय क्षेत्र में कृषि के विकास के भविष्य के लिए एक बड़ी बाधा है, हालांकि दूध और दूध उत्पादों आदि की मांग में वृद्धि के साथ, तटीय क्षेत्र में अब पशुपालन को बढ़ावा मिल रहा है। दुधारु पशुओं की संख्या में बढ़ोत्तरी व दूध उत्पादन में वृद्धि के लिए स्थानीय डेयरी पशुओं का संरक्षण और नस्ल सुधार, मवेशियों और भैंसों की आबादी का आनुवंशिक सुधार और डेयरी पशुओं के स्वास्थ्य और प्रजनन स्थिति में सुधार महत्वपूर्ण है। भारत में मवेशियों की बड़ी संख्या के बावजूद, विभिन्न बाधाओं जैसे बीमारियों, विभिन्न प्रजनन विकारों, खराब पोषण, स्वदेशी नस्ल की कम आनुवंशिक क्षमता और पारंपरिक तरीके से पालन (प्रबंधन प्रणाली) के कारण पशुधन उत्पादकता कम है। इन बाधाओं के परिणामस्वरूप डेयरी मवेशियों में प्रजनन क्षमता कम हो जाती है और डेयरी फार्मर्स को इस क्षेत्र से आर्थिक नुकसान झेलना पड़ता है। उच्च प्रजनन क्षमता डेयरी संचालन की

सफलता के लिए एक महत्वपूर्ण घटक है, जबकि प्रजनन अक्षमता के परिणामस्वरूप छोटे डेयरी फार्म और डेयरी उद्योग को काफी आर्थिक नुकसान होता है। डेयरी गायों के प्रजनन प्रदर्शन पर सीधा प्रभाव डालने वाली प्रमुख प्रजनन समस्याओं में बार-बार प्रजनन, गर्भपात, स्टिलबर्थ, एनेस्ट्रस, डिस्टोसिया, गर्भाशय डिस्चार्ज, प्रोलैप्स (गर्भाशय और योनि), मास्टिटिस, प्लेसेंटा का न गिरना, और गर्भाशय का संक्रमण प्रमुख है। गायों में गर्भावस्था की विफलता के लिए जननांग संक्रमण एक प्रमुख कारण हैं। संक्रामक रोगों में छायेलोसिस, कम्पाइलोबैकटीरियोसिस, क्लैमाइडियोसिस, हर्पीज वायरस संक्रमण (आईबीआर), बोवाइन वायरल डायरिया (बीवीडी), कैंडिडिअसिस, लिस्टेरिओसिस आदि महत्वपूर्ण रोग हैं, जो डेयरी मवेशियों में बांझापन, गर्भपात और प्रजनन अक्षमता का कारण हैं। इनमें से कुछ रोग जूनोटिक महत्व के भी हैं और विभिन्न पशुधन प्रजातियों और भारत के विभिन्न हिस्सों में प्रचलित हैं जिससे ये न केवल मानव स्वास्थ्य के लिए एक निरंतर जोखिम पैदा करते हैं, बल्कि संक्रमित जानवरों के अनियंत्रित व्यापार के माध्यम से संक्रमण के प्रसार को भी बढ़ाते हैं। इन प्रजनन समस्याओं को गर्भधारण से पहले (एनेस्ट्रस और रिपीट ब्रीडिंग), गर्भ के दौरान (गर्भपात और डिस्टोकीया) और गर्भधारण के बाद (प्लेसेंटा नहीं गिरना और हाइपोकैल्सीमिया) के रूप में वर्णीकृत किया जा सकता है। प्रजनन प्रणाली के बिंदे हुए कार्य के परिणामस्वरूप गाय सालाना और नियमित रूप से एक बछड़ा पैदा करने में विफल हो जाती है। प्रजनन स्वास्थ्य समस्याएं पशुधन क्षेत्र में उत्पादन प्रक्रिया और उत्पादकता में

¹ वरिष्ठ वैज्ञानिक, भा.कृ.अनु.प.-केंद्रीय तटीय कृषि अनुसन्धान संस्थान, गोव

² वरिष्ठ वैज्ञानिक, भा.कृ.अनु.प.-केंद्रीय तटीय कृषि अनुसन्धान संस्थान, गोव

³ वरिष्ठ वैज्ञानिक, भा.कृ.अनु.प.-केंद्रीय तटीय कृषि अनुसन्धान संस्थान, गोव

ਮਹਤਵਪੂਰ੍ਣ ਬਾਧਾ ਹੈ।

ਗਾਈਂ ਮੌਂ ਪ੍ਰਯਨ ਕਸ਼ਮਤਾ ਮੌਂ ਸੁਧਾਰ ਕੇ ਲਿਏ ਤਨਮੇ ਹੋਨੇਵਾਲੇ ਪ੍ਰਯਨ ਵਿਕਾਰੀਂ ਕੀ ਸਮੁਚਿਤ ਜਾਨਕਾਰੀ ਅਤ੍ਯਂਤ ਆਵਥਕ ਹੈ। ਇਸਲਿਏ, ਪਥਿਚੀ ਤਟੀਅ ਕੋਤੇ ਮੌਂ ਡੇਡੀ ਗਾਈਂ ਕੀ ਪ੍ਰਮੁਖ ਪ੍ਰਯਨ ਸਮਝਾਓਂ ਪਰ ਵੈਝਾਨਿਕ ਜਾਨਕਾਰੀ ਔਰ ਡੇਟਾਬੇਸ ਤੈਤਾਰ ਕਰਨੇ ਕੀ ਆਵਥਕਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖ ਮੈਂ ਸੰਕਾਮਕ ਰੋਗੋਂ ਕੀ ਵਜਹ ਸੇ ਪਥਾਓ ਮੈਂ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਗੰਭੀਰ, ਬਾਂਝਾਪਨ ਵ ਗੰਭੀਰ ਸੰਕਮਣ ਵ ਤਦਕੇ ਰੋਕਥਾਮ ਕੀ ਤਪਾਈਂ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਜਾਨਕਾਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਤ ਕੀ ਗਈ ਹੈ।

1. ਵਿ਷ਾਣੁ ਜਨਿਤ (ਵਾਯਰਲ) ਬੀਮਾਰੀਆਂ

1. ਬੋਵਾਇਨ ਵਾਯਰਲ ਡਾਯਰਿਆ (ਬੀਵੀਡੀ)

ਬੀਵੀਡੀ ਵਾਯਰਲ ਮਾਂ ਸੇ ਮੁਲਾਣ ਮੌਂ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਯਹ ਸਭੀ ਤਤਕਾਂ ਕੋ ਸੰਕਮਿਤ ਕਰ ਸਕਤਾ ਹੈ ਤਥਾ ਸੰਕਮਿਤ ਪਥੁ ਮੌਂ ਕੀ ਕਾਣਿਕ ਯਾ ਲਗਾਤਾਰ ਰੂਪ ਸੇ ਸੰਕਮਣ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਬੀਵੀਡੀ ਸੰਕਮਣ ਆਮਤੌਰ ਪਰ ਮੁਹ ਵ ਨਾਕ ਕੇ ਮਾਧਿਮ ਸੇ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਲੋਕਿਨ ਇਸਕਾ ਵੀਈ ਯਾ ਮੁਲਾਣ ਕੇ ਮਾਧਿਮ ਸੇ ਪ੍ਰਯਨ ਸੰਖਾਨ ਮੌਂ ਸੀਧਾ ਸੰਚਰਣ ਭੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਮੁਲਾਣ ਮੌਂ ਪ੍ਰਤਿਰਕਾ ਕਸ਼ਮਤਾ ਕੇ ਵਿਕਾਸ ਸੇ ਪਹਲੇ (ਧਾਰੀ ਗੰਭੀਰਾਣ ਕੇ ਸ਼ੁਲਵਾਤ ਕੇ 120 ਦਿਨ) ਯਦਿ ਬੀਵੀਡੀ ਕਾ ਸੰਕਮਣ ਹੋਤਾ ਹੈ ਤੋ ਇਸਕੇ ਪਹਿਣਾਮਾਰਖਰੂਪ ਪ੍ਰਾਰੰਭਿਕ ਮੁਲਾਣ ਮ੃ਤ੍ਯੁ, ਬਾਦ ਮੌਂ ਗੰਭੀਰ, ਯਾ ਏਕ ਇਮ੍ਯੂਨੋਟੋਲਰੈਟ ਬਛੜੇ ਕੇ ਜਨਮ ਜੋ ਲਗਾਤਾਰ ਸੰਕਮਿਤ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਜੈਂਸੇ ਲਕਣ ਦਿਖਾਈ ਦੇਤੇ ਹੈ। ਲਗਾਤਾਰ ਸੰਕਮਿਤ ਬਛੜੇ ਕੇ ਸਭੀ ਸਾਰੀਆਂ ਸੇ ਲਗਾਤਾਰ ਵਾਯਰਲ ਬਹ ਸਕਤਾ ਹੈ, ਇਸਲਿਏ ਕਿਸੀ ਫਾਰਮ ਕੇ ਭੀਤਰ ਯਹ ਸੰਕਮਣ ਕੇ ਏਕ ਪ੍ਰਮੁਖ ਸ਼ੋਤ ਹੈ। ਬੀਵੀਡੀ ਕੇ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਯਨ ਕਸ਼ਮਤਾ ਮੌਂ ਕਮੀ, ਗੰਭੀਰ, ਔਰ ਮੁਲਾਣ ਮੌਂ ਵਿਕੂਤਿ ਪੈਦਾ ਹੋਨੇ ਕੇ ਕਾਰਣ ਪਥੁ ਪਾਲਕ ਕੋ ਭਾਰੀ ਆਰਥਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਬੀਵੀਡੀ ਕੀ ਹੋਨੇਵਾਲੇ ਇਮ੍ਯੂਨੋਸਪ੍ਰੇਸ਼ਨਾਂ ਪ੍ਰਤਿਰਕਾਦਮਨ ਕੀ ਵਜਹ ਸੇ ਪਥੁ ਮੌਂ ਅਨ੍ਯ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਕੇ ਲਿਏ ਸਾਂਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਬਢ ਜਾਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਬਾਦ ਮੌਂ ਪ੍ਰਯਨ ਕਸ਼ਮਤਾ ਕੋ ਭੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਸਕਤੀ ਹੈ। ਬੀਵੀਡੀ ਏਕ ਛੂਤ ਕੀ ਬੀਮਾਰੀ ਹੈ ਜਿਸਮੇ ਮੁਲਾਣ: ਮੁਖ ਵ ਨਾਕ ਕੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤਵਚਾ ਵ ਅੰਨਜਨਲਿਕਾ, ਪੈਟ ਵ ਆਂਤੋਂ ਮੈਂ ਅਲਸਰ ਹੋਤੇ ਹੈ ਜਿਸਸੇ ਪਥਾਓ ਮੈਂ

ਡਾਯਰਿਆ ਜੈਂਸੇ ਲਕਣ ਪਾਏ ਜਾਤੇ ਹੈ। ਇਸ ਰੋਗ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਸੰਕਮਿਤ ਪਥੁ ਕੇ ਚਾਰੇ, ਪਾਨੀ, ਮੂਤ੍ਰ ਵ ਨਾਕ ਸੇ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਸ਼ਤ੍ਰਾਵ ਸੇ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਬਾਹੁ ਲਕਣਾਂ ਮੈਂ ਤੇਜ ਬੁਖਾਰ (105-107 ਡਿਗ੍ਰੀ), ਮੁਹ ਸੇ ਲਾਰ ਬਹਨਾ, ਮੁਖ ਵ ਨਾਕ ਕੀ ਆਤਾਂਕਿਤ ਤਵਚਾ ਪਰ ਅਲਸਰ, ਦਸਤ ਤਥਾ ਮਲ ਦਾਰਾ ਰਕਤਸ਼ਤ੍ਰਾਵ ਪ੍ਰਮੁਖ ਹੈ। ਮੂਤ ਮੁਲਾਣ ਕੇ ਸ਼ਵ ਪਰਿਕਿਣ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸਕ ਕੀ ਸਿਕੂਡਨਾ, ਪੈਟ ਵ ਆਂਤੋਂ ਕੀ ਆਤਾਂਕਿਤ ਤਵਚਾ ਪਰ ਅਲਸਰ ਵ ਰਕਤਸ਼ਤ੍ਰਾਵ, ਜਨਨਾਂਗਾਂ ਵ ਆਤਾਂਕਿਤ ਤਵਚਾ ਮੈਂ ਰਕਤਸ਼ਤ੍ਰਾਵ ਦਿਖਾਈ ਦੇਤੇ ਹੈ। ਬੀਵੀਡੀ ਗੰਭੀਰ ਕੇ ਅੰਦਰ ਸੰਕਮਣ ਕੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਕਾਰਣ ਹੈ। ਚੌਂਕ ਇਸ ਵਾਯਰਲ ਕਾ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸਲਿਏ ਸਹਾਯਕ ਤਹਿਤ ਉਪਚਾਰ ਜੈਂਸੇ ਕਿ ਪੌ਷ਟਿਕ ਚਾਰਾ ਔਰ ਪਾਨੀ ਕੇ ਸੇਵਨ ਬਢਾਨਾ ਅਥਥਾਈ ਰੂਪ ਸੇ ਮਹੇਸੂਸਿਆਂ ਕੀ ਸਥਿਤੀ ਮੈਂ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨੇ ਮੌਂ ਮਦਦ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਬੀਵੀਡੀ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕੋ ਰੋਕਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਸੰਕਮਿਤ ਬਛੜੇ ਕੋ ਅਲਗ ਕਰ ਦੇਨਾ ਚਾਹਿਏ।

2. ਆਧ. ਬੀ. ਆਰ. (I-B-R-/ Infectious bovine rhinotracheitis)

ਆਧ. ਬੀ. ਆਰ. ਯਹ ਏਕ ਮੁਲਾਣ ਰੂਪ ਸੇ ਸ਼ਵਾਸ ਸੇ ਸਮੰਬਨਧਿਤ ਤੀਵਰ ਸੰਕਮਕ ਬੀਮਾਰੀ ਹੈ ਜੋ ਕੀ ਬੋਵਾਇਨ ਹੱਫਿਸ ਵਾਯਰਲ 1 (ਠਭਟ-1) ਵ ਬੋਵਾਇਨ ਹੱਫਿਸ ਵਾਯਰਲ 4 (ਠਭਟ-4) ਕੇ ਦਾਰਾ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਠਭਟ-1, ਏਕ ਸੇ ਪਾਂਚ ਮਹੀਨੀ ਕੇ ਬਛੜੇ ਮੌਂ ਨਿਮੋਨਿਆ ਤਥਾ ਮ੃ਤ੍ਯੁਦਰ ਕੇ ਲਿਏ ਏਕ ਪ੍ਰਮੁਖ ਕਾਰਣ ਹੈ। ਬੋਵਾਇਨ ਹੱਫਿਸ ਵਾਯਰਲ 1 ਕੇ ਸੰਕਮਣ ਸੇ ਨੈਤਰੋਥਾਈ, ਗੰਭੀਰ, ਔਰ ਏਨ੍ਸੋਫਲਾਇਟਿਸ ਹੋ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਠਭਟ-4 ਵਾਯਰਲ ਗਾਈਂ ਮੌਂ ਕਮ ਪ੍ਰਯਨ ਕਸ਼ਮਤਾ ਕੇ ਲਿਏ ਜਿਮੇਦਾਰ ਹੈ। ਬਿਵਿਡੀ ਕੀ ਤਰਫ ਠਭਟ-4 ਭੀ ਗੰਭੀਰ, ਅਤੇ ਅਨ੍ਯ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਕੇ ਅੰਦਰ ਸੰਕਮਣ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਰੋਗ ਮੈਂ ਸਾਮਾਨਿਕ: ਆਖਰੀ 4 ਮਹੀਨੀ ਮੈਂ ਗੰਭੀਰ, ਮੁਲਾਣ ਕੇ ਸ਼ਵਾਸ ਕਣਾਂ, ਜਨਨਾਂਗਾਂ ਸੇ ਨਿਕਲੇ ਸ਼ਤ੍ਰਾਵ, ਵੀਈ ਵ ਗੰਭੀਰ ਹੁਏ ਮੁਲਾਣ ਕੇ ਸ਼ਵਾਸ ਅਥਵਾ ਊਤਕੋਂ ਦਾਰਾ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਹਵਾ ਦਾਰਾ ਸੰਕਮਣ ਹੋਨੇ ਪਰ ਸ਼ਵਾਸ ਕੀ ਬੀਮਾਰੀ ਹੋਤੀ ਹੈ, ਜਿਸਕੇ ਲਕਣਾਂ ਮੈਂ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਪ ਸੇ ਜੁਕਾਮ, ਗਲੇ ਮੈਂ ਸੂਜਨ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਇਸ ਰੋਗ ਕੇ ਵਿ਷ਾਣੁ ਸਫੇਤ ਰਕਤ ਕੋਣਿਕਾਓਂ ਦਾਰਾ ਪਲੇਸੈਂਟਾ ਵ ਮੁਲਾਣ ਮੈਂ ਪਹੁੰਚਕਰ ਗੰਭੀਰ, ਅਤੇ ਬਾਹੁ ਲਕਣਾਂ ਮੈਂ ਬੁਖਾਰ

(106 ଡିଗ୍ରୀ), ନାକ ସେ ସ୍ତ୍ରୀବୁଦ୍ଧି ନିମୋନିଯା ଓ ଗର୍ଭାଵିଷ୍ଟଥା କେ ଆଖରୀ 3 ମହୀନେ ମେ ଗର୍ଭପାତ, ନେତ୍ରଶୋଧ, ମାଦା ଊଂଠ କେ ଜନନାଂଗୋ ପର ଛୋଟୀ ଫୁନ୍ଦିଶ୍ୟା ଓ ନର ଊଂଠେ ମେ ବାହ୍ୟ ଜନନାଂଗୋ ପର ସୂଜନ ଶାମିଲ ହୈ.

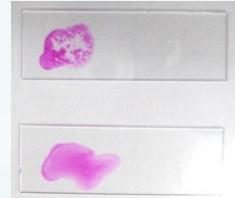
ଯହ ଵାୟରସ ଅପନେ ଆପ ମେ ଗର୍ଭାଶୟ କେ ସଂକ୍ରମଣ କା କାରଣ ନହିଁ ବନନା ହୈ, ଲେକିନ ବ୍ୟାନେ କେ ବାଦ ଯହ ବୈକ୍ଟିରିୟଲ ରୋଗଜନକୋ କେ ସାଥ ମିଳକର ଫିର ସେ ସକ୍ରିୟ ହୋ ସକତା ହୈ ତଥା ଜନ୍ମଜାତ ପ୍ରତିରକ୍ଷା ପ୍ରଣାଲୀ କୋ ବାଧିତ କର ସକତା ହୈ ଓ ଗର୍ଭାଶୟ କୋ କ୍ଷିଣ କର ସକତା ହୈ.

2. ଜୀବାଣୁ ଜନିତ ବୀମାରିଯ୍ୟ

1. ବ୍ରୁସେଲୋସିସ (Brucellosis)

ଇସ ରୋଗ କା ପ୍ରସାର ମୁହ ଅଥବା ଶ୍ଵାସ ଦ୍ୱାରା ବ୍ରୁସେଲୋସିସ ଜିବାଣୁଓ କେ ଶରୀର ମେ ପ୍ରବେଶ କରନେ ପର ହୋତା ହୈ. ସାଥ ହୀ ତ୍ଵଚା ଅଥବା ଆଁଖ ଦ୍ୱାରା ଭୀ ଇସକା ପ୍ରସାର ହୋ ସକତା ହୈ. ଯହ ରୋଗ ସଂକ୍ରମିତ ମାତାଓ ଦ୍ୱାରା ବଛଙ୍ଗେ ମେ ଭୀ ଆ ସକତା ହୈ. ଇସ ରୋଗ ମେ ଗର୍ଭାଵିଷ୍ଟଥା କେ ଆଖରୀ 3 ମହୀନୋ ମେ ଗର୍ଭପାତ ହୋତା ହୈ. ବାହ୍ୟ ଲକ୍ଷଣୋ ମେ ନରେ ମେ ଅନ୍ଧକୋଶୋ କେ ଆକାର ମେ ଵୃଦ୍ଧି ଓ ସୂଜନ ଓ ମାଦାଓ ମେ ଗର୍ଭପାତ କେ ବାଦ ଜାର (ପ୍ଲେସେଟା) କା ନା ଗିରନା ଓ ଥନୋ ମେ ସୂଜନ ଜୈସେ ଲକ୍ଷଣ ଦିଖାଈ ଦେତେ ହୈ. ମୃତ ଭୁଣ କେ ପୁରେ ଶରୀର ମେ ସୂଜନ, ନିମୋନିଯା ଓ ସଭୀ ଆତଂରିକ ସ୍ଥାନୋ ମେ ଜଳ ଭରାବ ଜୈସେ ଲକ୍ଷଣ ଦିଖାଈ ଦେତେ ହୈ. ଇସ ରୋଗ କା ନିଦାନ ଖୂନ କୀ ଜାଁଚ (ରୋଜ ବଂଗାଲ ପ୍ଲେଟ ଟେସ୍ଟ) (ତଳ୍ଜ) ଦ୍ୱାରା ଆସାନୀ ସେ କିଯା ଜାତା ହୈ. ଇସ ବୀମାରି କା ପତା ଚଲନେ ହୀ ସଂକ୍ରମିତ ପଶୁ କେ ତୁରଂତ ସ୍ଵସ୍ଥ୍ୟ ପଶୁ ସେ ଅଲଗ କର ଦେନା ଚାହିୟ ତଥା ଉସ ପଶୁ କେ ପ୍ରଜନନ ମେ ଉପ୍ୟୋଗ ନହିଁ କରନା ଚାହିୟ. ଯହ ଧ୍ୟାନ ଦିଯା ଜାନା ଚାହିୟ କି ଇସ ବୀମାରି କେ କାରଣ ଏକ ବାର ଗର୍ଭପାତ ହୋ ଗର୍ଭ ଗାୟ ଅଗଲେ ପ୍ରସବ ମେ ସାମାନ୍ୟ ରୂପ ସେ ଜନ୍ମ ଦେଗୀ, ଲେକିନ ପ୍ଲେସେଟା ଔର ଗର୍ଭାଶୟ କେ ନିର୍ବହନ ମେ ବ୍ରୁସେଲା ବୈକ୍ଟିରିୟା ହୋଗା ଔର ଯହ ଆସପାସ କେ ଝଲାକୋ କେ ଦୂଷିତ କର ସକତା ହୈ ଔର ଅନ୍ୟ ଜାନଵରୋ ଔର ମନୁଷ୍ୟୋ କେ ସଂକ୍ରମିତ କର ସକତା ହୈ। ପ୍ରଭାଵିତ ଗାୟ କେ ସଂଭାଲନେ ସମ୍ଯ ଉଚିତ ଦେଖଭାଲ କୀ ଜାନି ଚାହିୟ କ୍ୟାନ୍ତିକି ଯହ ବୈକ୍ଟିରିୟା ଇଂସାନୋ ମେ ଫୈଲ ସକତା ହୈ ଔର ଇଂସାନୋ

ମେ ବୀମାରି କା କାରଣ ବନ ସକତା ହୈ. 4 ସେ 8 ମହୀନେ କୀ ଉତ୍ତର ମାଦା ବଛଙ୍ଗେ କା ଟୀକାକରଣ କରକେ ଇସ ବୀମାରି କୋ ରୋକା ଜା ସକତା ହୈ

ଗର୍ଭପାତ କେ ବାଦ ଗର୍ଭନାଲ କା ଅଵରୋଧନ

2. ଲିସ୍ଟେରିଓସିସ (ସ୍ୟେଜମତପରେପେ)

ଇସ ରୋଗ କା ପ୍ରସାର ଦୂଷିତ ଖାନେ ଦ୍ୱାରା ହୋତା ହୈ. ଇସ ରୋଗ କେ ପ୍ରସାର ମେ ସାଯଲେଜ ଚାରେ କା ମହତ୍ଵପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୋଗଦାନ ହୈ ସାଥ ହୀ ଅନ୍ୟ ଘଟକ ଜୈସେ ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ପୋଷଣ, ମୌସମ ମେ ପରିଵର୍ତନ, ବାଢ଼ ଇତ୍ୟାଦି ଭୀ କାରୀଭୂତ ହୈ. ପ୍ରମୁଖ ଲକ୍ଷଣୋ ମେ ତେଜ ବୁଖାର (105-107 ଡିଗ୍ରୀ), ଜାନଵର କା ଚକ୍ରକାର ଘୁମନା, ଗର୍ଭପାତ, ଗର୍ଦନ କା ଟେଢା ହୋନା ଇତ୍ୟାଦି ଶାମିଲ ହୈ. ଭୁଣ କେ ଶବ ପରିକ୍ଷଣ ମେ ମର୍ମିଷକ ମେ ରକ୍ତସ୍ତ୍ରାବ, ମର୍ମିଷକ ଓ ଅନ୍ୟ ଊତକୋ ମେ ସୁକ୍ଷମ ବ୍ରଣ ଜୈସେ ଲକ୍ଷଣ ଦିଖାଈ ଦେତେ ହୈ.

3. କମ୍ପ୍ୟୋଲାବେକ୍ଟେରିୟୋସିସ (Compylobacteriosis)

ଇସ ସଂକ୍ରାମକ ବୀମାରି ମେ ଗର୍ଭାଵିଷ୍ଟଥା କେ ଶୁରୁଵାତ କେ ମହୀନୋ ମେ ଗର୍ଭପାତ, ଗର୍ଭାଶୟ ମେ ଶୋଧ ଓ ପସ ତଥା ଯୋନୀ ମାର୍ଗ ମେ ସୂଜନ ଜୈସେ ଲକ୍ଷଣ ଦିଖାଈ ଦେତେ ହୈ. ଇସ ରୋଗ କା ପ୍ରସାର ବୀମାର ନର ଊଂଠ କେ ଵୀର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ହୋତା ହୈ. ଇସ ରୋଗ ମେ ଗର୍ଭାଵିଷ୍ଟଥା କେ ମଧ୍ୟ କାଳ (5 ସେ 6 ମହୀନେ) ମେ ଗର୍ଭପାତ ହୋନେ କୀ ଜ୍ୟାଦା ସଂଭାବନା ରହି ହୈ. ଗାୟ କେ ଯୋନିମାର୍ଗ ସେ ପୀଲା ସଫେଦ ଚିପଚିପା ସ୍ତ୍ରୀବୁଦ୍ଧି ନିକଲନା ହୈ ତଥା ଗର୍ଭପାତ ପଶ୍ଚାତ ଜାର (ପ୍ଲେସେଟା) ନହିଁ ନିକଲନା. ଇସମେ ନଵଜାତ ଭୁଣ ମେ ଶରୀର ମେ ସୂଜନ, ପ୍ଲେସେଟା ମେ ପାନୀ କା ଭରାବ ଜୈସେ ଲକ୍ଷଣ ଦିଖାଈ ଦେତେ ହୈ.

4. କଳମାୟଡୀୟୋସିସ (ବୈସଂତଲକପ୍ରେପେ)

ଇସ ରୋଗ ମେ ନଵଜାତ ଭଲୁଣ ମେ ମର୍ସିଷ୍କ ମେ ଶୋଧ, ଜୋଡ଼ୋ ମେ ସୂଜନ ବ ନିମୋନିୟା ଜୈସେ ଲକ୍ଷଣ ଦିଖାଈ ଦେତେ ହୈ ତଥା ଵ୍ୟାକ ମାଦାଓଁ ମେ ଗର୍ଭପାତ ଜୈସେ ଲକ୍ଷଣ ଦିଖାଈ ଦେତେ ହୈ. ଇସକେ ଜିବାଣୁଆଁ କା ପ୍ରସାର ପକ୍ଷିଯୌଁ କି ବିଟ ସେ ଦୂଷିତ ହଵା ଅଥବା ଧୁଲ କଣ୍ଠୋ କେ ଦ୍ଵାରା ହୋ ସକତା ହୈ. ଇସ ରୋଗ କେ ଜୀବାଣୁ ଫେଫଡୋ ମେ ପନପତେ ହୈ ବ ରକ୍ତ କେ ଦ୍ଵାରା ଅନ୍ୟ ଉତକୋ ମେ ଫୈଲତେ ହୈ, ପ୍ଲେସେଂଟା ମେ ଫୈଲନେ କେ କାରଣ ଗର୍ଭପାତ ହୋତା ହୈ. ଇସ ରୋଗ ମେ ବଛଙ୍ଗୋ ମେ ବୁଖାର, ଶ୍ଵାସ ମେ ତକଳୀଫ, ନାକ ସେ ସ୍ତ୍ରୀବାଚ ବ ମୁହ ସେ ଲାର କା ବହନା, ଜୋଡ଼ୋ ମେ ସୂଜନ ଜୈସେ ଲକ୍ଷଣ ଦିଖାଈ ଦେତେ ହୈ. ଗର୍ଭପାତ ହୁଏ ଭଲୁଣ କେ ଶବ ପରିକ୍ଷଣ ମେ ମର୍ସିଷ୍କ ବ ଫେଫଡୋ ମେ ଅତ୍ୟଧିକ ରକ୍ତ ସଂଚାର, ତ୍ଵଚା କେ ଭୀତର ଜଳ ଭରାବ ବ ଶରୀର କୀ ବାହ୍ୟ ଲାଗିଥାଏ ଗ୍ରୀଥିଯୋ ମେ ସୂଜନ ଜୈସେ ଲକ୍ଷଣ ଦିଖାଈ ଦେତେ ହୈ. ଇସ ରୋଗ ମେ ସାଧାରଣତ: 8 ସେ 10 ମହୀନୋ କେ ବୀଚ ଗର୍ଭପାତ ହୋତା ହୈ.

5. ମାୟକୋପ୍ଲାସ୍ମା ଅବୋର୍ଶନ (Mycoplasma abortion)

ଯାହା ଵ୍ୟାକ ପଶୁଙ୍କ କୀ ବୀମାରୀ ହୈ ଜିସମେ ଗର୍ଭପାତ ବ ଥନ୍କୋ ମେ ଶୋଧ ସୂଜନ ଜୈସେ ଲକ୍ଷଣ ଦିଖାଈ ଦେତେ ହୈ. ମୃତ ଭଲୁଣ ମେ ନିମୋନିୟା ବ ଜୋଡ଼ୋ ମେ ସୂଜନ ଜୈସେ ଲକ୍ଷଣ ଦିଖାଈ ଦେତେ ହୈ. ଯାହା ଜୀବାଣୁ ସାଧାରଣତ: କମ ରୋଗ ପ୍ରତିକାର ଶକ୍ତି ବାଲେ ବ ଅଶକ୍ତ ଜାନବରୋ ମେ ରୋଗ ଉତ୍ପନ୍ନ କରତା ହୈ. ଇସକେ ପ୍ରମୁଖ ଲକ୍ଷଣୋ ମେ ଗର୍ଭପାତ, ଯୋନିମାର୍ଗ ସେ ସ୍ତ୍ରୀବାଚ, ଥନ୍କୋ ମେ ସୂଜନ, ଭଲୁଣ ମେ ନିମୋନିୟା ବ ପ୍ଲେସେଂଟା ମେ ଜଳ ଭରାବ ଶାମିଲ ହୈ.

ସଂକ୍ରମିତ ଗାୟ କେ ଯୋନିମାର୍ଗ ସେ ସ୍ତ୍ରୀବାଚ

6. ଲେପଟୋସ୍ପାୟରୋସିସ (Leptospirosis)

ଇସ ସଂକ୍ରାମକ ବୀମାରୀ ମେ ସମ୍ଭା ଅଂଦରୁନୀ ଉତକୋ ମେ ରକ୍ତସ୍ତରାବ, ସାଥ ହୀ ଗୁର୍ଦୋ, ଯକ୍ତ ମେ ସୂଜନ, ପୀଲିଯା ବ ଏନେମିୟା (ରକାଲପତା) ଜୈସେ ଲକ୍ଷଣ ଦିଖାଈ ଦେତେ ହୈ. ଇସ ରୋଗ କା ପ୍ରସାର ସଂକ୍ରମିତ ପଶୁ କେ ମୂତ୍ର କେ ସଂପର୍କ ମେ ଆନେ ସେ ହୋତା ହୈ ଅଥବା ସଂକ୍ରମିତ ମୂତ୍ର ସେ ଦୂଷିତ ଆନେ ପିନେ ସେ ହୋ ସକତା ହୈ. ଯହ ସଂକ୍ରମିତ ଭଲୁଣ ବ ଯୋନିମାର୍ଗ ସେ ନିକଳେ ସ୍ତ୍ରୀବାଚ ସେ ଫୈଲ ସକତା ହୈ. ବାହ୍ୟ ଲକ୍ଷଣୋ ମେ ତେଜ ବୁଖାର (105-107 ଡିଗ୍ରୀ), ଏନେମିୟା, ପୀଲିଯା, ଗର୍ଭପାତ, ଥନ୍କୋ ମେ ସୂଜନ ବ ଦୂଧ ତଥା ମୂତ୍ର ସେ ରକ୍ତ କା ସ୍ତ୍ରୀବାଚ ଶାମିଲ ହୈ .

ସଂକ୍ରମିତ ଗାୟ କେ ଯୋନିମାର୍ଗ ସେ ସ୍ତ୍ରୀବାଚ

3. ଫଫୁଂଦ ଜନିତ ବୀମାରୀ

1. ଏସପରଜୀଲୋସିସ (Aspergillosis)

ଇସ ଫଫୁଂଦ ଜନିତ ରୋଗ ମେ ଫେଫଡୋ ମେ ଗ୍ରେନୁଲୋମା (ସଫେଦ ବ୍ରଣ), ଗର୍ଭପାତ ବ ଭଲୁଣ ମେ ନିମୋନିୟା ଜୈସେ ଲକ୍ଷଣ ଦିଖାଈ ଦେତେ ହୈ. ଇସ ରୋଗ କା ପ୍ରସାର ଫଫୁଂଦ ଲଗେ ଅନାଜ କେ ଖାନେ ଅଥବା ଶ୍ଵାସ ଦ୍ଵାରା ଫଫୁଂଦ କେ ଫେଫଡୋ ମେ ଚଲେ ଜାନେ କେ କାରଣ ହୋତା ହୈ. ଫେଫଡୋ ମେ ଯାହା ଗ୍ରେନୁଲୋମା ଉତ୍ପନ୍ନ କରତା ହୈ ଜିସରେ ଫେଫଡୋ ମେ ନୋଡୁଲଈ ବ୍ରଣ ବନ ଜାତେ ହୈ. ବାହ୍ୟ ଲକ୍ଷଣୋ ମେ ନାକ ସେ ସ୍ତ୍ରୀବାଚ, ଖାଂସୀ, ଜୁକାମ ବ ଗର୍ଭପାତ ବ ଭଲୁଣ ମେ ନିମୋନିୟା ଜୈସେ ଲକ୍ଷଣ ପାଏ ଜାତେ ହୈ.

2. କୈଡିଡୀୟୋସିସ (ବ୍ୟକ୍କପକପେପେ)

କୈଡିଡା ଏକ ଅଵସରାଦୀ ଫଫୁଂଦ ହୈ ଜୋ କୀ ସାମାନ୍ୟ ରୂପ ସେ ଜାନବରୋ କେ ଯୋନିମାର୍ଗ ମେ ଉପସିଥିତ ରହତା ହୈ. ଇସ ଫଫୁଂଦ କେ ସଂକ୍ରମଣ କେ ଲିଏ ଏଂଟୀବାୟୋଟିକ ବ ସ୍ଟେରୋଯଡ କା ଅତ୍ୟଧିକ ଝିଲ୍ଟେମାଲ

ଜିମ୍ମେଦାର ହୈ. ଇସକେ ସଂକ୍ରମଣ ସେ ଗର୍ଭଶୟ ମେଂ ଶୋଧ, ବାଁଝାପନ ଓ ଭୁଣ ମେଂ ପ୍ରାରଂଭିକ ଦିନୋ ମେଂ ମୃତ୍ୟୁ ହୋତୀ ହୈ. ଇସକେ ଉପଚାର କେ ଲିଏ ରୋଗାଣୁରୋଧକ ଦଵାଇଁ ଜୈସେ ଆୟୋଡିନ ସଲୂଶନ କୋ ଗର୍ଭଶୟ ମେଂ ଯୋନିମାର୍ଗ ଦ୍ଵାରା ଦେନା ଚାହିଁଏ.

4. ପ୍ରୋଟୋଜୁଆ ଜନିତ ବୀମାରିୟା

1. ବୋଵାଇନ ଟ୍ରାଯକୋମୋନିଅସିସ

ଯହ ଏକ ଯୌନ ରୋଗ ହୈ ଜିସକା କାରଣ ଟ୍ରାଯଟ୍ରାଯକୋମୋନସ ଫୀଟସ ହୈ. ଇସ ରୋଗ ମେ ଗର୍ଭପାତ, ଜନନାଂଗୋ ବା ଗର୍ଭଶୟ ମେ ଶୋଧ ତଥା ନର ପଶୁଓକେ ଶିଶନ ମେ ସୂଜନ ଜୈସେ ଲକ୍ଷଣ ଦିଖାଇଁ ଦେତେ ହୈ. ଇସ ରୋଗ କା ପ୍ରସାର ସଂକ୍ରମିତ ବୈଲ ଦ୍ଵାରା ନୈସର୍ଗିକ ପ୍ରଜନନ କ୍ରିୟା କେ ଦୌରାନ ଗାୟୋ ମେ ହୋତା ହୈ. ଇସ ରୋଗ ମେ ଗର୍ଭପାତ ଶୁରୁଵାତ କେ 3-5 ମହୀନେ ମେ ହୋ ଜାତା ହୈ. ଗର୍ଭପାତ କେ ବାଦ ସଂକ୍ରମଣ କେ କାରଣ ଗର୍ଭଶୟ ମେ ମହାଦ ଭର ଜାତା ହୈ ତଥା ଜାର ନହିଁ ନିକଳ ପତା. ଇସ ରୋଗ ସେ ଗ୍ରସିତ ନର୍ଧ ମାଦା ପଶୁ ବାଦ ମେ ବାଁଝା ହୋ ଜାତେ ହୈ.

ମହେଶ୍ଵିରୀଁ ମେ ପ୍ରଜନନ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ବୀମାରିୟା କେ ଶୋକନେ କେ ଉପାୟ ବା ବଚାଵ

- ଗର୍ଭଧାନ ଗାୟୋ କେ ସମୟ ସମୟ ପର ସଂକ୍ରମଣ କେ ଲିଏ ପରିକ୍ଷଣ କରନା ଚାହିଁଏ ବା ଯୋନିମାର୍ଗ କେ କୋଈ ଅସାମାନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀବ ଦିଖାଇଁ ଦେନେ ପର ଉପଚାର କରନା ଚାହିଁଏ.
- ସଂକ୍ରମଣ କା ପତା ଚଲନେ ପର ଗାୟ କେ ଏଣ୍ଟିସେପ୍ଟିକ ସଲୂଶନ ଜୈସେ ଲୁଗୋଲ୍ସ ଆୟୋଡିନ (0.3:) ଯୋନୀ ମାର୍ଗ ଦ୍ଵାରା ଦେନା ଚାହିଁଏ.
- ଜିସ ପଶୁ କା ଗର୍ଭପାତ ହୁଆ ହୈ ଉତ୍ସକେ ଜନନାଂଗୋ କୀ ଏଣ୍ଟିସେପ୍ଟିକ ସୋଲୁଶନ କେ ଅଛୀ ତରହ କେ ସଫାଇଁ କରେ. ସଂକ୍ରମିତ ମୃତ ଗର୍ଭ ଅଥବା ସଂକ୍ରମିତ ପ୍ଲେସେଟା କେ ସଂପର୍କ ମେ ଅନ୍ୟ ପଶୁଓ ବା ମନୁଷ୍ୟୋକେ ନ ଆନେ ଦେ.
- ଡେଯରୀ ଫାର୍ମ ମେ କିସି ପଶୁ କା ଗର୍ଭପାତ ହୋ ଜାନେ ପର ଉତ୍ସକେ ଭୁଣ କୋ ଦସ୍ତାନେ ପହନକର ତୁରଂତ ଦୂର ଲେ ଜାକର ଜମୀନ ମେ କାଫି ଅଂଦର ଗାଡ ଦେନା ଚାହିଁଏ ତାକି କୁତ୍ର ବା ଅନ୍ୟ ଜାନଵର

ତୁ ନ ନିକାଳ ପାଏ. ଯଦି ଗାଡନା ସଂଭବ ନହିଁ ହୈ ତୋ ମୃତ ଗର୍ଭ କୋ ଆବାଦୀ କ୍ଷେତ୍ର କେ ଦୂର ଲେ ଜାକର ଜଳା ଦେ.

- ଗର୍ଭପାତ କେ ବାରେ ମେ ପଶୁ ଚିକିତ୍ସକ କୋ ସୂଚିତ କରନା ହୋଗା ଔର ଔର ପ୍ରଭାବିତ ଜାନଵର କେ ଆଵଶ୍ୟକ ଉପଚାର ଦିଯା ଜାନା ଚାହିଁଏ। ଗର୍ଭପାତ ପଶ୍ଚାତ ରକ୍ତ ଔର ପ୍ଲେସେଟା କୋ ପ୍ର୍ୟୋଗଶାଲା ମେ ସଂକ୍ରମଣ କୀ ପହଚାନ ହେତୁ ଭେଜନା ଚାହିଁଏ ତାକି ଗର୍ଭପାତ କେ ସହି କାରଣୋ କା ପତା ଚଲ କାକେ ବା ଅନ୍ୟ ପଶୁଓ କୋ ଉତ୍ସକେ ବଚାଯା ଜା କାକେ.
- ପଶୁଓ କୋ ସଂକ୍ରମଣ କେ ରୋକନେ କେ ଲିଏ ପ୍ରଜନନ କେ ଦୌରାନ ସ୍ଵଛତା କୋ ଵିଶେଷ ଧ୍ୟାନ ରଖନା ଚାହିଁଏ ବା ଗାଭିନ ଊଠନୀୟୋ କେ ରହନେ କେ ସ୍ଥାନ ପର ମଲ, ମୁତ୍ର ବା ଚାରା ଇତ୍ୟାଦି କଚରା ଇକଠ୍ଠା ନ ହୋନେ ଦେ.
- କିସି ଭୀ ନାହିଁ ଖରୀଦେ ହୁଏ ଜାନଵର କୀ ଉନ୍ହେ ପ୍ରଜନନ ମେ ଉପଯୋଗ ମେ ଲାନେ କେ ପୂର୍ବ ସଂକ୍ରାମକ ବୀମାରିୟୋ ଜୈସେ ବ୍ଲୁସେଲ୍ଲା କୀ ଜାଁଚ ଅଵଶ୍ୟ କରନୀ ଚାହିଁଏ.
- ଗାଭିନ ଗାୟୋ କୋ ଭୀଙ୍ଗ-ଭାଡ ଵାଲେ ଟୋଲେ ମେ ନ ରଖେ ବା ହୋ କାକେ ତୋ ଉନ୍ହେ ଅନ୍ୟ ଊଠୋ କେ ଅଲଗ ରଖେ.
- ଜିସ ନର ପଶୁ ମେ ଜନନାଂଗୋ ମେ ସଂକ୍ରମଣ ହୋ ତୁ ପ୍ରଜନନ କେ ଲିଏ ଉପଯୋଗ ମେ ନ ଲାଏ.
- ଗାଭିନ ଊଠନୀୟୋ କୋ ଖାନ-ପାନ ମେ ଵିଶେଷ ଧ୍ୟାନ ରଖେ ତାକି ଉନମେ କମଜୋରୀ ନ ଆୟେ ବା ରୋଗ ପ୍ରତିକାର କ୍ଷମତା ପ୍ରଭାବିତ ନ ହୋ. ଇସକେ ଲିଏ ଉନ୍ହେ ସଂତୁଲିତ ଆହାର ବା ଉଚିତ ମାତ୍ରା ମେ ଖାନିଜ ମିଶ୍ରଣ ଯିଲାଯେ.

अंडे का सेवन एवं मानव स्वास्थ्य

आर. सोलोमन राजकुमार^१ एवं सुसिता राजकुमार^२

भूमिका

अंडे का एक संतुलित खाद्य पदार्थ है जिसमें स्वास्थ्य के लिए आवश्यक सभी प्रोटीन, विटामिन (विटामिन सी छोड़कर) और खनिज पदार्थ मौजूद हैं।

अंडों में सामान्य मात्रा में वसा, केवल अंडे के पीतक (याक) में लगभग 5 ग्राम (1.5 ग्रा. सेच्यूरेटेड), 213 मि.ग्रा. कोलेस्ट्राल और 75 कैलोरीस। अंडे, आपके दैनिक सीमा में आसानी से खप सकते हैं।

अंडे उच्च गुणीय प्रोटीन का सस्ता स्रोत है। एक अंडे में 5.5 ग्रा. प्रोटीन (प्रोटीन के दैनिक स्तर का 11.1%) होता है जिसका ऊर्जा मूल्य 68 कैलरी है। प्रोटीन मानव आहार की मौलिक आवश्यकता है। हम अपने एमिनो अम्लों के लिए जन्तु एवं वनस्पतिक प्रोटीन पर निर्भर रहते हैं और इसके बाद हमारा शरीर नाईट्रोजन को पुनर्वर्गीकृत करता है जिससे हमारे लिए आवश्यक एमिनो अम्लों का निर्माण होता है। इस लेख का उद्देश्य अंडों के सेवन से स्वास्थ्य में विभिन्न लाभों का विवरण प्रस्तुत करना है।

1. अंडे में कोलीन

अंडे, कोलीन के अच्छे स्रोत हैं। अच्छे स्वास्थ्य के लिए आवश्यक तत्वों में कोलीन एक महत्वपूर्ण पोशक तत्व है। कोषिकाओं के डिल्लियों में अनेक वसायुक्त संरचनाओं में कोलीन एक महत्वपूर्ण घटक है और डिल्लियों का लचीलापन और

अखण्डता पर्याप्त कोलीन की आपूर्ति पर निर्भर करता है। यद्यपि हमारा शरीर कुछ मात्रा में कोलीन उत्पन्न करता है परन्तु इतना नहीं कि आहार में अपर्याप्त कोलीन की कमी को पूरा कर सके। कोलीन की कमी से अन्य बी-विटामिन की कमी हो सकती है जो स्वास्थ्य और फोलिक अम्ल के लिए आवश्यक है।

मिथाइलेशन नामक कोशिकीय प्रक्रिया में कोलीन एक अति महत्वपूर्ण अणु है। शरीर में अनेक महत्वपूर्ण रसायनिक क्रियाएं मिथाइलेशन से सम्भव हो पाता है, जिनमें मिथाइल पुर्जों (ग्रुप) को एक स्थान से दूसरे स्थान पर स्थानांतरित किया जाता है। उदाहरण के लिए शरीर में जीन को उत्तेजित या शांत किया जा सकता है और कोशिकाएं संदेशों को आगे पीछे भेजने के लिए मिथाइलेशन का उपयोग करती हैं। कोलीन, जिसमें तीन मिथाइल पुंज होते हैं, इस प्रक्रिया में अति सक्रिय है।

आपके स्वस्थ आहार में कोलीन के अच्छे स्रोत वाले खाद्य पदार्थों की नियमित मौजूदगी आवश्यक है। दो बड़े अंडों से 252 मि.ग्रा. कोलीन प्राप्त (पूरी मात्रा पीतक में) होता है जो सिफारिश की गई दैनिक आपूर्ति की आधी मात्रा से थोड़ी कम होती है और इससे 630 मि.ग्रा. (मैक्रोग्राम नहीं, मिलीग्राम) फासफाटाइडीकोलीन की मात्रा भी प्राप्त होती है। यद्यपि अनेक अनुसंधानकर्ता मुक्त कोलीन 252 मैक्रोग्राम दर्ज करते हैं, परन्तु फासफाटाइडीकोलीन वह सामान्य रूप है जिससे कोशिका डिल्लियों में कोलीन समाविष्ट होता है।

1.1 अंडों का कोलीन एवं मर्स्टीष्क स्वास्थ्य

मर्स्टीष्कमें दो वसा जैसे अणु फासफाटाइडीकोलीन और सिंगोमाइएलिन, विशेष रूप से मर्स्टीष्क के टोटल मास के लिए महत्वपूर्ण हैं, अतः कोलीन मर्स्टीष्क की क्रिया एवं स्वास्थ्य के लिए अति महत्वपूर्ण है। कोलीन, एसिटाइलकोलीन के लिए भी महत्वपूर्ण घटक है जो तंत्रिका संचारक (न्यूरोट्रांसमीटर), धमनियों (नर्व) से और धमनियों तक संदेश पहुंचाते हैं, एसिटाइलकोलीन, धमनियों और मांसपेशियों के बीच संदेश के आदान प्रदान के लिए जरीर का प्राथमिक रसायनिक माध्यम है। अनुसंधान से भी यह स्पष्ट होता है कि भूून और शिशुओं के मर्स्टीष्क का उपयुक्त विकास के लिए कोलीन आवश्यक है। ऐसा प्रतीत होता है कि कोलीन मर्स्टीष्क के उन भागों को प्रभावित करता है जो स्मरण शक्ति, कार्य विधि और जीवनभर सीखने की क्षमता के लिए जिम्मेदार होता है।

1.2 अंडों का कोलीन - प्रदाह में कमी

जिन लोगों के भोजन में कोलीन का औसत सेवन (जो अंडों के पीतक एवं उसके मेटाबोलाइट बीटाइन से प्राप्त होता है) अधिक होता है उनमें निम्नतम औसत सेवन करने वाले लोगों की अपेक्षा 20 प्रतिषत कम प्रदाह मार्कर पाए जाते हैं। जो व्यक्ति प्रतिदिन अंडों का सेवन करता है, उनमें सी-रिएक्टिव प्रोटीन, इन्टरलियुकिन-6 और ट्यूमर नेक्रोसिस फैक्टर अल्फा (TNF- $\alpha\frac{1}{2}$) का कम घनत्व पाया जाता है। क्रोनिक प्रदाह के इन मार्करों को अनेक स्थितियों से जोड़ा जाता है, इनमें हृदय रोग, अस्थि-सुशिरता (ओसटियोपोरोसिस), ज्ञानात्मक कमी (कोर्गनीटिव डिक्लाइन) और मानसिक रोग एवं टाइप-2 मधुमेह रोग भी सम्मिलित हैं।

मिथाइलेशन की कोशकीय प्रक्रिया में कोलीन

और बीटाइन साथ साथ काम करते हैं जो हिमोसिस्टेयन को निकालने के लिए उत्तरदायी हैं बल्कि प्रदाह में संलिप्त जीन के उन प्रेरण क्षेत्रों को रोकने का कार्य करता है। प्रदाह के लिए आक्सीकरणी दबाव संभावित कारक है। सूत्रकणिका (माइटोकॉन्ड्रिया) में कोलीन से बीटाइन बनता है और यह आक्सीकरण सूत्रकणिकीय अपचयोपचय (रिडोक्स) स्तर में योगदान देता है। कोलीन एवं बीटाइन तथा प्रदाह के संबंध को अन्य समिष्टियों के अध्ययन से भी पुष्टि की जा सकती है, प्रदाह से संबंधित चिरकालिक रोगों को कम करने की दिशा में एक नया आहारीय दृष्टिकोण उपलब्ध हो सकता है।

1.3 अंडों का कोलीन एवं हृदय का स्वास्थ्य

मर्स्टीष्क एवं तंत्रिका तंत्र पर उल्लेखनीय प्रभाव के अतिरिक्त कोलीन हृदय स्वास्थ्य को भी प्रभावित करता है चूंकि यह बी-विटामिनों में से एक है और हिमोसिस्टेयन को बदलने में सहायक है, अणु जो रक्त-वाहिकाओं और अनुकूल तत्वों को क्षाति पहुंचाते हैं। अंडे विटामिन-बी12 एक अन्य बी-विटामिन है और होमोसिस्टेयन को सुरक्षित अणुओं में बदलने की प्रक्रिया में अतिमहत्वपूर्ण का भी एक अच्छा स्रोत है।

अंडों में कोलेस्ट्रॉल की मात्रा अधिक होती है (कोलेस्ट्रॉल की मात्रा पीतक में) और स्वास्थ्य विशेषज्ञ पहले में लोगों को इस खाद्य पदार्थ से दूर रहने की सलाह देते थे। परन्तु अब पोषण विशेषज्ञ का मानना है कि अल्प वसायुक्त आहार लेने वाले लोग दिन में एक या दो अंडे खाने से उनके रक्त कोलेस्ट्रॉल स्तर में कोई खास बदलाव नहीं होता है। इस सूचना को पिछले 25 वर्ष में किए गए 225 आहारीय अध्ययनों के सांख्यकीय विश्लेषण से बल मिलता है, जिनके अंतर्गत 8000 प्राणियों में आहार और कोलेस्ट्रॉल स्तर के संबंधों पर अध्ययन किया गया है। अध्ययनों से स्पष्ट हुआ है कि रक्त कोलेस्ट्रॉल स्तर में अधिकांश बदलाव आहारीय कोलेस्ट्रॉल से नहीं

बल्कि आहार में संतुप्त वसा (सेचूरेटेड फैट) से होता है।

1.4 कोलीन और स्तन कैंसर

उच्च विद्यालय शिक्षा काल के दौरान अधिक अंडे खाने वाली लड़कियों में स्तन कैंसर होने की कम सम्भावनाएं होती हैं। 'ब्रेस्ट कैंसर रिसर्च' नामक वैज्ञानिक जर्नल में प्रकाशित हार्वर्ड के आधुनिक अध्ययन में पाया गया कि किशोरवस्था में अंडों का अधिक उपभोग का स्तन कैंसर के जोखिम में कमी से संबंध है। रेषायुक्त आहार और वनस्पतिक वसा भी इस रोग ग्रसन के जोखिम को कम करने में सहायक है, जब कि मक्खन इस जोखिम को बढ़ाता है।

अनुसंधानकर्ताओं का सुझाव है कि अंडों में आवश्यक एमिनो अम्ल, विटामिन और खनिज पदार्थों होने के कारण रक्षात्मक होते हैं और पाचन तंत्र में एस्ट्रोजन को कसने की क्षमता वाले रेशायुक्त आहार भी इस प्रकार का रक्षा प्रदान करता है। एस्ट्रोजन एक सेक्स हॉर्मोन है जो स्तनों की सामान्य वृद्धि एवं विकास के लिए आवश्यक होता है फिर भी महिलाओं में स्तन कैंसर के खतरों में वृद्धि करता है। यू.एस. नेषनल इंस्टिट्यूट ऑफ हेल्थ (एन.आई.एच.) द्वारा किए गए अध्ययन के अनुसार अंडों के उपभोग से स्तन कैंसर के खतरों में 24% की कमी हो सकती है।

किसी भी उम्र का पुरुष हो या महिला हो, कोशिकाओं के सामान्य पुरुष क्रियाओं में कोलीन की आवश्यकता होती है और बढ़ते साक्षों से स्पर्श होता है कि विशेषकर महिलाओं में महत्वपूर्ण है, विशेषकर बच्चा पैदा करने की उम्र की महिलाओं के लिए। पुरुषों और स्तनपान कराने वाली महिलाओं के लिए सिफारिश की गई मात्रा 425 मि.ग्रा. प्रतिदिन और गर्भावस्था महिलाओं के लिए 450 मि.ग्रा. प्रतिदिन है। एक अंडे में 125.5 मि.ग्रा. कोलीन होता है, मोटे तौर

पर सिफारिश की गई मात्रा का एक चौथाई, जिसके कारण अंडे आवश्यक पोषण के लिए उत्कृष्ट ख्रोत हैं। अंडों के पीतकों में कोलीन अत्यधिक मात्रा में पाई जाती है।

1.5 जब्म दोषों को दूर करने वाला कोलीन

जिन महिलाओं के आहार में कोलीन की कमी होती है, उनसे जब्मों बच्चों में व्यूरल ट्यूब दोष जैसे स्पैना बिफिडा होने की सम्भावना चार गुना अधिक होती है। जब्म दोषों को दूर करने वाले अन्य पोषण तत्व जैसे फॉलिक अम्ल पर्याप्त मात्रा में होने पर भी यह जोखिम देखा गया।

2. अंडे और कोलेस्ट्रॉल प्रोफाइल

अध्ययनों से न केवल यह पुष्टि हुई कि अधिकांश व्यक्तियों में अंडे कोलेस्ट्रॉल स्तर को उल्लेखनीय रूप से प्रभावित नहीं करता बल्कि आधुनिक अनुसंधान यह संकेत देता है कि पूरे अंडे के सेवन से व्यक्ति के ब्लड लिपिड प्रोफाइल में उल्लेखनीय सुधार होता है खासकर उन व्यक्तियों में भी जिनमें कोलेस्ट्रॉल युक्त भोजन खाने पर कोलेस्ट्रॉल स्तर बढ़ जाता है।

प्रतिदिन दो अंडों के उपभोग से एलडीएल : एचडीएल अनुपात में कोई बदलाव नहीं होता ह। परन्तु एलडीएल कोलेस्ट्रॉल के आमाप (साइज) को बढ़ा देते हैं - बहुत ही लाभदायक बदलाव चूंकि छोटे एलडीएल उपअंशों की तुलना में बड़े एलडीएल बहुत ही कम एथिरोजेनिक (एथिरोसक्लेरोसिस को बढ़ावा देने की संभावना) होते हैं।

3. अंड पीतक प्रोटीन और थक्का रोधी प्रभाव (एंटी क्लार्टिंग एफेक्ट)

अंडों के उपभोग से दिल के दौरे या स्ट्रोक के खतरे कम होते हैं चूंकि ये रक्त के थक्कों के

रोकथाम में सहायक होते हैं। बायोलॉजिकल एण्ड फार्मसिटेकल बुलेटिन में प्रकाशित अध्ययन यह निरुपित करता है कि अंडे के पीतक में मौजूद प्रोटीन न केवल ह्यूमन प्लेटलेट एग्रीगेशन के प्रबल निरोधी होते हैं बल्कि फिब्रिनोजेन यानि रक्त में मौजूद प्रोटीन को फाइब्रिन में बदलने में लगने वाली समय अवधि को बढ़ाता है। फाइब्रिन एक ऐसा मचान है जिस पर प्लेटलेट्स लाल और श्वेत रक्त कोशिकाओं के साथ एकत्रित हो कर रक्त के थक्के बनते हैं। थक्के रोधी अंड पीतक में मौजूद प्रोटीन थक्के बनने से खुराक पर निर्भर तरीके से रोकती है यानि अधिक अंड पीतक खाने पर थक्कों का अधिक रोकथाम।

4. अंड लूटेन और आयु संबंधी मेक्यूलार
डिजेनरेषन एवं कैटारेक्टस

लूटेन, एक कैरोटिनायड है जिसे आयु संबंधी में मेक्यूलार डिजेनशन एवं कैटारेक्टस् रोकने में सहायक माना जाता है, वह हरी सब्जियों जैसे पालक, जिसे मुख्य एवं पूरक आहार स्रोत माना जाता है, की तुलना में अंडों में अधिक मात्रा में पाई जाती है। अनुसंधान से यह ज्ञात हुआ है कि अंडों में पाई जाने वाली नेचुरल लूटेन ईस्टर्स, विशुद्ध लूटेन उत्पादों से प्राप्त पोशक तत्वों जैसे ही या उससे अधिक जैव रूप में उपलब्ध होते हैं। लूटेन अन्य स्रोतों की तुलना में अंडों के पीतक से सबसे अच्छे तरीके से प्राप्त किया जा सकता है। यद्यपि उस कार्य प्रणाली की जानकारी नहीं है कि अंडे के पीतक लूटेन बायोएवलेबिलिटी को बढ़ाता है, परन्तु सम्भवतः अंडों में पाए जाने वाली वसा (कोलेस्ट्रॉल एवं कोलीन) के कारण है। अन्य कैरोटोनोइड्स् की तरह लूटेन भी वसा-घुलनशील है, अतः वसा के बिना प्राप्त नहीं हो सकता है।

5. आंखों की सोशनी के लिए अंडे

जरुनल ऑफ व्यटीशन में प्रकाषित दो अध्ययनों

से इस सिद्धांत को बल मिलता है कि प्रतिदिन एक अंडे के सेवन आयु-संबंधी मेक्यूलार डिजेनरेशन के जोखिम को कम करता है, चूंकि अंडों का पीतक दृष्टि रक्षात्मक कैरोटेनोइड में उत्तम स्रोत हैं जिसमें लूटेन और जियाक्सथिन के अलावा प्रदाहरोधी ओमेगा-3 फैटी एसिड होते हैं।

ନିଷ୍କର୍ଷ

अंडे मानव आहार को महत्वपूर्ण घटक है, विषेशकर भारत जैसा विकासशील देश में। आईसीएमआर सिफारिशों के अनुसार प्रति व्यक्ति अंडों की खपत वयस्कों में 180 और बच्चों में 90 है। यद्यपि अंडों के उत्पादन में भारत का स्थान पांचवा है, परन्तु यहां प्रति व्यक्ति अंडों का सेवन बहुत ही कम 37 अंडे प्रति व्यक्ति प्रतिवर्ष है। नेशनल सैम्प्ल सर्वे के आंकड़ों के विश्लेषण से स्पष्ट हुआ है कि समय के साथ साथ शाकाहारी से मांसाहारी की ओर बढ़ती प्रवृत्ति से अंडों की खपत में वृद्धि हो रही है और यह बदलाव नगरीय क्षेत्रों से अधिक ग्रामीण क्षेत्रों में देखा जा सकता है। अतः प्रतिदिन एक अंडे का सेवन आपको स्वस्थ रखता है।

मीठे पानी की देशी छोटी मछलियों का गरीबी उभ्रूलन खाद्य सुरक्षा और आजीविका में उनकी भूमिका

त्रिवेश मयेकर¹, श्रीकांत जी. बी.² शशि विश्वकर्मा³ एवं अमित पाटिल

परिचय

छोटी देशी मछलियां (एसआईएफ) कुल करते हैं। एसआईएफ में मौजूद खनिज रोगों के फिनफिश और शेलफिश आबादी का एक महत्वपूर्ण खिलाफ शरीर की प्रतिरोधक क्षमता विकसित करने समूह हैं और ग्रामीण जनता के पोषण के लिए आवश्यक हैं। कुछ एसआईएफ जैसे साथ-साथ आजीविका सुरक्षा में महत्वपूर्ण योगदान पुंटियस एसपीपी. कई कार्पों की तुलना में लोहे देती हैं। छोटी मछलियाँ आमतौर पर उन प्रजातियों की मात्रा दोगुनी और कार्प की तुलना में को शामिल करती हैं जो अपने जीवन चक्र के विटामिन-ए की मात्रा पचास गुना अधिक होती है। परिपक्व या वयस्क अवस्था में अधिकतम 25-30 सेमी की लंबाई प्राप्त करती हैं। छोटी मछलियां नदियों, तालाबों और झीलों, तराई क्षेत्रों, आर्द्रभूमि और धान के खेतों में पायी जाती हैं।

झमछलियों का विविधता उत्तर पूर्व क्षेत्र के बाद पश्चिमी घाट और मध्य भारत से दर्ज की गई है। और सूक्ष्म पोषक तत्व भी हैं। आमतौर पर खपत भारत में एन.बी.एफ.जी.आर. द्वारा विकसित वाले एसआईएफ में नमी होने की सूचना मिली: डेटाबेस के अनुसार 2,319 फिनफिश प्रजातियों 75-81%, राखः 1.95-4.31%, प्रोटीनः 13-15%, को पायी जाती है, जिनमें से 838 मीठे पानी के वसा: 1.18-5.78%, ऊजः 52.14-114.02 संसाधनों से, 113 खारे पानी से और 1,368 झबंसध, पोटेशियमः 78.29-501.47 मि.ग्रा/100 समुद्री पर्यावरण से है। एनबीएफजीआर द्वारा ग्राम] सोडियमः 124.85-581.92 मि.ग्रा/100ग्राम] प्रलेखित 765 देशी मीठे पानी की मछली कैल्शियमः 76.59-1984.32 मि.ग्रा/100ग्राम] प्रजातियों में से लगभग 450 को एसआईएफ के मैग्नीशियमः 81.55-148.16 मि.ग्रा/100ग्राम] रूप में वर्गीकृत किया जा सकता है। आयरनः 0.31-15.95 मि.ग्रा/100ग्राम, जिंकः 13.15-27.06 मि.ग्रा/100ग्राम,, और मैग्नीजः 0.02-6.34 मि.ग्रा/100ग्राम।

छोटी देशी मछलियों का महत्व

इस प्रजाति में भारी मात्रा में विटामिन-ए और विटामिन-डी होता है जो मानव के हड्डियों, दांतों, त्वचा और आंखों के लिए आवश्यक है। विशेष आवश्यक अमीनो एसिड में उच्च होता है। जितनी रूप से भूमि के विकास, हड्डियों के निर्माण, दांतों छोटी मछलियाँ सिर, अंगों और हड्डियों के साथ और मांसपैशियों के निर्माण, तंत्रिका और मस्तिष्क पूरी खायी जाती हैं, वे विशेष रूप से कैल्शियम के विकास, छोटे बच्चों में बुद्धि और स्तनपान से भरपूर होती हैं, और कुछ विटामिन ए, आयरन कराने वाली माताओं में दूध उत्पादन में पोषण और जिंक से भी भरपूर होती हैं। एसआईएफ संबंधी आवश्यकताओं को पूरा करने में भी विकास और अनुभूति के लिए महत्वपूर्ण हैं। जब एसआईएफ महत्वपूर्ण भूमिका निभाती है। खाद्य उत्पादों में जोड़ा जाता है, तो यह सबसे एसआईएफ प्रजाति में अच्छी मात्रा में कैल्शियम, कमजोर समूहों में सूक्ष्म पोषक तत्वों का सेवन

¹ वैज्ञानिक, भाकृअनुप- केंद्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान, गोवा

² वरिष्ठ वैज्ञानिक, भाकृअनुप- केंद्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान, गोवा

³ वरिष्ठ तकनीकी अधिकारी, भाकृअनुप- केंद्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान, गोवा

बढ़ता है।

गोवा में एसआईएफ का वितरण

गोवा राज्य पश्चिमी घाट की ढलानों पर स्थित है जो इसकी पूर्वी सीमा और पश्चिम में अरब सागर के नीले विस्तार को पार करता है। गोवा का कुल क्षेत्रफल लगभग 3,702 वर्ग किमी है। कुल ग्यारह नदियाँ गोवा के पारिस्थितिक तंत्र को बनाए रख रही हैं। मछली विविधता को रिकॉर्ड करने के लिए, 2017-18 से 2020-21 तक गोवा के मीठे पानी के पारिस्थितिक तंत्र (नदियों, नहरों, धाराओं, तालाबों, झीलों और ताल) में आईसीएआर-सीसीएआरआई द्वारा नमूनाकरण किया गया। दर्ज की गई सभी 85 प्रजातियों में से 3 को निम्न श्रेणी में और अन्य 3 को आईयूसीएन स्थिति के अनुसार लुप्तप्राय श्रेणी में देखा गया।

जलीय कृषि में उपयोग

आर्थिक रूप से महत्वपूर्ण मछलियों को नियमित रूप से कई आर्द्धभूमि में रखा जाता है जिससे उनकी प्रजातियों की संरचना में परिवर्तन होता है। हाल के दिनों में, कम से कम किसानों की अपनी खपत के लिए अतिरिक्त विशिष्ट उपयोग और उत्पादन प्राप्त करने के लिए जलीय कृषि विविधीकरण के लिए स्वदेशी मछली प्रजातियों की संरक्षित को प्रोत्साहित करने के प्रयास किए गए हैं। अधिकांश छोटी देशी मछलियां निचले पोषी स्तर पर भोजन करती हैं, ज्यादातर प्लावक और जलीय कीड़ों पर और इसलिए, उन्हें कृत्रिम चारा खिलाने की कोई आवश्यकता नहीं है। कार्पेस के साथ तालाब पॉलीकल्चर सिस्टम में छोटी देशी मछलियों की खेती व्यवहार्य साबित हुई क्योंकि एसआईएफ को जोड़ने से बड़ी कार्प का उत्पादन कम नहीं हुआ। इसके अलावा, आईएमसी के साथ एंब्लीफेरींगोडन मोला (मोला), पुंटियस सोफोर (पुती), ऑस्ट्रियोब्रामा कोटियो (डेला), सिरिहिनस रेबा, लैबियो बाटा (बाटा), गुद्गुसिया छपरा (चपिला) आदि छोटी-छोटी मछलियों जलीय कृषि महत्वपूर्ण भूमिका निभाती है। कार्प-मोला पॉलीकल्चर, कार्प-मोला-प्र०न पॉलीकल्चर के लिए

कई तकनीकों को विकसित किया गया है और सफल रहे हैं। मोला का व्यापक रूप से प०लीकल्चर सिस्टम के लिए उपयोग किया जा रहा है और इसके पोषण मूल्य के कारण भी यह विटामिन ए और कैल्शियम से भरपूर होने के कारण विटामिन कैप्सूल है। विभिन्न एसआईएफ के पोषण मूल्य और जलीय कृषि महत्व पर अनुसंधान और प्रलेखन की भी आवश्यकता है इसे ध्यान में रखते हुए, भाकृअनुप-सीरीएआरआई, गोवा ने मीठे पानी के पॉलीकल्चर सिस्टम में एशियाई सीबास (लेट्स कैल्केरिफर) के गुणवत्तापूर्ण उत्पादन के लिए जलीय कृषि में चारा मछली के रूप में रासबोरा डांडिया, सिस्टोमस सरना, पुंटियस विड्वाटस और पुंटियस महेकोला जैसे स्वदेशी एसआईएफ का उपयोग शुरू किया है।

आजीविका सुरक्षा में एसआईएफ की भूमिका

मत्स्य पालन दुनिया भर में आजीविका का समर्थन करने में महत्वपूर्ण भूमिका निभाता है और एक अरब से अधिक लोगों के लिए आहार का एक महत्वपूर्ण स्रोत भी बनाता है। बाढ़ के मैदान में मछली पालन अभी भी ग्रामीण लोगों द्वारा खाई जाने वाली मछली का मुख्य स्रोत है, जिसमें एसआईएफ का सबसे अधिक योगदान है। परंपरागत रूप से एसआईएफ ग्रामीण लोगों की आजीविका, स्वास्थ्य और कल्याण से जुड़े हुए हैं। आर्द्धभूमि भी महत्वपूर्ण प्राकृतिक संसाधनों में से एक है। उपयोगिता के लिहाज से, आर्द्धभूमि प्रत्यक्ष या अप्रत्यक्ष रूप से लाखों लोगों को भोजन, फाइबर और कच्चा माल उपलब्ध कराने में सहायता करती है। गोवा में कुल 550 आर्द्धभूमि हैं जिनका उपयोग एसआईएफ के संरक्षण के लिए किया जा सकता है। इसके अलावा, इन आर्द्धभूमियों को जलीय कृषि उत्पादन प्रणालियों के लिए एसआईएफ के एक सतत और टिकाऊ स्रोत के रूप में उपयोग किया जा सकता है।

संरक्षण के प्रयास और स्थिति

छोटी देशी मछलियों का प्रबंधन अत्याधिक महत्वपूर्णवाला क्षेत्र है। एनबीएफजीआर, लखनऊ

द्वारा प्रलेखित 104 महत्वपूर्ण एसआईएफ में से 6 प्रजातियों को लुप्तप्राय श्रेणी में और 16 प्रजातियों को कमज़ोर श्रेणी के तहत सूचीबद्ध किया गया है। पोषण और सामाजिक-आर्थिक संतुलन बनाए रखने के लिए एसआईएफ का संरक्षण आवश्यक है। युवा और किशोर मछलियों की रक्षा के लिए अंधाधुध और विनाशकारी मछली पकड़ने की प्रथाओं पर प्रतिबंध लगाना आवश्यक है। मछली को विनाशकारी मछली पकड़ने से बचाने के लिए मौजूदा कानूनों और विनियमों को ठीक से लागू किया जाना चाहिए। जनसंचार माध्यमों के माध्यम से स्वदेशी मछली विविधता के संरक्षण और आवासों के बुद्धिमान प्रबंधन की आवश्यकता के बारे में जन जागरूकता पैदा करने की आवश्यकता है।

संरक्षण की आवश्यकता

मीठे पानी के जलीय वातावरण जैव विविधता और पारिस्थितिकी तंत्र स्थिरता दोनों के लिए

गंभीर खतरों का सामना कर रहे हैं और इस संकट को हल करने के लिए कई रणनीतियों और प्राथमिकताओं का प्रस्ताव किया गया है। प्राकृतिक आवासों का बुकसान, छोटे जाल के आकार के गियर का उपयोग, डी-वार्टरिंग, कीटनाशकों और कीटनाशकों का उपयोग, औद्योगिक और घरेलू प्रदूषण, जल निकायों की गाद, विदेशी आक्रमण और बीमारी, छोटी स्वदेशी मछलियों के लिए प्रमुख खतरा हैं। मीठे पानी की प्रजातियों की बहुतायत, उत्पादकता, सामुदायिक संरचना, वितरण और प्रवास में परिवर्तन का पता चला है। सतत उपयोग को प्राप्त करने के लिए, संरक्षण और प्रबंधन रणनीतियों के लिए उपयुक्त योजना अत्यंत महत्वपूर्ण है।

कोकम - कॉकण क्षेत्र की एक बहुमुखी फसल

मनीषा एस आर¹, एस प्रिया देवी², माधवी खपारे³ एवं शशि विश्वकर्मा⁴

कोकम (गार्सिनिया इंडिका चोइसी) कॉकण क्षेत्र के देशी अधोषित फलों की फसल सह वृक्ष मसालों में से एक है। इसे आमतौर पर कोकम (हिंदी), कोकम बटर ट्री, गोवा बटर ट्री और मैंगोरटीन आँयल ट्री के नाम से जाना जाता है। कोकम की खेती सीमित है और ज्यादातर किचन गार्डन तक या नारियल और सुपारी के बागानों में मिश्रित फसल के रूप में, सड़क के किनारे के पौधे या जंगल में सीमित है। यह एक उष्णकटिबंधीय सदाबहार वृक्ष है, जो मैंगोरटीन से संबंधित है। यह लगभग 800 एमएसएल की ऊंचाई तक अच्छी तरह से फलता-फूलता है, जिसके लिए गर्म और आर्द्ध उष्णकटिबंधीय जलवायु की आवश्यकता होती है। पके फलों की कटाई अप्रैल-मई में की जाती है। फलों का छिलका व्यापक रूप से ताजा पेय और करी में उपयोग किया जाता है। फल कूमिनाशक, क्षुधावर्धक, कार्डियो-टायनिक, बवासीर और पेचिश के ख्रिलाफ उपयोगी है। कोकम से निकाले गए हाइड्रॉक्सिक साइट्रिक एसिड (एचसीए) का उपयोग मोटापे के ख्रिलाफ किया जाता है, जो गोलियों के रूप में उपलब्ध है। फल एंटी-ऑक्सिडेंट से भरपूर होता है जो मुक्त कणों से बांधता है और शरीर की कोशिकाओं को ऑक्सिडेंट शक्ति को रोकता है। इससे प्राप्त एंथोसायनिन वर्णक खाद्य संरक्षण के लिए प्राकृतिक रंग एजेंटों के रूप में उपयोग किए जाते हैं। कोकम से कई प्रसंस्कृत उत्पाद तैयार किए जा सकते हैं जैसे, कोकम सिरप (अमृत कोकम), कोकम अमसुल, कोकम आगल (नमकीन रस), आर.टी.एस., कोकम मक्खन, कोकम छिलका पाउडर, कोकम शहद, आदि तैयार किए जाते हैं। उन्नत प्रसंस्कृत उत्पाद जैसे एचसीए, गार्सिनाल,

वाइन और शुद्ध रंगद्रव्य (एंथोसायनिन) कोकम की अधिक घरेलू और अंतर्राष्ट्रीय मांग पैदा करेंगे। यह गोवा, महाराष्ट्र, कर्नाटक और केरल के शाकाहारी और मांसाहारी व्यंजनों का एक अभिन्न अंग है। गोवा में, कोकम का क्षेत्रफल 1200 हेक्टेयर है जिसमें 10200 टन उत्पादन होता है और उत्पादकता 8.5 टन/हेक्टेयर है। राष्ट्रीय औषधीय पादप बोर्ड ने संवर्धन और विकास के लिए पौधों की 32 प्राथमिकता वाली प्रजातियों में से एक के रूप में 'कोकम' की पहचान की है। कृषि मंत्रालय ने कोकम को 'ट्री बोर्न तिलहन फसल' (टीबीओ) के रूप में पहचाना है और अन्य टीबीओ के साथ इस फसल को बढ़ावा देने के लिए अलग बजट आवंटित किया है।

भाकृअनुप- केंद्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान, ओल्ड गोवा ने गोवा में कोकम के परिग्रहणों का सर्वेक्षण और संग्रह किया है और कोकम के आशाजनक परिग्रहणों की पहचान की है। जर्मप्लाज्म आईसीएआर-सीसीएआरआई, ब्लॉक सी (15.48662° एन, 73.9204° ई) में स्थित है। कोकम जर्मप्लाज्म ब्लॉक का क्षेत्रफल 0.75 हेक्टेयर है, लाल लेटरिटिक दृढ़ता से अम्लीय मिट्टी पीएच-5.40 के साथ है। मिट्टी गैर खारा (म्ब-0.11 कैउ-1 और उच्च कार्बनिक कार्बन सामग्री (1.26:)) के साथ उपजाऊ थी। इसमें कम नाइट्रोजन (213.25 किग्रा ६ हेक्टेयर), कम फारफोरस (20.70 किग्रा ६ हेक्टेयर) और मध्यम पोटेशियम (218.70 किग्रा ६) है।

188 पौधों के साथ 1-8 वर्ष की आयु सीमा। इस जर्मप्लाज्म में 129 अंकुर (जनसंख्या का 68.62:), 43 ग्राफ्ट (जनसंख्या का 22.87:)

1 वैज्ञानिक, भाकृअनुप- केंद्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान, गोवा

2 प्रधान वैज्ञानिक, भाकृअनुप- केंद्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान, गोवा

3 वाई पी - 1, भाकृअनुप- केंद्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान, गोवा

4 वरिष्ठ तकनीकी अधिकारी, भाकृअनुप- केंद्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान, गोवा

ਤਾਲਿਕਾ 1. ਜਮਪਲਾਜ਼ਮ ਮੈਂ ਦੋ ਵਰ්਷ੀਂ ਕੋਕਮ ਕੇ ਪੈਥੇ ਕੀ ਬਾਧੋਮੇਟ੍ਰਿਕ ਵਿਸ਼ੇ਷ਤਾਏਂ

ਵਣਜ਼ਮਕ ਆੱਕਡੇ	ਪੈਥੇ ਕੀ ਲੱਚਾਈ ਸੇਮੀ	ਤਨਾ ਬੇਚ ਸੇਮੀ	ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਸ਼ਾਖਾਓਂ ਕੀ ਸੰਖਾ	ਮਾਧਿਅਤਿਕ ਸ਼ਾਖਾਓਂ ਕੀ ਸੰਖਾ	ਪਤਿਯੋਂ ਕੀ ਸੰਖਾ	ਪਤੀ ਕੀ ਲੱਚਾਈ ;ਸੇਮੀਡ	ਪਤੀ ਕੀ ਚੌਡਾਈ
ਮਾਧਿ	166.81	16.18	0.61	46.69	3610.13	9.32	3.87
ਮਾਨਕ ਤੁਟਿ	5.05	0.69	0.10	3.11	379.09	0.16	0.06
ਮਾਧਿਕਾ	165.00	16.50	0.00	42.00	3008.00	9.40	3.90
ਮੋਡ	165.00	19.00	0.00	40.00	4032.00	9.60	3.90
ਮਾਨਕ ਵਿਚਲਨ	39.77	5.47	0.80	24.47	2984.96	1.25	0.45
ਨਮੂਨਾ ਪ੍ਰਸ਼ਰਣ	1581.27	29.89	0.63	598.71	8910008.90	1.56	0.20
ਕੁਰੀਏਸਿਸ	-0.27	0.40	1.00	1.55	3.60	1.04	-0.28
ਤਿਰਛਾਪਨ	-0.22	-0.59	1.22	1.18	1.77	0.03	-0.02
ਵ੍ਯੂਨਤਮ	73.00	3.00	0.00	10.00	140.00	5.08	2.94
ਅਧਿਕਤਮ	256.00	27.00	3.00	128.00	14144.00	13.20	4.90
ਆਤਮਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਾ ਸਤਰ	10.10	1.39	0.20	6.21	758.04	0.32	0.12

କୋକମ କୀ ପୌଦ୍ଧ କୀ ଵିଶେଷତାଏଁ

କୋକମ (ଗାର୍ସିନିଆ ଇଂଡିକା) କେ 13 ଆଶାଜନକ ପରିଗ୍ରହଣୋମ୍ ମେଂ ଯେ ହୁଏ ହୈଛି । ଆଯାପୀ 1, ବୀଏଏନ୍-3, କେଏୟେସ୍ 11, କେଏୟେସ୍-5, କେଏୟେସ୍-6, କେୟୁଆର୍-9, କେୟୁଆର୍-8, ଏମ୍-16, ପୀ-115, ପୀ-36, ପୀ-38, ପୀଇଡୀ-1 ଓ ଏସକେ-3 ଗୋଵା ରାଜ୍ୟ କେ ବିଭିନ୍ନ ହିସ୍ସୋମ୍ ଥିଲେ ଏକତ୍ର କିଏ ଗାହ୍ୟ ଗୋଵା ବିଶ୍ୱଵିଦ୍ୟାଳ୍ୟ, ତାଲେଗାଂବ (ଜନସଂଖ୍ୟା କା 3.72:) ଓ ଏସକେ-3 ଗୋଵା ବିଶ୍ୱଵିଦ୍ୟାଳ୍ୟ, ପୁଣେ ଦ୍ଵାରା ବିକସିତ 7 ଊତକ ସଂବର୍ଧନ କୋକମ ପୌଦ୍ଧେ ଡୋ. ବୀଏସକେକେଵୀ, ଦାପୋଲୀ ଦ୍ଵାରା ବିକସିତ କିମ୍ମେ ଅର୍ଥାତ କୋକଣ ଅମୃତା, କୋକଣ ହଟିସଯ ଚର ପ୍ରକାର ଜୈସେ ‘ବେଲ ଶେଡ’ କୋକମ ଓ ଘେଲୋ’ କୋକମ ଓ ଗାର୍ସିନିଆ ଟିନକଟୋରିଆ କେ ନୌ ପୌଦ୍ଧେ, ଗାର୍ସିନିଆ ହୋମ୍ବୋନିଆନା, ଗାର୍ସିନିଆ ମୈଂଗୋସ୍ଟାନା ଓ ଗାର୍ସିନିଆ ଗମମିଗୁଡ଼ା (ଜନସଂଖ୍ୟା କା 4.71:) ଜର୍ମପ୍ଲାଜମ ମେଂ ଲଗାଏ ଜାତେ ହୁଏ ।

ଢାଈ ସାଲ ପୁରାନୀ କୋକମ କୀ ପୌଦ୍ଧ କେ ବିକାସ ମାପଦଂଡୋମ୍ କୋ ଦର୍ଜ କିଯା ଗ୍ୟା ଔର ସାଂଖ୍ୟକୀୟ ରୂପ ଦେ ଉନକା ବିଶ୍ଳେଷଣ କିଯା ଗ୍ୟା । ଅଂକୁର ଆବାଦୀ କୀ ଔସତ ଊଂଚାଈ 166.18 ସେମୀ (ତାଲିକା 1) ଥିଲା । ସବସେ ଊଂଚେ ଅଂକୁର କୀ ଊଂଚାଈ 256.00 ସେମୀ ଔର ସବସେ ଛୋଟୀ କୀ 73.00 ସେମୀ ଥିଲା । 27.00 - 3.00 ସେମୀ କୀ ବ୍ୟବସ୍ଥା କେ ସାଥ ଜନସଂଖ୍ୟା କା ମାଧ୍ୟ ତନା ଧେରା 16.18 ସେମୀ ଥା । ଜନସଂଖ୍ୟା କୀ ପ୍ରାଥମିକ ଶାଖାଓମ୍ କୀ ସଂଖ୍ୟା 0.61 ଥିଲା । ମତଲବ ନହିଁ । ମାଧ୍ୟମିକ ଶାଖାଓମ୍ କୀ ସଂଖ୍ୟା 46.69 ଥିଲା । 3610.13 ପତିଯୋମ୍ କା ଥା । କୋକମ କେ ପୌଦ୍ଧ କୀ ପତ୍ତି କୀ ଲଂବାଈ 13.20 ସେମୀ କେ 5.80 ସେମୀ ଔର ଔସତ 9.32 ସେମୀ ତକ ହେବାର ହେବାର । ଇହି ତରହ, ପତ୍ତି କୀ 4.90 ସେମୀ କେ 2.94 ସେମୀ ତକ ହେବାର ଚୌଡାଈ 3.87 ସେମୀ କେ ମାଧ୍ୟ କେ ସାଥ ହେବାର ।

କୋକମ ଜର୍ମପ୍ଲାଜମ ବ୍ଲୋକ କୀ ଏକ ଦଶ୍ୟ

ਟਿਥ੍ਰੂ ਕਲਚਰ ਕੋਕਮ ਕੇ ਪੈਂਧੇ
 ਟਿਥ੍ਰੂ ਕਲਚਰ ਕੋਕਮ (ਗਾਰਸਿਨਿਆ ਇੰਡਿਕਾ ਚੋਝੀ) ਕੇ ਪੈਂਧੇ ਸੀਏਸ਼ਅਈਆਰ-ਏਨਸੀਏਲ, ਪੁਣੇ ਸੇ 13.11.2019 ਕੋ ਖਰੀਦੇ ਗਏ ਥੇ। ਪੂਰੀ ਤਰਫ਼ ਸੇ ਵਿਕਸਿਤ ਔਰ ਕਠੋਰ ਟੀਸੀ ਪੈਂਧੇ (10 ਨਗ), ਛੋਟੇ ਕਪ (35 ਨਗ) ਮੈਂ ਪ੍ਰਤਿਆਰੋਪਿਤ ਟੀਸੀ ਸ਼ੂਟ ਔਰ ਨਰਸੀ ਮੈਂ ਤਗਾਏ ਗਏ ਕੋਕਮ ਰਾਟਸਟਾਕਸ (5 ਨਗ) ਪਰ ਟੀਸੀ ਸ਼ੂਟ ਕਿਏ ਗਏ ਥੇ। ਖਰਪਤਵਾਰ ਔਰ ਪਤਥਰੋਂ ਕੋ ਹਟਾਕਰ ਭੂਖੜਾਂ ਕੋ ਸਾਫ਼ ਔਰ ਸਾਫ਼ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। 50 5050 ਸੇਮੀ ਕੇ ਗਛੇ ਤੈਧਾਰ ਕਰ ਜੈਵਿਕ ਖਾਦ ਸੇ ਮਹੇ ਗਏ। ਗਛੇ ਬਨਾਨੇ ਕੇ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਦ ਮਾਨਸੂਨ ਕੇ ਬੀਚ ਗੈਪ ਹੋਨੇ ਪਰ ਪੈਂਧਰੋਪਣ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਮਾਨਸੂਨ ਔਰ ਰਾਕ-ਰਾਕ ਕਰ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੋਨੇ ਕੇ ਕਾਰਣ ਅਭੀ ਤਕ ਸਿੰਚਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀ ਗਈ ਥੀ। ਨਵਾਬ-ਮਈ ਤਕ ਸਾਪਾਹਿਕ ਅੰਤਰਾਲ ਮੈਂ ਪੈਂਧੋਂ ਕੋ ਪਾਨੀ ਪਿਲਾਯਾ ਜਾਏਗਾ। (10 ਕਿਗ੍ਰਾਧੈਂਧ) ਰੋਪਣ ਕੇ ਸਮਾਂ ਲਗਾਯਾ ਗਿਆ ਥਾ। ਏਕ ਵਰ්਷ੀਂ ਪੈਂਧੇ ਕੇ

ਲਿਏ ਆਰਡੀ

ਮਈ-ਜੂਨ ਔਰ ਅਕਟੂਬਰ-ਨਵਾਬ ਕੇ ਦੌਰਾਨ ਦੋ ਵਿਭਾਜਿਤ ਖੁਰਾਕਾਂ ਮੈਂ ਦਿਯਾ ਜਾਏਗਾ। ਭੂਖੜਾਂ ਕੋ ਨਿਯਮਿਤ ਰੂਪ ਸੇ ਧੱਤਵਤ ਸਾਫ਼ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਥਾ ਔਰ ਮਾਨਸੂਨ ਕੇ ਮੌਸਮ ਕੋ ਛੋਡਕਰ ਪੂਰੇ ਵਰ਷ ਖਰਪਤਵਾਰ ਮੁੜ ਰਖ

ਗਿਆ ਥਾ। 5.7.2021 ਕੋ ਤੇਰਹ ਪੈਂਧੋਂ ਕੋ ਮੁੜਾ ਖੇਤ ਮੈਂ ਪ੍ਰਤਿਆਰੋਪਿਤ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਕੇ ਬਾਦ, ਛਹ ਪੈਂਧੇ ਬਚ ਗਏ ਔਰ ਉਨਕੇ ਵਿਕਾਸ ਕੇ ਮਾਨਦੰਡ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈਂ।

ਤਾਲਿਕਾ 2. ਰੋਪਾਈ ਕੇ 4 ਮਹੀਨੇ ਬਾਦ ਮੁੜਾ ਖੇਤ ਮੈਂ ਟਿਥ੍ਰੂ ਕਲਚਰ ਕੋਕਮ ਕੇ ਪੈਂਧੋਂ ਕੇ ਵਿਕਾਸ ਮਾਨਦੰਡ

ਕ੍ਰਮਾਂਕ	ਪੈਂਧੇ ਕਾ ਨਾਮ	ਪੈਂਧੇ ਕੀ ਊੰਚਾਈ ਸੇਮੀਫਲ	ਤਨਾ ਘੇਰਾ ਸੇਮੀਫਲ	ਸ਼ਾਖਾਓਂ ਕੀ ਸੰਖਿਆ	ਪਤਾਂ ਕੀ ਸੰਖਿਆ
1	ਟੀਸੀਕੇ - 5/21	92.00	1.50	13.00	32.00
2	ਟੀਸੀਕੇ - 8/21	16.00	1.20	01.00	09.00
3	ਟੀਸੀਕੇ - 10/21	35.00	1.50	08.00	55.00
4	ਟੀਸੀਕੇ - 11/21	66.00	1.60	07.00	29.00
5	ਟੀਸੀਕੇ - 12/21	87.00	1.50	12.00	55.00
6	ਟੀਸੀਕੇ - 13/21	64.00	1.30	15.00	62.00

शिशुओं के स्वास्थ्य पोषण में विटामिन 'ए' की भूमिका

कर्म वीर¹, आभा सिंह², रवि एस. सी.³, शशि विश्वकर्मा⁴ एवं सुमित कुशवाहा⁵

परिचय

विटामिन ए रेटिनोइक एसिड (आए) के लिपिड-घुलनशील घटक हैं। रेटिनोइक एसिड (आए) चार रैखिक रूप से जुड़े आइसोप्रेनॉइड इकाइयों से बना है। 1913 में पहले वसा में घुलनशील विटामिन, विटामिन ए की पहचान की गई थी लेकिन प्राचीन मिस्रवासी जानते थे कि रत्तौंधी को कम करने के लिए लीवर का सेवन किया जा सकता है। डी, के, और ई अतिरिक्त वसा में घुलनशील विटामिन हैं। श्वसन, मूत्र और जठरांत्र संबंधी मार्ग की उपकला अखंडता के साथ-साथ दृष्टि, विशेष रूप से अंधेरे अनुकूलन, प्रतिरक्षा, हड्डियों के निर्माण और प्रजनन के लिए विटामिन ए आवश्यक है। जीन अभिव्यक्ति विटामिन ए से भी प्रभावित होती है। कम और मध्यम आय वाले देशों में रहने वाले पांच साल से कम उम्र के लगभग एक तिहाई बच्चे विटामिन ए की कमी (वीएडी) से पीड़ित हैं, यह एक ऐसी स्थिति है जो पूरी दुनिया में फैली हुई है। दक्षिण एशिया में, प्रचलन लगभग 44% है, जबकि उप-सहारा अफ्रीका में यह 48% है। इन दो क्षेत्रों में खसरे और दस्त से होने वाली वीएडी से संबंधित मृत्यु दर का 95% तक हिस्सा है। विटामिन ए में उच्च खाद्य पदार्थों का खराब सेवन और अपर्याप्त आहार विविधता 2 वीएडी के कारण हैं। हालाँकि, पिछले 20 वर्षों के दौरान, बच्चों में वीएडी विश्व स्तर पर 39% से घटकर 33% हो गया है।

बच्चों के लिए विटामिन ए का महत्व विटामिन ए एक ऐसा जल्दी विटामिन है जो शरीर खुद नहीं बना सकता है इसलिए आहार में विटामिन ए युक्त चीजों को शामिल करना जल्दी है। ये माइक्रोव्यूट्रिएंट शिशु के विकास में मदद करता है। इससे दांत, हड्डियां और नरम ऊतकों को स्वस्थ रखने में मदद मिलती है। आंखों को ठीक तरह

से कार्य करने में मदद करता है। इसमें एंटीऑक्सीडेंट गुण भी हैं जो इम्यून सिस्टम को स्वस्थ बनाए रखते हैं। दिल, फेफड़ी, किडनी और अन्य अंगों के कार्य में विटामिन ए मददगार है।

विटामिन ए के स्रोत

आहार विटामिन ए को प्रोविटामिन (कैरोटीनॉयड) के रूप में पाया जा सकता है। अगर फलों की बात जाए तो सबसे ज्यादा विटामिन ए की मात्रा केले (495 माइक्रोग्राम), उसके बाद आड़ (191 माइक्रोग्राम) में और फिर फलों के राजा आम (172 माइक्रोग्राम) में पाई जाती है (चित्र-1)। जब सब्जियों की बात होती है तो सबसे ज्यादा विटामिन ए की मात्रा शकरकंद (1096 माइक्रोग्राम), उसके बाद कद्दू (1007 माइक्रोग्राम) में और फिर गाजर (680 माइक्रोग्राम) में पाई जाती है (चित्र-2) शिशुओं में विटामिन ए की कमी के लक्षण वीएडी के क्लिनिकल ओकुलर संकेतों में वीएडी के कार्यात्मक मार्कर शामिल हैं। आंखों के लक्षण आप पर चुपके से दिखाई देते हैं और अक्सर दो साल की उम्र के आस पास दिखाई देते हैं। विश्व स्वास्थ्य संगठन (WHO) ने इन्हें इस प्रकार रेट किया है:

1. रत्तौंधी

एक प्रकार की दृष्टि रोग है जिसे निकटालोपिया भी कहा जाता है। रत्तौंधी वाले लोगों को रात में या कम रोशनी वाले वातावरण में खराब दृष्टि का अनुभव होता है। ऐसे लोगों को 3ँधेरा होते-होते दिखाई देना लगभग-लगभग बंद का बहुत कम हो जाता है। जिस प्रकार सामान्य लोग हल्की सी भी रोशनी के माध्यम से अपना काम चला लेते हैं, लेकिन इनके लिए ऐसा कर पाना काफी मुश्किल होता है।

2. बिटोट के धब्बे

एक दृष्टि रोग है कंजंकिटा पर दिखाई देने वाले अलग-अलग सफेद धब्बे- वह झिल्ली जो

ਕੋਕਮ ਗ੍ਰਾਪਟ ਕੇ ਲਕਣ

ਕੋਕਮ ਪਰਿਗ੍ਰਹਣਾਂ ਮੈਂ, ਕੇਏਏਸ 11 (104/16) ਮੈਂ ਬੈਨਾ ਕਦ 79.00 ਸੇਮੀ ਊਂਚਾਈ, 36.00 ਸੇਮੀ ਸਟੇਮ ਪਹਿਥਿ 36.00 ਸੇਮੀ ਪੈਥੇ ਫੈਲਾ ਹੁਆ ਥਾ। ਇਸਨੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਕੀ ਤੱਤ ਮੈਂ (2020 ਮੈਂ) ਫਲ ਦੇਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਿਯਾ ਔਰ ਵਰ਷ 2021 ਮੈਂ 528 ਫਲਾਂ ਕੇ ਸਾਥ 14.15 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਕਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕਿਯਾ। ਇਸਕੇ ਫਲਾਂ ਕਾ ਔਸਤ ਵਜਨ 37.73 ਗ੍ਰਾਮ ਔਰ ਛਿਲਕਾ ਕਾ ਵਜਨ 1.54 ਮਿਮੀ ਕੀ ਮੋਟਾਈ ਕੇ ਸਾਥ 12.12 ਗ੍ਰਾਮ ਥਾ। ਫਲਾਂ ਮੈਂ 5.20 ਬੀਜ਼ਾਂ ਕੇ ਸਾਥ 7.20 ਸਥਾਨ ਥੇ। ਫਲਾਂ ਕੀ ਗੁਣਵਤਾ ਕਾ ਭੀ ਵਿਸ਼ੇ਷ਣ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਔਰ ਪਾਧਾ ਗਿਆ ਕਿ, ਛਿਲਕੇ ਮੈਂ 9-38 ਬਿਕਸ ਟੀ.ਏਸ.ਏਸ. ਔਰ ਲੁਗਦੀ ਮੈਂ 11.24 ਬਿਕਸ ਟੀ.ਏਸ.ਏਸ. 2.51 ਕੀ ਅਮਲਤਾ ਕੇ ਸਾਥ। ਏਕ ਅਨ੍ਯ ਗ੍ਰਾਪਟ, ਕੇਏਏਸ 11 (58/16) ਕਾ ਔਸਤ ਫਲ ਵਜਨ 22.96 ਗ੍ਰਾਮ ਔਰ ਛਿਲਕੇ ਕਾ ਵਜਨ

ਕੇਏਏਸ 11 (104/16) ਗ੍ਰਾਪਟ

ਕੇਏਏਸ 11 (104/16) ਫਲ

9.27 ਗ੍ਰਾਮ ਥਾ, ਜਿਸਕੀ ਮੋਟਾਈ 1.62 ਮਿਮੀ ਥੀ। ਫਲਾਂ ਮੈਂ 5.40 ਬੀਜ਼ਾਂ ਕੇ ਸਾਥ 7.00 ਲੋਕੇਲ ਥੇ। ਇਸਕੇ ਛਿਲਕੇ ਮੈਂ 15.44 ਬਿਕਸ ਟੀ.ਏਸ.ਏਸ. ਔਰ ਲੁਗਦੀ ਮੈਂ 15.52 ਬਿਕਸ ਟੀ.ਏਸ.ਏਸ. 8.70: ਕੀ ਅਮਲਤਾ ਕੇ ਸਾਥ। ਪਰਿਗ੍ਰਹਣਾਂ ਮੈਂ, ਏਸਡੀਏਲ-1/14 ਮੈਂ ਸਬਜੇ ਅਧਿਕ ਫਲ ਭਾਰ (45.62 ਗ੍ਰਾਮ), ਛਿਲਕਾ ਭਾਰ (24.93 ਗ੍ਰਾਮ) ਔਰ ਛਿਲਕਾ ਮੋਟਾਈ (3.33 ਮਿਮੀ) ਥਾ। ਇਸ ਪਰਿਗ੍ਰਹਣਮੈਂ 3.40 ਬੀਜ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਫਲਾਂ ਮੈਂ 6.80 ਸਥਾਨ ਥੇ। ਇਸ ਪਰਿਗ੍ਰਹਣ ਕੇ ਛਿਲਕੇ ਮੈਂ 12.46 ਬਿਕਸ ਟੀ.ਏਸ.ਏਸ., ਗੂਢੇ ਮੈਂ 12.59 ਬਿਕਸ ਟੀ.ਏਸ.ਏਸ. ਔਰ 3.33: ਅਮਲਤਾ। ਸਭੀ ਪਰਿਗ੍ਰਹਣਾਂ ਮੈਂ, ਏਸਡੀਏਲ-54/14 ਮੈਂ ਸਬਜੇ ਅਧਿਕ ਤੁਲ (98.00 ਕਿਗ੍ਰਾ) ਥੀ, ਤਉਕੇ ਬਾਦ ਏਸਡੀਏਲ-136/14 (75.31 ਕਿਗ੍ਰਾ) ਔਰ ਏਸਡੀਏਲ-43/14 (73.46 ਕਿਗ੍ਰਾ) ਕਾ ਸਥਾਨ ਥਾ।

ਕੋਕਮ ਅੰਕੁਰ (ਏਸਡੀਏਲ 59/14)

ਸੀਸੀਏਅਰਆਈ ਜਰਮਲਾਜ਼ਮ ਮੈਂ ਅਧਿਕਾਂਸ਼ ਪਰਿਗ੍ਰਹਣ ਅਭੀ ਭੀ ਵਾਨਸਪਤਿਕ ਅਵਸਥਾ ਮੈਂ ਹੈ ਔਰ ਇਸਕੇ ਲਿਏ ਪੂਰੀ ਤਰਫ ਸੇ ਲਕਣ ਵਰਨ ਔਰ ਮੂਲਧਾਂਕਨ ਕੀ ਆਵਖਾਕਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਜਰਮਲਾਜ਼ਮ ਸੰਗ੍ਰਹ ਸੇ ਜਲਦੀ ਫਲਨੇ ਵਾਲੇ, ਅਧਿਕ ਤੁਲ ਦੇਨੇ ਵਾਲੇ ਔਰ ਅਚਾਹੀ ਗੁਣਵਤਾ ਵਾਲੇ ਫਲਾਂ ਕੀ ਪਹਚਾਨ ਕੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਬਹੁਤ ਅਧਿਕ ਹੈ।

ਚਿਤ੍ਰ-1 ਫਲਾਂ ਮੋਹਰੀ ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ ਦੀ ਮਾਤਰਾ (ਏਮਸੀਜੀ)

ਚਿਤ੍ਰ-2 ਸਭਜਿਆਂ ਮੋਹਰੀ ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ ਦੀ ਮਾਤਰਾ (ਏਮਸੀਜੀ)

ਆਹਾਰ ਸਮੱਬੰਧੀ ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵਿਭਿੰਨ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀ ਲਿਏ ਆਹਾਰ ਸਮੱਬੰਧੀ ਆਵਸ਼ਯਕਤਾਓਂ ਕੋਨੀਚੇ ਦਿਏ ਗਏ ਚਿਤ੍ਰ 3 ਮੋਹਰੀ ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਚਿਤ੍ਰ- 3 ਆਵਸ਼ਯਕਤਾਏਂ (ਮਾਇਕ੍ਰੋਗਾਮ ਸਮਕਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਤਿਦਿਨ)

ਏਕ ਸਵਾਰਥੀ ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਲਿਏ ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਿਤ ਦੈਨਿਕ ਮਾਤਰਾ (ਆਰਡੀਏ) ਕੋ ਰੇਟਿਨੋਲ ਗਤਿਵਿਧੀ ਸਮਤੁਲਾ (ਆਰਏਈ) ਕਹਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

1 RAE % 1 ਹੁਣਾਂਸੇਰੇਟਿਨੋਲ = 12 ਹੁਣਾਂਸੇਰੇਟਿਨ, 24 ਹੁਣਾਂਸੇਰੇਟਿਨ, ਯਾ ਕੈਰੀਟਾਂਕਸੈਥਿਸ ਕੋ ਬਦਲਨੇ ਦੀ ਲਿਏ ਏਕ ਟੱਸ ਏਕ ਗ੍ਰਾਮ ਰੇਟਿਨੋਲ ਦੀ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗੀ ਹੈ ਯਾਂ 3.3 I-U. ਦੀ ਸਮਕਕਾਸ਼

ਆਂਖ ਦੀ ਅਧਿਕਾਂਥ ਦੁਖ ਮਾਂਸ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ ਦੀ ਕਮੀ ਅਤੇ ਕਈ-ਕਈ ਦੀਵੰਗਕਾਲਿਕ ਨੇਤਰਸ਼ਲੇ਷਼ਮਲਾ ਸੂਜਨ ਦਾ ਅਤਿਧਿਕ ਸਾਂਕੋਤਿਕ ਹੈ। ਬਿਟੋਟ ਦੀ ਧਲ੍ਹੇ ਰੱਤੌਂਧੀ ਦੀ ਪੂਰ੍ਵ ਲਕਣ ਹੈ।

3. ਕੌਨੰਧਿਲ ਅਲਸਾਰ

ਕੌਨੰਧਿਲ ਅਲਸਾਰ ਆਮਤੌਰ ਪਰ ਦਰ੍ਦ ਦੀ ਸਾਥ ਆਂਖ ਲਾਲ ਹੋਣੇ ਦੀ ਲੁਕਾ ਮੋਹਰੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਮੋਹਰੀ ਆਂਖ ਦੀ ਹਲਕੇ ਸੇ ਗੱਭੀਰ ਸਤਰ ਦਾ ਸਾਵ ਨਿਕਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੂਛਿ ਘਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਯਹ ਸਿਥਤਿ ਕੌਨੰਧਿਲ ਦੀ ਕਿਸੀ ਸਥਾਨੀਕੂਤ ਸਕ੍ਰਮਣ ਦੀ ਅਤਿਵਾਹਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੀ ਫੋਡੇ ਜੈਸਾ ਹੋਵੇਗੀ।

ਲਕਿਤ ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ ਦੀ ਪੂਰਕਤਾ

ਵਿਸ਼ਵ ਸਵਾਸਥਾ ਸੰਗਠਨ (WHO) ਦੀ ਸਥਾਨਿਕ ਵੀਏਡੀ ਕ੍਷ੇਤਰਾਂ ਮੋਹਰੀ ਕੋ ਲਿਏ ਯਹ ਸਲਾਹ ਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹੇ ਖਸਰਾ, ਦਸਤ, ਸ਼ਵਸਨ ਦੀ ਸਿਥਤਿ, ਯਾ ਗੱਭੀਰ ਕੁਪੋ਷ਣ ਜੈਂਸੀ ਬੀਮਾਰਿਆਂ ਹੋਵੇਗੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਬੀਮਾਰਿਆਂ ਕੋ ਓਤ ਮੁਹੱਿ ਅਤੇ ਅਧਿਕ ਬਢਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਵੀਏਡੀ ਦੀ ਦੈਨਿਕ ਸਾਕਾਂਧ ਵਾਲੇ ਲੋਗਾਂ ਦੀ ਲਿਏ ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਯੋਜਨਾ ਤਨ ਲੋਗਾਂ ਦੀ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਮਹੀਨੋਂ ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਯਦਿ ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ ਦੀ ਅਪਦੱਸ਼ਤਾ ਦੀ ਨੇਤਰ ਸਮੱਬੰਧੀ ਲਕਣ ਹੈ, ਤਾਂ ਤਚ ਜੋਖਿਮ ਵਾਲੇ ਖਤਰੇ ਦੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਲਿਏ ਪਹਲੀ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

‘ਸਬਜ਼ਿਯਾਂ ਕੀ ਪੌਧਸ਼ਾਲਾ (ਨਸ਼ਰੀ) ਕੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੋਗਾਂ ਤਥਾ ਕੀਟਾਂ ਕਾ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ

ਯਾਦ ਪੀ ਸਿੰਹ¹ ਅਤੇ ਕਲਿਆਣ ਸਿੰਹ²

ਪਰਿਚਿਤ

ਭਾਰਤ ਮੈਂ ਅਲਗ- ਅਲਗ ਮੌਸਮ ਵਾਲੇ ਵਿਵਿਧ ਕ੃਷ਿ- ਜਲਵਾਹੁ ਕ੍ਰੋਤੇ ਹਨ, ਜਿਥੇ ਸਬਜ਼ਿਯਾਂ ਕੀ ਵਾਹਿਕ ਰੌਜ਼ ਤਾਂ ਤਾਂ ਉਗਾਨਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਸਬਜ਼ਿਯਾਂ ਪੋਥਕ ਤਤਾਂ, ਆਹਾਰ ਫਾਇਟੋਕੇਮਿਕਲਸ ਔਰ ਵਿਟਾਮਿਨ ਕੇ ਅਛੇ ਸੋਤ ਹਨ। ਕਮ ਅਵਧਿ ਵਾਲੀ ਸਬਜ਼ਿਯਾਂ, ਤਚ ਤਤਾਂ ਦਾ ਕੇ ਪਹਿਣਾ ਮਾਰਵਰਲਪ ਕਿਸਾਨਾਂ ਕੋ ਅਧਿਕ ਆਰਥਿਕ ਲਾਭ ਹੁਆ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੁਨੀਆ ਮੈਂ ਚੀਨ ਕੇ ਬਾਦ ਸਬਜ਼ਿਯਾਂ ਕਾ ਦੂਜਾ ਸਕਦੇ ਬੜਾ ਤਤਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਕੇ ਵਿਭਿੰਨ ਰਾਜਾਂ ਮੈਂ, ਪਾਂਥਿਚਮ ਬੰਗਾਲ, ਤੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਬਿਹਾਰ, ਮਧਿ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਓਡਿਸ਼ਾ, ਗੁਜਰਾਤ ਔਰ ਕਰਨਾਟਕ ਪ੍ਰਮੁਖ ਸਬਜ਼ੀ ਉਗਾਨੇ ਵਾਲੇ ਰਾਜਾਂ ਹਨ, ਪਾਂਥਿਚਮ ਬੰਗਾਲ, ਤੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਔਰ ਮਧਿ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਮੁਖ ਸਬਜ਼ੀ ਤਤਾਂ ਹਨ, ਜੋ ਕੁਲ ਤਤਾਂ ਦਾ ਲਗਭਗ 40 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਕਾ ਯੋਗਦਾਨ ਕਰਤੇ ਹਨ।

ਸਬਜ਼ਿਯਾਂ ਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਕੋ ਕਈ ਚੁਨੌਤਿਆਂ ਕਾ ਸਾਮਨਾ ਕਰਨਾ ਪਢਤਾ ਹੈ ਜਿਸਮੈਂ ਸਬਜ਼ਿਯਾਂ ਕੇ ਪੌਥੋਂ ਕੇ ਰੋਗਾਂ ਕੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਲਕਾਣਾਂ ਦੀਆਂ ਵਰਿਣਿਤ ਕਿਆ ਜਾਤਾ ਹੈ ਜੈਂਦੇ ਫਲਫੂਦੀਯੁਕਤ ਕੋਟਿੰਗਸ ਮੁਰਛਾਨਾ, ਪਪਡੀ, ਧੱਬੇ, ਜੰਗ ਔਰ ਸਡਨ ਆਦਿ ਕੁਛ ਬੀਮਾਰਿਆਂ ਤਾਂ ਹੋਤੀ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸਾਡੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਮੈਜਬਾਨਾਂ ਪਰ ਰੋਗਜਨਕਾਂ ਕੇ ਵਿਕਾਸ ਕੇ ਲਿਏ ਪਰਿਵਰਣੀਂ ਪਹਿਣਿਆਂ ਤਾਂ ਉਪਦੂਕ ਹੋਤੀ ਹਨ। ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਜੀਵ ਫਸਲਾਂ ਕੇ ਸੰਕਾਮਕ ਰੋਗਾਂ ਕਾ ਕਾਰਣ ਬਨਤੇ ਹਨ, ਲੇਕਿਨ ਪਾਂਚ ਪ੍ਰਮੁਖ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਪਾਦਪ ਰੋਗਜਨਕ ਕਵਕ, ਬੈਕਟੀਰਿਆ, ਵਾਯਰਸ ਔਰ ਨੇਮਾਟੋਡ ਆਦਿ ਪ੍ਰਮੁਖ ਹਨ, ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪਰਿਵਰਣੀਂ ਪਹਿਣਿਆਂ ਪੌਥੋਂ ਕੇ ਗੈਰ- ਸੰਕਾਮਕ ਰੋਗਾਂ ਕਾ ਕਾਰਣ ਬਨ ਸਕਤੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਰ ਕਹਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪਹਿਣਿਆਂ ਮੈਂ ਅਨੁਚਿਤ ਮਿਛੀ ਕਾ ਪੀਏਚ ਸ਼ਤਰ, ਪੋਥਕ ਤਤਾਂ ਕੀ ਕਮੀ ਔਰ ਵਿ਷ਾਕਤਾ, ਮਿਛੀ ਕਾ ਸੰਘਨਨ, ਅਤਿਰਿਕ ਪਾਨੀ, ਸ਼ਾਕਨਾਸ਼ੀ ਕਾਨੀ, ਔਰ ਬਹੁਤ ਕੁਛ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪਹਿਣਿਆਂ ਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁਏ ਪੌਥੋਂ ਕੋ

ਰੋਗਜਨਕਾਂ ਦੀਆਂ ਹਮਲਾ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਔਰ ਅਧਿਕ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਬਨਾਯਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਗਰੰਤ ਭੂਮਿ ਕਾ ਚੁਨਾਵ, ਸ਼ਵਸਥ ਬੀਜ, ਸਬਜ਼ਿਯਾਂ ਕੀ ਖੇਤੀ ਮੈਂ ਪੌਧਸ਼ਾਲਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਏਕ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਤਥਾ ਅਤੇ ਮਹਤਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਿਧਾ ਹੈ ਭੂਮਿ ਤਥਾ ਬੀਜ ਤਪਚਾਰ ਕੇ ਸਾਥ ਹੀ ਲਗਨੇ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੋਗ ਤਥਾ ਕੀਟਾਂ ਕਾ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਆਵਥਕ ਹੈ। ਸਬਜ਼ਿਯਾਂ ਕੀ ਤਤਾਂ ਦਾ ਕੇ ਲਿਏ ਕੀਟ ਕੀਟ ਪ੍ਰਮੁਖ ਜੈਵਿਕ ਬਾਧਾਏਂ ਹਨ। ਸੀਧੇ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਨੇ ਕੇ ਅਲਾਵਾ ਤਨਮੈਂ ਦੇ ਕਈ ਕਈ ਵਾਧਰਲ ਬੀਮਾਰਿਆਂ ਕੇ ਵਾਹਕ ਕੇ ਰੂਪ ਮੈਂ ਭੀ ਕਾਮ ਕਰਤੇ ਹਨ। ਸਬਜ਼ਿਯਾਂ ਕੀ ਫਸਲਾਂ ਮੈਂ 30-40 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਤਕ ਕੀ ਫਸਲ ਹਾਨਿ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਬਜਿਯਾਂ ਕੀ ਪੌਧਗਲਾ ਮੇਂ ਲਗਨੇ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੋਗ

1) **ਪੌਧਗਲਨ (ਡੈਮਿਂਗ ਆਫ)** :- ਯਹ ਸੋਲੇਨੋਸੀ ਤਥਾ ਗੋਮੀਵਰਗੀਂ ਸਹਿਤ ਅਨ੍ਯ ਸਬਜਿਯਾਂ ਮੇਂ ਨਿਰਧਾਰੀ ਮੇਂ ਲਗਨੇ ਵਾਲਾ ਅਤਿ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਬੀਮਾਰੀ ਹੈ।

ਕਾਰਕ- ਯਹ ਰੋਗ ਮੁਖਾਂ ਰੂਪ ਦੇ ਪੀਥਿਯਮ, ਰਾਇਜ਼ੋਕਟੋਨਿਯਮ, ਸੀ. ਨਾਮਕ ਫਕੂਂਦ ਦੇ ਛਾਂਗ ਲਗਤਾ ਹੈ।

ਲਕਣ- ਇਸ ਰੋਗ ਦੇ ਲਕਣ ਮੁਖਾਂ ਰੂਪ ਦੇ ਬੀਜ ਦੇ ਅੰਕੁਣ ਦੇ ਪਥਚਾਤ ਨਵਜਾਤ ਪੌਧੇ (ਸੀਡਲਿੰਗ) ਦੇ ਤਨੇ ਪਰ ਦਿਖਾਈ ਦੇਤਾ ਹੈ। ਜਮੀਨ ਦੀ ਸਤਹ ਦੇ ਜੁੜੇ ਤਨੇ ਦੇ ਭਾਗ ਪਰ ਕਵਕ ਦੀ ਸੁਕੱਸ਼ ਵ੃ਕਢ਼ੀ ਪ੍ਰਾਯ: ਮੂਰੇ ਰੰਗ ਦੀ ਦੇਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਪੌਧੇ ਤਥਾ ਸਥਾਨ ਦੇ ਗਲਕਰ ਮੂਮਿ ਦੀ ਸਤਹ ਪਰ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਤਿਧਿਕ ਤਾਪਮਾਨ ਤਥਾ ਅਤਿਧਿਕ ਨਮੀ ਇਸ ਰੋਗ ਦੇ ਬਾਨੇ ਮੇਂ ਸਹਾਇਕ ਸਿਫ਼ੂ ਹੋਤੇ ਹਨ।

ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ- ਇਸ ਰੋਗ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਦੇ ਲਿਏ ਨਿਮਨ ਉਪਚਾਰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਰੂਪ ਦੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਏ।

1. ਮੂਮਿ ਮੇਂ ਸਮੁੱਚਿਤ ਜਲ ਨਿਕਾਸ ਦੀ ਵਿਵਰਥਾ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹਿਏ।

2. ਬੀਜ ਦੇ ਬੁਆਈ ਦੇ ਪਹਲੇ ਨਿਰਧਾਰੀ ਮੇਂ ਸੌਈ ਵਿਵਿਕੀਕਰਣ ਦੇ ਛਾਂਗ ਮੂਦਾ ਉਪਚਾਰ ਕਰਨੇ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਪੌਧਗਲਾ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦੇਤਾ ਹੈ।

3. ਬੀਜ ਦੀ ਥੀਰਮ 75 ਡਲ੍ਲੀਪੀ ਦੀ 2.5-3 ਗ੍ਰਾਮ ਮਾਤਰਾ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਲੋ ਬੀਜ ਦੀ ਦਰ ਦੇ ਸ਼ੋਧਿਤ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬੁਆਈ ਕਰੋ।

4. ਨਵਜਾਤ ਪੌਧੋਂ (ਸੀਡਲਿੰਗ) ਦੇ ਲਕਣ ਦਿਖਾਈ ਦੇਂਦੇ ਪਾਰ ਨਿਰਧਾਰੀ ਬੇਡ ਦੀ 0.2 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਦੀ ਦਰ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਦਵਾ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰੀ ਕੋਈ ਝੋਂਚਿੰਗ ਕਰੋ।

2) **ਕਾਲਰ ਦਾਟ (ਗਰਦਨ ਗਲਨ)** - ਯਹ ਰੋਗ ਮੁਖਾਂ ਰੂਪ ਦੇ ਬੈਗਨ, ਟਮਾਟਰ, ਤਥਾ ਮਿਰਚ ਦੀ ਪੌਧਗਲਾ ਮੇਂ ਦਿਖਾਈ ਦੇਤਾ ਹੈ।

ਕਾਰਕ- ਯਹ ਰੋਗ ਮੁਖਾਂ ਰੂਪ ਦੇ ਸਕੇਲੇਰੋਟਿਯਮ ਸੀ. ਨਾਮਕ ਕਵਕ ਦੇ ਛਾਂਗ ਲਗਤਾ ਹੈ। ਯਹ ਏਕ ਮੂਦਾ- ਉਤਪਨਨ ਰੋਗ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਅਵਸ਼ੇ਷ ਸਕੇਲੇਰੋਟਿਯਮ ਦੇ ਰੂਪ ਮੇਂ ਮੂਮਿ ਦੇ ਨਿਚਲੇ ਭਾਗ ਦੇ ਪਾਂਧੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਲਕਣ- ਇਸ ਰੋਗ ਦੇ ਲਕਣ ਪ੍ਰਾਯ: ਮੁਲਾਯਮ ਤਨੇ ਦੇ ਨਿਚਲੇ ਭਾਗ ਦੇ ਮੂਤ ਪ੍ਰਾਯ ਧੱਬੇ ਦੇ ਰੂਪ ਮੇਂ ਦਿਖਾਈ ਦੇਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਪ੍ਰਾਯ: ਮੂਮਿ ਦੀ ਸਮੀਧ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਰੋਗ ਦੇ ਬਢਨੇ ਦੇ ਪਾਰ ਪੌਧੇ ਹਲਕੇ- ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਹੋਕਰ ਸੂਖ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੂਦਾ ਦੀ ਊਪਰੀ ਸਤਹ ਦੇ ਕਵਕ ਦੀ ਵ੃ਕਢ਼ੀ ਪ੍ਰਾਯ: ਸਫੇਦ- ਮੂਰੇ ਰੰਗ ਦੀ ਸਪਣ ਰੂਪ ਦੇ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ

1. ਗਰਮੀ ਮੇਂ ਮੂਮਿ ਦੀ ਗਹਰੀ ਜੁਤਾਈ ਕਰੋ ਜਿਸਦੇ ਇਸ ਕਵਕ ਦੀ ਅਵਸ਼ੇ਷ ਸਕੇਲੇਰੋਟਿਯਮ ਪ੍ਰਾਯ : ਤਚ ਤਾਪਮਾਨ ਦੇ ਮੂਦਾ ਸਤਹ ਦੇ ਆਕਰ ਨਿ਷ਕਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

2. ਇਸ ਰੋਗ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਪੌਧੇ ਦੀ ਮੁਖਾਂ ਦੇ ਖੇਤ ਦੇ ਨਿਕਾਲ ਕਰ ਉਥੇ ਜਲਾ ਦੋ।

3. ਨਿਰਧਾਰੀ ਬੇਡ ਦੀ ਕਠਪਰ ਑ਕਿਸਕਲੋਰਾਇਡ 50: ਡਲ੍ਲੀਪੀ 3 ਗ੍ਰਾਮ ਮਾਤਰਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿ ਲੀਟਰ ਲੀਟਰ ਪਾਨੀ ਦੀ ਦਰ ਦੇ ਮੂਦਾ ਸਤਹ ਮੋਹਰੀ ਪੌਧੇ ਦੇ ਪਾਸ ਦੇ ਪਾਸ ਝੋਂਚਿੰਗ ਕਰੋ।

3) ଜୀଵାଣୁ ପର୍ଣ୍ ଧବ୍ବା (ବୈକ୍ଟିରିଯିଲ ଲୀଫ ସ୍ପୋଟ) ଯହ ରୋଗ ମୁଖ୍ୟ ରୂପ ଥିଲେ ଖରୀଫ ଟମାଟର ତଥା ମିର୍ଚ ମେଂ ସୀଡ଼ିଲିଙ୍ଗ ଅବସ୍ଥା ମେଂ ବିକରାଳ ଅବସ୍ଥା ମେଂ ଦିଖାଇ ଦେତା ହୈ ।

କାରକ- ଇସ ରୋଗ କାରକ ଜୈବ୍ୟମୋନାଜ ସ୍ପୀ. ନାମକ ଜୀଵାଣୁ ହୋତା ହୈ ।

ଲକ୍ଷଣ- ପୌଢ଼ିର ପତିଯୋଗ କାରକ ବିଭିନ୍ନ ଆକାର କେ ଗୋଲ ଗୋଲ ଧବ୍ବା ଦିଖାଇ ଦେତେ ହୈ । ଯହ ରୋଗ ମୁଖ୍ୟତଃ ଉଚ୍ଚ ତାପମାନ(30-35 ଡିଗ୍ରୀ ସେଲ୍ସିୟସ) ତଥା ଅତ୍ୟଧିକ ନମୀ (90 ପ୍ରତିଶତ ସାପେକ୍ଷିକ ଆଦ୍ରତା) କୀ ସିଥିତି ମେଂ ଅତ୍ୟଂତ ଭ୍ୟାବହ ରୂପ ଥିଲେ ଖେତୋ ମେ ଦିଖାଇ ଦେତା ହୈ ।

ନିୟଂତ୍ରଣ

1. ବୀଜ କେ ଗର୍ମ ଜଳ ଉପଚାର ମେ 50 ଡିଗ୍ରୀ ସେଲ୍ସିୟସ ପର 30 ମିନଟ ତକ ଉପଚାରିତ କରକେ ହୀ ବୁଆଇଁ କରେ ।

2. ସ୍ଟ୍ରେପୋସାଇକଲିନ 150 ପିପୀଏମ କା ଏକ ପର୍ଣ୍ୟ ଛିକାବ ସୀଡ଼ିଲିଙ୍ଗ ପର କରନେ ଥିଲେ ରୋଗ ପର ପ୍ରଭାବୀ ନିୟଂତ୍ରଣ ପାଯା ଜା ସକତା ହୈ ।

4) ଏଂଥ୍ରୈକନୋଜ - ଯହ ରୋଗ ମୁଖ୍ୟତଃ ମିର୍ଚ ତଥା ଶିମଲା ମିର୍ଚ କୀ ପୌଧଶାଲା ମେଂ ଦିଖାଇ ଦେତା ହୈ ।

କାରକ:- ଯହ ରୋଗ କୋଲେଟୋଟ୍ରାଈକମ ସ୍ପୀଶିଜ ନାମକ କବକ କେ ଦ୍ଵାରା ହୋତା ହୈ ।

ଲକ୍ଷଣ- ଇସ ରୋଗ କେ ଲକ୍ଷଣ ପୌଧେ କୀ ପତିଯୋଗ କେ ଊପର ଜଳ ସଶକ୍ତ ଛୋଟେ ପିଲେ ଧବ୍ବା କେ ରୂପ ମେଂ ଦିଖାଇ ଦେତେ ହୈ ଜୋ ବାଦ କୀ ଅବସ୍ଥା ମେଂ ଭୂରେ ରୂପ ମେଂ

ବଦଳ ଜାତେ ହୈ ! ଭୂରେ ଧବ୍ବା ପ୍ରାୟ: ଆଗେ ଚଲକର ମୃତ ପ୍ରାୟ ହୋକର ସୂଖ ଜାତେ ହୈ ।

ନିୟଂତ୍ରଣ

1. ହମେଶା ପ୍ରମାଣିତ ବୀଜ କେ ଇସ୍ତେମାଲ କରେ ।
2. ବୁଵାଇଁ କେ ପହଳେ ବୀଜ କେ କାର୍ବେଡାଜିମ 50: ଡଲ୍ୟୁପୀ 3 କେ 4 ଗ୍ରାମ ମାତ୍ରା କେ ପ୍ରତି କିଲୋ ବୀଜ କେ ଦର ଥିଲେ ଶୋଧିତ କରକେ ହୀ ବୁଵାଇଁ କରେ ।

3. କାର୍ବେଡାଜିମ 50: ଡଲ୍ୟୁପୀ କୀ 1 ଗ୍ରାମ ମାତ୍ରା କେ ପ୍ରତି ଲୀଟର ପାନୀ କେ ଦର ଥିଲେ 1-2 ଛିକାବ ରୋଗ କାଫି ପ୍ରଭାବୀ ଦେଖା ଗଯା ହୈ ।

5. ନୀଳା ଧବ୍ବା ରୋଗ (ପର୍ପଲ ବ୍ଲାଚ) - ଯହ ରୋଗ ମୁଖ୍ୟତଃ ପ୍ଯାଜ ତଥା ଲହସୁନ କୀ ପୌଧଶାଲା ମେଂ ଦିଖାଇ ଦେତା ହୈ ।

କାରକ- ଇସ ରୋଗ କାରକ ଅଲ୍ଟରନେରିଆ ସ୍ପୀଶିଜ ନାମକ କବକ ହୋତା ହୈ ।

ଲକ୍ଷଣ- ଇସ ରୋଗ କେ ଲକ୍ଷଣ ପତିଯୋଗ କେ ଛୋଟେ ,ଅଂଡାକାର, ସୂଖେ ହୁଏ ସଫେଦ ପର୍ପଲ ରୂପ କେ ଦିଖାଇ ଦେତେ ହୈ । ରୋଗ କେ ବଢନେ କୀ ଅବସ୍ଥା ମେଂ ପୌଧେ କୀ ପତିଯୋଗ କେ ଊପର କୀ ଓର ଥିଲେ ସୁଖନା ପ୍ରାରଂଭ କର ଦେତି ହୈ ।

ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ

1. ਬੀਜ ਕੋ ਥੀਰਮ 75 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਡਲਿਊਪੀ ਨਾਮਕ ਦਵਾ ਕੀ 3 ਸੇ 4 ਗ੍ਰਾਮ ਮਾਤਰਾ ਕੋ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਲੋ ਬੀਜ ਕੀ ਦਰ ਸੇ ਸ਼ੋਧਿਤ ਕਰਕੇ ਬੋਧੇ।

2. ਮੈਕੋਜੇਬ 75 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਡਲਿਊਪੀ ਕੀ 2-2.5 ਗ੍ਰਾਮ ਮਾਤਰਾ ਕੋ ਪ੍ਰਤਿ ਲੀਟਰ ਪਾਨੀ ਕੀ ਦਰ ਸੇ ਘੋਲਕਰ 1-2 ਛਿੜਕਾਵ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਦੇਖਾ ਗਿਆ ਹੈ

6. ਤਨਾ ਅੰਗਮਾਰੀ ਰੋਗ (ਸਟੇਮਫਾਯਲੀਅਮ ਅੰਗਮਾਰੀ)- ਯਹ ਰੋਗ ਅਤਿ ਤੀਵਰਤਾ ਕੇ ਸਾਥ ਪਾਂਧ ਕੀ ਪੌਧਸ਼ਾਲਾ ਮੈਂ ਦਿਖਾਈ ਦੇਤਾ ਹੈ।

ਕਾਰਕ- ਇਸ ਰੋਗ ਕਾ ਮੁਖਾਂ ਕਾਰਕ ਸਟੇਮਫਾਯਲੀਅਮ ਵੈਸੀਕੇਰਿਅਮ ਨਾਮਕ ਕਵਕ ਹੋਤਾ ਹੈ।

ਲਕਣ- ਇਸ ਰੋਗ ਕੇ ਲਕਣ ਮੈਂ ਪੌਧਸ਼ਾਲਾ ਕੀ ਪੌਧੇ ਕੀ ਪਤਿਆਂ ਪਰ ਹਲਕੇ ਪੀਲੇ ਤਥਾ ਸੂਖੇ ਹੁਏ ਵਿਕਾਸ ਪਾਏ ਜਾਤੇ ਹਨ। ਅਤਿਧਿਕ ਤੀਵਰਤਾ ਕੀ ਇਥਿਤੀ ਮੈਂ ਪੌਧੇ ਕੀ ਪਤਿਆਂ ਸੂਖ੍ਰਕਰ ਭੂਮੀ ਕੀ ਸਤਹ ਪਰ ਗਿਰ ਕਰ ਸੂਖ ਜਾਤੀ ਹੈ।

ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ - ਮੈਕੋਜੇਬ 75 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਡਲਿਊਪੀ ਕੀ 2 ਗ੍ਰਾਮ ਮਾਤਰਾ ਕੋ ਪ੍ਰਤਿ ਲੀਟਰ ਪਾਨੀ ਕੀ ਤਰਹ ਸੇ ਮਿਲਾ ਕਰ ਪਣੀਂ ਛਿੜਕਾਵ ਕਰੋ।

7. ਵਿ਷ਾਣੁਜਨਿਤ ਰੋਗ

ਪਣ ਕੁੱਚਨ ਰੋਗ (ਲੀਫ ਕਲ ਵਾਧਰਸ) - ਯਹ ਟਮਾਟਰ ਤਥਾ ਮਿਰਚ ਕੀ ਅਤਿਂਤ ਹੀ ਹਾਨਿਕਾਰਕ ਰੋਗ ਹੈ।

ਕਾਰਕ- ਇਸ ਰੋਗ ਕਾ ਮੁਖਾਂ ਕਾਰਕ ਵਾਧਰਸ ਮਾਨਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਜਿਸਕਾ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਸਫੇਦ ਮਕਖੀ ਕੇ ਢਾਰਾ ਰੋਗ ਗੁਰਤ ਪੌਧੇ ਸੇ ਸਵਾਥ ਪੌਧੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ।

ਲਕਣ- ਇਸ ਰੋਗ ਕੇ ਲਕਣ ਸੀਡਲਿੰਗ ਸੇ ਲੇਕਰ ਪੌਧੇ ਕੀ ਸੰਪੂਰਨ ਵ੃ਦਿ ਤਕ ਅਵਸਥਾ ਤਕ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਰੋਗ ਕੇ ਲਗਨੇ ਪਰ ਪੌਧੇ ਕੀ ਪਤਿਆਂ ਊਪਰ ਕੀ ਤਰਫ ਮੁੜ ਜਾਤੀ ਹੈ ਤਥਾ ਉਨਕਾ ਆਕਾਰ ਛੋਟਾ ਹੋਕਰ ਕਪ ਕਾ ਆਕਾਰ ਲੇ ਲੇਤੀ ਹੈ ਸਾਥ ਹੀ ਸਾਥ ਪੌਧੇ ਕੀ ਵ੃ਦਿ ਮੁੜ ਜਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਤੀ ਹੈ।

ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ- ਇਸ ਰੂਪ ਕੇ ਰੋਗ ਵਾਹਕ ਸਫੇਦ ਮਕਖੀ ਕੇ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਕੇ ਲਿਏ ਰੋਗਾਰ 30 ਈ.ਸੀ. ਕੀ 2.5 ਮਿਲੀ ਮਾਤਰਾ ਕੋ ਪ੍ਰਤਿ ਲੀਟਰ ਪਾਨੀ ਕੀ ਦਰ ਸੇ ਘੋਲਕਰ ਛਿੜਕਾਵ ਕਰਨੇ ਸੇ ਰੋਗਵਾਹਕ ਕੀਟ ਕੀ ਰੋਕਥਾਮ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਹੋ ਜਾਤੀ ਹੈ।

ସବିଜ୍ୟାଙ୍କ ପୌଧଶାଳା ମେ ଲଗନେ ବାଲେ ପ୍ରମୁଖ କୀଟ

1) ସଫେଦ ମକ୍ଖୀ- ଯା ମକ୍ଖୀ ପ୍ରାୟ: ସୂକ୍ଷମ ଆକାର କୀ ତଥା ସଫେଦ ରଂଗ କୀ ହୋତି ହୈ । ଯହ ମୁଖ୍ୟ ରୂପ ସେ କୋମଲ ପତ୍ତିଯୋଂ ତଥା ଫୂଲାଂ ସେ ରସ ଚୂସନ୍ତି ହୈ, ତଥା ଉତ୍ସମେ ଵାୟରସ କେ କଣ କୋ ପ୍ରବେଶିତ କରନ୍ତି ହୈ ।

ଯହ ମକ୍ଖୀ ଲୀଫ କରି ରୋଗ କେ ରୋଗ ବାହକ କେ ରୂପ ମେ ଭୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ହୈ । ଇସକା ପ୍ରକୋପ ପୌଧଶାଳା ସେ ଲେକର ଫ୍ସଲ କୀ ବୃଦ୍ଧି ତଥା ଫଲତ କେ ସମୟ ଭୀ ଦେଖି ଜାତି ହୈ ।

ନିୟଂତ୍ରଣ

1. ରୋଗାର 30 ଈ.ସୀ ନାମକ ଦଵା କୀ 1.5-2 ମିଲି ମାତ୍ରା କୋ ପ୍ରତି ଲୀଟର ପାନୀ ମେ ଘୋଲକର ଛିଡ଼କାଵ କରନେ ସେ ଇସ କୀଟ କେ ପ୍ରଭାବୀ ନିୟଂତ୍ରଣ ହେ ଜାତା ହୈ ।

2. ଶିପ୍ସା- ଯହ ମିର୍ଚ ତଥା ପ୍ରାଜ କେ ଫ୍ସଲ କେ ପ୍ରମୁଖ କୀଟ ହୈ । ଇସ କୀଟ କେ ପ୍ରକୋପ ପୌଧଶାଳା ସେ ଲେକର ଫ୍ସଲ କୀ ବୃଦ୍ଧି ତଥା ଫଲତ କେ ସମୟ ତକ ସ୍ପଷ୍ଟ ରୂପ ସେ ଦେଖା ଜା ସକତା ହୈ । ଯହ କୀଟ ପ୍ରାୟ: ହଲକେ ପୀଲେ ରଂଗ କୀ ହୋତା ହୈ । ଇସ କୀଟ କେ ଶିଶୁ ତଥା ପ୍ରୌଢ଼ ପତ୍ତିଯୋଂ ତଥା ଫୂଲାଂ ସେ ରସ ଚୂସନ୍ତି ହୈ, ଜିସକେ ପ୍ରଭାଵିତ ଭାଗ ପର ଭୂରେ ରଂଗ କେ ଧାରିଯା ବନ ଜାତି ହୈ ।

ନିୟଂତ୍ରଣ- ଇସ କୀଟ କେ ନିୟଂତ୍ରଣ କେ ଲିଏ ନୀମ ଆଯଳ କୀ 4 ପ୍ରତିଶତ ଘୋଲ କୋ ଛିଡ଼କାଵ ପ୍ରଭାବୀ ଦେଖା ଗଯା ହୈ ।

3. ଐଏ ପଂପକିନ ବୀଟିଲ(ଲାଲ କୀଟ) - ଯହ କୀଟ କୁକୁରବୀଟେସୀ ପରିଵାର କୀ ସବିଜ୍ୟାଙ୍କ କୀଟ ହୈ! ଇସକା ପ୍ରୌଢ଼ ଛୋଟେ ଆକାର କେ ଲାଲ ରଂଗ କୀ ହୋତା ହୈ, ଜୋ ବୀଜ କେ ଅନୁରଣ କେ ପଶ୍ଚାତ ନିକଲନେ ବାଲେ ବୀଜପତ୍ର ତଥା କୋମଲ ପତ୍ତିଯୋଂ କୋ ବଙ୍ଗୀ ତୀବ୍ର ତୀବ୍ରତା ସେ ଖାକର ସମାପ୍ତ କର ଦେତା ହୈ, ଜିସକେ ପତ୍ତିଯୋଂ ମେ କେବଳ ନସେ ହୀ ଦିଖାଇ ଦେତି ହୈ ।

ନିୟଂତ୍ରଣ- ଇସ କୀଟ କେ ପ୍ରଭାବୀ ନିୟଂତ୍ରଣ କେ ଲିଏ କାରବେରିଲ 50 ପ୍ରତିଶତ କେ 0.05 ଘୋଲ କୋପ୍ରତି ଲୀଟର ପାନୀ କୋ ହିସାବ ସେ ଛିଡ଼କାଵ କରନେ ସେ ଇସ କୀଟ କେ ପ୍ରଭାବୀ ନିୟଂତ୍ରଣ କିଯା ଜା ସକତା ହୈ ।

4. ଐଏ ସ୍ପାଇଡର ମାଇଟ(ମାଇଟ କୀଟ) - ଯହ କୀଟ ଲାଲ ଧବ୍ବେ ଯୁକ୍ତ ହୋତେ ହୈ । ଯହ ମୁଖ୍ୟ ରୂପ ସେ ବୈଗନ କୀ ଫ୍ସଲ କୋ ପ୍ରଭାଵିତ କରନ୍ତା ହୈ । ଯହ ବୈଗନ କୀ କୋମଲ ପତ୍ତିଯୋଂ, ଟହନିଯୋଂ ତଥା ଫୂଲାଂ ସେ ରସ ଚୂସନ୍ତା ହୈ, ଜିସକେ ଉନ ପର ଧବ୍ବେ ତଥା ବାଦ ମେ ପତିଆଁ ପୀଲି ହୋକର ସୂଖ ଜାତି ହୈ ।

ନିୟଂତ୍ରଣ- ଇସ କୀଟ କେ ପ୍ରଭାବୀ ନିୟଂତ୍ରଣ କେ ଲିଏ ଡାଇକୋପାଲ ନାମକ ପାଉଡର କୀ 0.05 ପ୍ରତିଶତ ଯା ଵର୍ଟିମେକ ନାମକ ଦଵା କୀ 2 ଗ୍ରାମ ମାତ୍ରା କୋ ପ୍ରତି ଲୀଟର ପାନୀ କୋ ଦର ସେ ଘୋଲକର ଛିଡ଼କାଵ କରେ ।

ਪੀਡਕਨਾਈ (ਪੇਟਿਸ਼ਾਇਟਸ) ਕਾ ਸੁਰਕਿਤ ਔਰ ਵਿਵੇਕਪੂਰਣ ਉਪਯੋਗ

ਦੀਪਕ ਕੁਮਾਰ ਜਾਯਸਵਾਲ¹, ਗਿਰਿਆਜ ਚਾਝ², ਜੇ. ਪੀ. ਸਿੰਹ³ ਏਂ ਜੀਤੇਬਦ ਕੁਮਾਰ⁴

ਪੀਡਕਨਾਈ ਕਾ ਉਪਯੋਗ ਕੀਟੋਂ, ਫਫੂੰਦ ਜੀਵਾਂ, ਅਵਾਂਛਿਤ ਵਨਸਪਤਿਆਂ, ਕੁੱਤਕ ਕੀਟੋਂ, ਘੁਨ ਔਰ ਟਿਕਿਸ ਕੋ ਰੋਕਨੇ / ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰਨੇ, ਅਥਵਾ ਨਾਈ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਕਿਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਕੀਟੋਂ ਔਰ ਮਨੁ਷ਿਆਂ ਦੋਨੋਂ ਕੇ ਲਿਏ ਜਹਾਂਲੇ ਹੋਤੇ ਹਨ। ਪਰਤੁ, ਉਪਯੁਕਤ ਸਾਵਧਾਨੀ ਬਕਤੀ ਜਾਏ ਤੋ ਮਨੁ਷ਿਆਂ ਔਰ ਗੈਰ-ਲਕਿਤ ਪਥੂਆਂ ਪਰ ਕੋਈ ਦੁ਷਼ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਢਤਾ ਹੈ। ਹਾਰਿਤ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਕੇ ਬਾਦ ਅਧਿਕ ਪੈਦਾਵਾਰ ਲੇਨੇ ਕੇ ਲਿਏ, ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਕੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਮੇ ਵ੃ਦ਼ਿ ਹੁੰਈ ਹੈ। ਯਹ ਫਸਲਾਂ ਵ ਮਾਨਵ ਸ਼ਵਾਸਥਾ ਕੇ ਲਿਏ ਬਹੁਤ ਹਾਨਿਕਾਰਕ ਹੈ। ਇਸਕਾ ਸਬਸੇ ਅਧਿਕ ਅਸਰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸਾਨੀ ਕੇ ਸ਼ਵਾਸਥਾ ਪਰ ਪਢਤਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਗਲਤੀ ਸੇ ਅਨਤਰ੍ਗਹਣ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਏ ਔਰ ਵੋ ਲੰਬੇ ਸਮਾਂ ਤਕ ਤਵਚਾ ਕੇ ਸੰਪਰਕ ਮੇਂ ਬਨੇ ਰਹੇਂ ਤੋ ਇਨਕਾ ਸ਼ਰੀਰ ਕੇ ਊਪਰ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਢਤਾ ਹੈ। ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਵਿਸਾਕਤਾ ਏਕ ਪ੍ਰਮੁਖ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸ਼ਵਾਸਥਾ ਸਮਸਥਾ ਹੈ।

ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਕੇ ਰਖ-ਰਖਾਵ ਏਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੇ ਦੌਰਾਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਚੇਤ ਰਹਨੇ ਔਰ ਸਤਰਕ ਰਹਨੇ ਕੀ ਆਵਥਕਤਾ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਪੀਡਕਨਾਈ ਕੇ ਪ੍ਰਯੋਗਾਂ ਕੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸਾਨ ਹੋਂ ਯਾ ਵੈਜ਼ਾਨਿਕ, ਸਭੀ ਕਾ ਸਾਵਧਾਨੀ ਔਰ ਦੇਖਭਾਲ ਕੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪ੍ਰਮੁਖਤਾ ਦੇਨੀ ਹੋਤੀ ਹੈ, ਜਾਹਾਂ ਤਕ ਕੀਟ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਹਮੇਂ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਕਾ ਉਪਯੋਗ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅੰਤਿਮ ਵਿਕਲਿਤ ਕੇ ਰੂਪ ਮੈਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਏ ਔਰ ਵਹ ਭੀ ਜੋ ਪੂਰੀ ਤਰਫ ਸੇ ਫਸਲ ਉਤਪਾਦਨ ਆਰਥਿਕ ਸੀਮਾ ਪਰ ਆਧਾਰਿਤ ਹੋ। ਇਨ ਤਥਿਆਂ ਕੋ ਧਿਆਨ ਮੈਂ ਰਖਾਵੇਂ ਹੁਏ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਕੇ ਰਖ-ਰਖਾਵ ਏਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੇ ਲਿਏ ਕਿਆ ਕਰੋਂ ਔਰ ਕਿਆ ਨ ਕਰੋਂ ਕੇ ਕੁਛ ਪਹਲੁਆਂ ਕੋ ਨਿਮਨਲਿਖਿਤ ਰੂਪ ਸੇ ਤੈਤਾਰ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੀਡਕਨਾਈ ਕੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੌਰਾਨ ਹੋਨੇਵਾਲੀ ਸਾਵਧਾਨਿਯਾਂ

ਪੀਡਕਨਾਈ ਖ਼ਰੀਦਨੇਕੇ ਦੌਰਾਨ ਸਾਵਧਾਨਿਯਾਂ

- ✓ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਏਂ ਜੈਵ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਸਿਰਫ ਪੰਜੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਡੀਲਰ ਸੇ ਹੀ ਖਰੀਦੋਂ ਜਿਨਕੇ ਪਾਸ ਵੈਧ ਲਾਇਸੈਂਸ ਹੋ।
- ✓ ਏਕ ਵਿਸ਼ੇ਷ ਮੂਖਾਂਡ ਮੈਂ ਏਕ ਬਾਰ ਕੇ ਛਿਡਕਾਵ ਕੇ ਲਿਏ ਜਿਤਨੀ ਆਵਥਕਤਾ ਹੋ, ਤਤਨਾ ਹੀ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਖਰੀਦੋਂ।
- ✓ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਕੇ ਕੰਟੇਨਰ ਯਾ ਪੈਕੇਟ ਪਰ ਮਾਨਵਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਲੇਬਲ ਦੇਖੋਂ।
- ✓ ਲੇਬਲ ਪਰ ਬੈਚ ਸੰਖਿਆ, ਪੰਜੀਕਰਣ ਸੰਖਿਆ, ਉਤਪਾਦਨ ਔਰ ਸਮਾਪਿਤ ਕੀ ਤਿਥਿ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰੂਪ ਸੇ ਦੇਖੋਂ।
- ✓ ਕੰਟੇਨਰ ਮੈਂ ਅਚੀ ਤਰਾਹ ਸੇ ਪੈਕ ਕੀਏ ਹੁਏ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਹੀ ਖਰੀਦੋਂ।

1,2,4, 'ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਸ੍ਰੂਤੀਕਰਣ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ, ਰਸਾਇਨ ਏਂ ਪੇਟ੍ਰੋ-ਰਸਾਇਨ ਵਿਭਾਗ, ਰਸਾਇਨ ਏਂ ਤਰਵਰਕ ਮੰਤਰਾਲਾਯ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਗੁਰੂਗੜਾ, ਹਰਿਆਣਾ (122 016)

3"ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰਾਧਿਕਾਰ, ਪਾਦਪ ਰੋਗ ਵਿਜਾਨ ਵਿਭਾਗ, ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਰਲੀ ਮਨੋਹਰ ਯਾਤਰ ਸਨਾਤਕੋਤ੍ਤਰ ਮਹਾਵਿਦਿਆਲਾਯ ਬਲਿਆ, ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, (277 001)

ਪੀଡ଼କନାଶୀ କେ ସଂଘରଣ କେ ଦୈରାନ

- ✓ କୀଟନାଶକୋ କା ସଂଘରଣ ଘର ସେ ଦୂର କିସି ସ୍ଥାନ ପର କରନା ଚାହିଁ ।
- ✓ କୀଟନାଶକୋ କୋ ଉନକେ ସଂବନ୍ଧିତ କଂଟେନର ମେ ହି ରହନେ ଦେ ।
- ✓ କୀଟନାଶକୋ ଓ ଖରପତଵାରନାଶକୋ କୋ ହମେଶା ଅଲଗ-ଅଲଗ ସଂଘରିତ କିଯା ଜାନା ଚାହିଁ ।
- ✓ ଜିସ କ୍ଷେତ୍ର ମେ କୀଟନାଶକୋ କୋ ସଂଘରିତ କିଯା ଗଯା ହୋ, ଉତସ ସ୍ଥାନ ପର ଚେତାଵନୀ କେ ସଂକେତ କରେ ।
- ✓ କୀଟନାଶକୋ କା ସଂଘରଣ ଐସେ ସ୍ଥାନ ପର କିଯା ଜାନା ଚାହିଁ ହୋ ବଚ୍ଚୋ ଓ ପଶୁଙ୍କ କୀ ପହୁଁଚ ସେ ଦୂର ହୋ ।
- ✓ ସଂଘରଣ କେ ସ୍ଥାନ କା ସୀଧୀ ଧୂପ ଓ ବାରିଶ ସେ ବଚାଵ କିଯା ଜାନା ଚାହିଁ ।

ਪੀଡ଼କନାଶୀ କେ ଛିଡ଼କାଵ ଓ ପ୍ରବନ୍ଧନ କେ ଦୈରାନ

- ✓ ପରିଵହନ କେ ଦୈରାନ କୀଟନାଶକୋ ଏବଂ ଖାଦ୍ୟ ଵସ୍ତୁଙ୍କୋ କୋ ଅଲଗ-ଅଲଗ ରଖେ ।
- ✓ ପ୍ରୟୋଗ କିଯେ ଜାନେ ବାଲେ ସ୍ଥାନ ପର ଅଧିକ ମାତ୍ରା ମେ କୀଟନାଶକ ପହଞ୍ଚାନେ କେ ଲିଏ ଅତ୍ୟଧିକ ସାଵଧାନୀ ବରତନୀ ଚାହିଁ ।

ଛିଡ଼କାଵ କେ ଲିଏ ଘୋଲ ତୈୟାର କରତେ ସମ୍ଯ

- ✓ ହମେଶା ସାଫ ପାନୀ କା ହି ଇସ୍ତମଳ କରେ ।
- ✓ ଦସ୍ତାନେ, ମାର୍କ, ଟୋପୀ, ଏପ୍ରନ, ପୂରୀ ପୈଟ ଆଦି ସୁରକ୍ଷାତମକ କପଙ୍ଗୋ କୋ ଇସ୍ତେମାଲ ଅପନେ ଶରୀର କୋ ଢକନେ କେ ଲିଏ କରେ ।
- ✓ ଛିଡ଼କାଵ କେ ଘୋଲ ସେ ବଚନେ କେ ଲିଏ ହମେଶା ଅପନୀ ନାକ, ଆଁଖ, କାନ ଓ ହାଥୀଙ୍କ କା ବଚାଵ କରେ ।
- ✓ ଇସ୍ତେମାଲ କରନେ ସେ ପହଳେ କୀଟନାଶକ କେ କଂଟେନର ପର ଲିଖେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶୋ କୋ ସାଵଧାନୀପୂର୍ବକ ଢ଼ ଲେ ।
- ✓ କୀଟନାଶକ କେ ଘୋଲ କୋ ଆଵଶ୍ୟକତା କେ ଅନୁସାର ଉପ୍ରୟୁକ୍ତ ମାତ୍ରା ମେ ହି ତୈୟାର କରେ ।
- ✓ ଦାନେଦାର କୀଟନାଶକ କା ଉସୀ ରୂପ ମେ ଇସ୍ତେମାଲ କିଯା ଜାନା ଚାହିଁ ।
- ✓ ସ୍ପ୍ରେ ଟୈଂକ କୋ ଭରତେ ସମ୍ୟ ଛିଡ଼କାଵ କେ ଲିଏ ବନାଏ ଗା କୀଟନାଶକ କେ ଘୋଲ କୋ ଗିରନେ ସେ ବଚାଏ ।
- ✓ ହମେଶା କୀଟନାଶକୋ କୋ ଇସ୍ତେମାଲ ବତାଈ ଗିର୍ଦ୍ଦ ମାତ୍ର ମେ ହି କରେ ।

ਪੀਡਕਨਾਈ ਛਿੜਕਾਵ ਕੇ ਉਪਕਰਣਾਂ ਕੇ ਚਧਨ ਕੇ ਦੈਰਾਨ

- ✓ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਹੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਉਪਕਰਣਾਂ ਕੇ ਚਧਨ ਕਰੋ।
- ✓ ਸਹੀ ਆਕਾਰ ਕੀ ਨਲਿਕਾਓਂ ਕੇ ਚਧਨ ਕਰੋ।
- ✓ ਖਰਪਤਵਾਰਨਾਸ਼ਕ ਔਰ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਕੇ ਛਿੜਕਾਵ ਕੇ ਲਿਏ ਅਲਗ-ਅਲਗ ਸ਼੍ਰੇ ਉਪਕਰਣ ਕਾ ਝਾਂਤੇਮਾਲ ਕਰੋ।

ਪੀਡਕਨਾਈ ਕਾ ਛਿੜਕਾਵ ਕਰਤੇ ਸਮਾਂ

- ✓ ਖਰਪਤਵਾਰਨਾਸ਼ਕ ਔਰ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਕੇ ਛਿੜਕਾਵ ਕੇ ਲਿਏ ਘੋਲ ਤੈਤੀਅਰ ਕਰਤੇ ਸਮਾਂ ਬਤਾਈ ਗਈ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਮਾਤਰਾ ਮੈਂ ਹੀ ਰਸਾਧਨ ਔਰ ਪਾਨੀ ਕਾ ਝਾਂਤੇਮਾਲ ਕਰੋ।
- ✓ ਠੰਡੇ ਔਰ ਸਹੀ ਮੌਸਮ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਛਿੜਕਾਵ ਕਿਯਾ ਜਾਨਾ ਚਾਹਿਏ।
- ✓ ਪ੍ਰਤੇਕ ਛਿੜਕਾਵ ਕੇ ਲਿਏ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਸ਼੍ਰੇ ਉਪਕਰਣ ਕਾ ਹੀ ਕਰੋ।
- ✓ ਛਿੜਕਾਵ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਵਾ ਕੀ ਦਿਸਾ ਮੈਂ ਹੀ ਕਰਨਾ
- ✓ ਛਿੜਕਾਵ ਕੇ ਬਾਦ ਸ਼੍ਰੇ ਉਪਕਰਣ ਔਰ ਬਾਲਿਟਾਂ ਕੋ ਫਿਟਜ਼ੈਟ ਔਰ ਸਾਬੁਨ ਕਾ ਝਾਂਤੇਮਾਲ ਕਰ ਸਾਫ ਪਾਨੀ ਦੇ ਧੋਧਾ ਜਾਨਾ ਚਾਹਿਏ।
- ✓ ਛਿੜਕਾਵ ਕੇ ਤੁਰੱਤ ਬਾਦ ਤਥਾਨ ਪਰ ਪਥੁਆਂ ਔਰ ਮਜਦੂਰਾਂ ਕੋ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ ਦੇਨਾ ਚਾਹਿਏ।

ਪੀਡਕਨਾਈ ਕੇ ਛਿੜਕਾਵ ਕੇ ਬਾਦ

- ✓ ਬਚੇ ਹੁਏ ਘੋਲ ਕੋ ਬੰਜ਼ਰ ਭੂਮੀ ਜੈਂਦੇ ਸਥਾਨ ਪਰ ਫੌਂਕ ਦੇਨਾ ਚਾਹਿਏ।
- ✓ ਝਾਂਤੇਮਾਲ ਮੈਂ ਲੇ ਗਏ ਕੰਟੇਨਰਾਂ ਦਾ ਖਾਲੀ ਕੰਟੇਨਰਾਂ ਕੋ ਨਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਨਾ ਚਾਹਿਏ ਔਰ ਤਨ੍ਹੇ ਜਲ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਦੂਰ ਮਿਡੀ ਮੈਂ ਗਾਦ ਦੇਨਾ ਚਾਹਿਏ।
- ✓ ਕੁਛ ਭੀ ਖਾਨੇ ਦਾ ਧੂਮ੍ਰਪਾਨ ਕਰਨੇ ਦੇ ਪਹਲੇ ਹਾਥਾਂ ਔਰ ਚੇਹਰੇ ਕੋ ਸਾਬੁਨ ਦੇ ਅਚੀ ਤਰਹ ਦੇ ਧੋ ਲੇਨਾ ਚਾਹਿਏ।
- ✓ ਵਿ਷ਾਤਮਕਤਾ ਕੇ ਲਕਣ ਦਿਖਾਏ ਪਰ ਸਰਵਪ੍ਰਥਮ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਉਪਚਾਰ ਕਰੋ ਔਰ ਮਰੀਜ ਕੋ ਡਾਕਟਰ ਕੋ ਦਿਖਾਏ। ਸਾਥ ਹੀ ਸਾਥ ਡਾਕਟਰ ਕੋ ਖਾਲੀ ਕੰਟੇਨਰ ਭੀ ਦਿਖਾਏ।

ਸਾਹਿਤਿਕ ਖੱਡ

ଶ୍ରୀ ସୁମନ

ପ୍ରୀଣ କୁମାର

ଓ ପୂଜ୍ୟବର ଲୁଈଁ ବ୍ରେଲ ଆଜ ମୈଁ ଯାଦ ତୁମ୍ହି କୋ କରତା ହୁଁ ।
ମେରେ ବାଗ କେ ସୁନ୍ଦର ଫୂଲ ସପ୍ରେମ ସମର୍ପିତ କରତା ହୁଁ ।
ଜିସ ଦିନ ତୁମନେ ଜନ୍ମ ଲିଯା ଥା କୂପରେ ମେଁ ଖୁଶହାଲୀ ଛାଇ ଥି ।
୩ ଵର୍ଷ କୀ ମାସୁମ ଆଯୁ ମେଁ ତୁମମେଁ ଅଂଧେରୀ ଆଈ ଥି ।
ଦାୟେଁ ନେତ୍ର କୋ ଲୁଈଁ ବ୍ରେଲ ତୀକ୍ଷଣ ଯଂତ୍ର ନେ ବେଧ ଦିଯା ।
ବାଏଁ ନେତ୍ର କୋ ଭୀ ପୂଜ୍ୟବର କୁଦରତ ନେ ଥା ମେଂଟ ଦିଯା ।
ଇସକେ ଆଠ ଵର୍ଷ ବାଦ ତକ ପିତା କା ସାଯା ତୁମ୍ହାରେ ସାଥ - ସାଥ ଥା ।
ନ ଜାନେ କ୍ୟୋଂ ଭଗବାନ ଭୀ ତୁମ୍ହସେ ଇତନା ଜ୍ୟାଦା ରୁଠ ଗ୍ୟା ।
୧୧ ଵର୍ଷ କୀ ଅଲ୍ପଆୟୁ ମେଁ ବୋ ସାଯା ଭୀ ଛୂଟ ଗ୍ୟା ।
ଚିନ୍ତା ନହିଁ କି ପଥ - ବାଧାଓଁ କି ନିତ ଦିନ ଆଗେ ବଢ଼ିବେ ରହେ ।
ଦିନ ଭର କାମ କରତେ ରହେ ଔର ରାତ-ରାତ ଭର ପଢ଼ିବେ ରହେ ।
ତୁମନେ ଦୃଷ୍ଟିହୀନ ଜଗତ କୋ ଏକ ବିଚିତ୍ର ଉପହାର ଦିଯା ।
୧୫ ଵର୍ଷ କୀ ଅଲ୍ପଆୟୁ ମେଁ ବ୍ରେଲ ଲିପି କା ଆଵିଷ୍କାର କିଯା ।
୬ ବିନ୍ଦୁଓଁ କି ଇସ ଲିପି ମେଁ ଏକ ବାତ ସମଜ୍ଞ ନ ଆଈ ହୈ ।
ପୂରେ ବିଶ୍ୱ କି ସାରୀ ଭାଷାଯେ କୈସେ ଇସମେଁ ସମାଈ ହୈ ।
ଇସ ଲିପି ନେ ଦୃଷ୍ଟିହୀନେଁ କୋ ଜ୍ଞାନ ଗଂଗା ମେଁ ଝୁବକୀ ଲଗବାଈ ହୈ ।
ସହମେଁ - ସହମେଁ ଉଦାସ ଚେହରୋ କେ ନିରାଶା ଦୂର ଭଗାଈ ହୈ ।
ଇସ ଲିପି ନେ ନେତ୍ରହୀନେଁ କୋ ବହୁତ ଆଗେ ପାହୁଂଚାଯା ହୈ ।
କିସି କୋ ବୀ.ଏ. କିସି କୋ ଏମ.ଏ. କିସି କୋ ଡାକ୍ଟରେଟ ବନାଯା ହୈ ।
ଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶ କେ ଚମକେ ଚେହରେ ଲାଖ ଦୁଵାଏଁ ଦେତେ ହୈ ।
ନହିଁ ଭୂଲେଗେ ଉପକାର ତୁମ୍ହାରା ବଚନ ତୁମ୍ହେ ହମ ଦେତେ ହୈ ।
ଆଜ ତୁମ୍ହାରେ ଇସ କର୍ମ କା ଆଦର ସାରା ସଂସାର କରତା ହୈ ।
‘ପ୍ରୀଣ’ ତୁମହେ ପୂଜ୍ୟବର ନମନ ବାରମ - ବାର କରତା ହୈ ।

ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਕੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਭੀ ਅਥਵਾ ਬਡੀ ਹੋ ਗई ਹੈ

ਅਨਾਮਿਕਾ - ਸ਼੍ਰੋਤ ਵਾਟਸਾਪ

ਆਂਫਿਸ ਕੀ ਛਿੜਕੀ ਸੇ ਜਵਾ ਦੇਖਾ ਮੈਂਨੇ ਮੌਸਮ ਕੀ ਪਹਲੀ ਬਰਸਾਤ ਕੋ
ਕਾਲੇ ਬਾਦਲ ਕੇ ਗਰਜ ਪੇ ਨਾਚਤੀ, ਬੁੰਦੋਂ ਕੀ ਬਾਰਾਤ ਕੋ
ਏਕ ਬਚਾ ਮੁੜਾਂਦੇ ਨਿਕਲਕਰ ਭਾਗਾ ਥਾ, ਭੀਗਨੇ ਬਾਹਰ
ਰੋਕਾ ਬਡਘਨ ਨੇ ਮੇਰੇ, ਪਕਡ ਕੇ ਤਸਕੇ ਹਾਥ ਕੋ
ਬਾਰਿਸ਼ ਔਰ ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਕੇ ਬੀਚ ਏਕ ਤੁੰਬ ਕੀ ਦੀਵਾਰ ਖੜੀ ਹੋ ਗਈ
ਲਗਤਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਕੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਭੀ ਬਡੀ ਹੋ ਗਈ
ਗੋ ਬੁੰਦੇ ਕਾੱਚ ਕੀ ਦੀਵਾਰ ਪੇ ਖਟਖਟਾ ਰਹੀ ਥੀ
ਮੈਂ ਤਨਕੇ ਸਾਂਗ ਖੇਲਤੀ ਥੀ ਕਭੀ, ਇਸਲਿਏ ਬੁਲਾ ਰਹੀ ਥੀ
ਪਰ ਤਥ ਮੈਂ ਛੋਟੀ ਥੀ ਔਰ ਧਨ ਬਾਤ ਬਡੀ ਥੀ
ਤਥ ਘਰ ਵਰਕ ਪੇ ਪਹੁੰਚਨੇ ਕੀ ਕਿਸੇ ਪਡੀ ਥੀ
ਅਥ ਬਾਰਿਸ਼ ਪਹਲੇ ਰਾਹਤ, ਫਿਰ ਆਫਤ ਬਨ ਜਾਤੀ ਹੈ
ਜੋ ਗਰਜ ਪਹਲੇ ਲੁਭਾਤੀ ਥੀ, ਵਹੀ ਢਰਾਤੀ ਹੈ
ਮੈਂ ਡਰਪੋਕ ਹੋ ਗਈ ਔਰ ਬਰਸਾਤ ਸਾਵਨ ਕੀ ਝੜੀ ਹੋ ਗਈ
ਲਗਤਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਕੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਭੀ ਬਡੀ ਹੋ ਗਈ
ਜਿਸ ਪਾਨੀ ਮੈਂ ਛਪਕੇ ਲਗਾਤੇ ਤਸਮੇ ਅਥ ਕਿਟਾਣੁ ਦਿਖਾਨੇ ਲਗਾ
ਖੁੜ ਸੇ ਜਾਦਾ ਫਿਕ੍ਰ ਕਿ ਲੈਪਟੋਪ ਭੀਗਨੇ ਲਗਾ
ਸਕੂਲ ਮੈਂ ਦੁਆ ਕਰਤੇ ਕਿ ਬਰਸੇ ਬੇਹਿਸਾਬ, ਤੋ ਛੁਡੀ ਹੋ ਜਾਏ
ਅਥ ਭੀਗੇ ਤੋ ਡੱਠੇ ਕਿ ਕਲ ਕਹੀ ਆਂਫਿਸ ਕੋ ਛੁਡੀ ਨ ਹੋ ਜਾਏ
ਸਾਵਨ, ਜਥ ਚਾਯ-ਪਕੋਡੇ ਕਿ ਸੋਹਬਤ ਮੈਂ ਝਿਮਨਾਨ ਸੇ ਬੀਤਤਾ ਥਾ
ਵੋ ਦੌਰ, ਵੋ ਘੜੀ, ਬਡੇ ਹੋਤੇ ਕਹੀਂ ਖੋ ਗਈ
ਲਗਤਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਕਿ ਬਾਰਿਸ਼ ਭੀ ਬਡੀ ਹੋ ਗਈ!
ਲਗਤਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਕਿ ਬਾਰਿਸ਼ ਭੀ ਬਡੀ ਹੋ ਗਈ!

ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਕੀ ਪੁਕਾਰ

ਰਾਹੁਲ ਕੁਲਕਰ्णੀ

ਜਬ ਕਰਤਾ ਹੈ ਕਿਸਾਨ ਵਰ਷ਾ ਕਾ ਬੇਸਬਰੀ ਸੇ ਝੱਤਯਾਰ।
 ਤਥ ਸੂਰਜ ਦਿਖਲਾਤਾ ਹੈ ਅਪਨੇ ਤੇਵਰ ਬਾਰਬਾਰ ।
 ਫਸਲ ਕਟਾਈ ਕਾ ਜਬ ਸ਼ੁਲੂ ਹੋਤਾ ਹੈ ਤਧੀਹਾਰ ।
 ਬਰਸਤੀ ਹੈ ਬਾਰਿਸ਼ ਤਥ ਧੁਵਾਧਾਰ।
 ਕਿਸੂ ਹੋਤਾ ਹੈ ਏਥੇ ਅਥ ਲਗਾਤਾਰ।
 ਯਾ ਦਿਖਲਾਤੀ ਹੈ ਸੁਉਣਿ ਹਮੇ ਅਪਨਾ ਰੈਂਡ ਅਵਤਾਰ।
 ਕਿਆ ਕੁਦਰਤ ਕਾ ਹੈ ਯਹ ਵਿਪਰੀਤ ਚਮਤਕਾਰ।
 ਸ਼ਾਯਦ ਜਿਸਕੇ ਲਿਏ ਹਮ ਹੀ ਹੈ ਜਿਮ੍ਮੇਦਾਰ।
 ਅਥ ਲਾਨਾ ਹੈ ਹਮੇ ਖੁੱਦ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸੁਧਾਰ।
 ਔਰ ਦੇਨਾ ਹੈ ਹਮੇ ਸੁਉਣਿ ਕੋ ਏਕ ਨਿਆ ਆਕਾਰ।
 ਨ ਕਰੋ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਸੇ ਖਿਲਵਾਡ ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਜਾਨਕਾਰ।
 ਤਭੀ ਬਨ ਪਾਏਗਾ ਹਮਾਰਾ ਏਕ ਸੁਖੀ ਪਰਿਵਾਰ
 ਸੁਨਲੋ - ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਕੀ ਯਹੀ ਹੈ ਪੁਕਾਰ

ବହ କିସାନ କହଲାତା ହୈ ।

ଵିଶ୍ୱଜୀତ ପ୍ରଜାପତି

ଆଶାଓଁକେ ବୀଜୋ ସେ, ଉମ୍ମିଦ କୀ ଫସଲ ଉଗାତା ହୈ ।

ବହ କିସାନ କହଲାତା ହୈ ॥

ବର୍ଷା ପର ହୈ ବୋ ନିର୍ଭର, ଅସଫଳତା ଭୀ ହସକର ଅପନାତା ହୈ ।

ବହ କିସାନ କହଲାତା ହୈ ॥

ମାହାମରୀ ମୈଁ ଘର ନ ଛୁପା, ଖେତ ସିଂଚନେ ଜାତା ହୈ ।

ବହ କିସାନ କହଲାତା ହୈ ॥

ବାଧାଏଁ ହୁଁ କର୍ବ ମଗର, କୋର୍ବ ଉସକୋ ରୋକ ନ ପାତା ହୈ ।

ବହ କିସାନ କହଲାତା ହୈ ॥

କମଜୋର ନହିଁ ବଲଶାଲୀ ହୈ, ପହାଡ଼ୋ କୋ ଭୀ ଝୁକତା ହୈ ।

ବହ କିସାନ କହଲାତା ହୈ ॥

ସଫଲ ନହିଁ ତୋ ଅଂତ ନହିଁ, ଯହ ହମେଁ ସିକଲତା ହୈ ।

ବହ କିସାନ କହଲାତା ହୈ ॥

କଷ୍ଟ କର ଖେତୋ ମୈଁ, ତାରୋ କେ ନିଚେ ସୋ ଜାତା ହୁଁ

ବହ କିସାନ କହଲାତା ହୈ ॥

ଲିଖକର ଉସକୀ ଯହ କବିତା, ଉସକେ ଚରଣୋ ମୈଁ ଯହ କବି ଝୁକଜାତା ହୈ ।

ବହ କିସାନ କହଲାତା ହୈ ॥

ଯହ କବିତା ପଦମ ଶ୍ରୀ ମହାଲିଂଗ ନାୟକଜୀ କୋ ସମର୍ପିତ ହୈ ।

ତକନୀକୀ ଅଧିକାର ଭା.କୃ.ଅନୁ.ପ.-କେଂଢିଆ ତଠୀୟ କୃଷି ଅନୁସଂଧାନ ସଂସ୍ଥାନ, ଗୋଗା

ਮਾਤ੍ਰਭੂਮਿ ਕਾ ਸਚਾ ਗਹਨਾ

ਸੁਰੇਖਾ ਯਾਦਵ

ਆਓ ਸੁਨਾਊਂ ਆਜ ਸਭੀ ਕੋ ਕਹਾਨੀ ਨਵ ਤਲਾਸ ਕੀ,
 ਨਵਭਾਰਤ ਕੇ ਨਵਸੁਜਨ ਕੀ ਨਾਏ-ਨਾਏ ਮਧੁਮਾਸ ਕੀ।

ਮਿਲੀ ਹਮੋਂ ਆਜਾਦੀ ਦੇਖੋ ਪ੍ਰਾਣੋਂ ਕੀ ਆਹੁਤਿ ਪਰ,
 ਤਨ ਮਨ ਦੇ ਵਹ ਝੂਲ ਗਏ ਥੇ ਆਜਾਦੀ ਕੀ ਬੇਦੀ ਪਰ।

ਕਿਧਾ ਸਮਰਪਣ ਅਪਨਾ ਸਥਾਨ ਕੁਛ ਮਾਤ੍ਰਭੂਮਿ ਕੇ ਅਰਪਣ ਮੈਂ,
 ਆਗਾ ਪੀਛਾ ਕੁਛ ਭੀ ਨਾ ਸੋਚਾ ਕਰ ਦਿਧਾ ਸਥਾਨ ਸਮਰਪਣ ਮੈਂ।

ਅਬ ਦੇਸ਼ ਮੇਰੇ ਮੈਂ ਮਤਵਾਲੋਂ ਕੇ ਮਨ ਦਾ ਹੋਨੇ ਵਾਲਾ ਥਾ,
 ਤੋਡ ਗੁਲਾਮੀ ਕੀ ਕਾਰਾ ਕੋ ਲਹੂ ਖੋਲਨੇ ਵਾਲਾ ਥਾ।

ਮੁਲਾ ਨਹੀਂ ਪਾਏਂਗੇ ਹਮ ਅਮਰ ਸ਼ਹੀਦ ਬਲਿਦਾਨਿਆਂ,
 ਵਿਰਥ ਨਹੀਂ ਜਾਨੇ ਦੇਂਗੇ ਹਮ ਤਨਕੀ ਕੁਰਬਾਨਿਆਂ।

ਤਨਕੇ ਸਪਨੋਂ ਕੋ ਪੂਰਾ ਕਰਨੇ ਕੀ ਅਥ ਤੋ ਬਾਰੀ ਹੈ,
 ਆਜਾਦੀ ਕੇ ਨਵਲ ਜਸ਼ਨ ਮੈਂ ਕਰਨੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਹੈ।

ਸ਼ੂਰੂਵੀਰ ਸੀਮਾਓਂ ਪਰ ਸਜਗ ਪ੍ਰਹਰੀ ਬਨੇ ਹੁਏ,
 ਦੁਖਮਨ ਕਾ ਸੀਨਾ ਚੀਰੋਂ ਔਰ ਰਣ ਮੈਂ ਅਜਧ ਬਨੇ ਹੁਏ।

ਸੀਮਾਓਂ ਪਰ ਆਂਖ ਤਠਕਰ ਦੁਖਮਨ ਦੇਖ ਨਾ ਪਾਏਗਾ,
 ਏਕ ਕੇ ਬਦਲੇ ਦਸ ਮਾਰੋਗੇ ਬਦਲਾ ਵਹ ਚੁਕਾਏਗਾ।

ਸੇਵਾ ਔਰ ਸਮਰਪਣ ਹੀ ਮਾਤ੍ਰਭੂਮਿ ਕਾ ਸਚਾ ਗਹਨਾ ਹੈ,
 ਆਜਾਦੀ ਕੇ ਸਹੀ ਮਾਧਨੇ ਅਪਨਾ ਤੋ ਯਹੀ ਕਹਨਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਮਹਾਨ ਕੋ ਕੋਟਿ-ਕੋਟਿ ਨਮਨ

ਕਵਿ ਅਵਧਬਿਹਾਰੀ 'ਅਵਧ'

ਧਾਰੀ ਸੇ ਦਿਵਾ ਜ਼ਾਨ ਜਗ ਮੈਂ ਫੈਲਾ ਤੇਰਾ ਵਨਨ ਹੈ।

ਜਯ ਭਾਰਤ ਮਹਾਨ! ਤੁੜੇ ਕੋਟਿ-ਕੋਟਿ ਨਮਨ ਹੈ॥

ਰਾਮ, ਕ੃ਸ਼ਣ ਔਰ ਗੌਤਮ ਕੀ ਧਾਰੀ ਪਾਵਨ ਧਰਤੀ ਹੈ।

ਇਸ ਧਰਾ ਪਰ ਸਦਾ ਅਧਿਆਤਮ ਕੀ ਦਿਵਾ ਜ਼ਖੋਤਿ ਜਲਤੀ ਹੈ॥

ਚਤੁਰਦਿਕ ਅਖਣਡ ਏਕਤਾ ਕੀ ਸ਼ਵਰ ਲਹੌਰੀ ਗ੍ਰੰਜਤੀ ਹੈ।

ਧਾਰੀ ਸੁਰਸਾਰੀ ਕੇ ਨਿਰਮਲ ਨੀਰ ਕੀ ਧਾਰਾ ਬਹਤੀ ਹੈ॥

ਪ੍ਰਭੂ ਕੇ ਪਾਵਨ ਮੰਦਿਰੋਂ ਕਾ ਸਰਵਰ ਹੋਤਾ ਦਰਸਨ ਹੈ।

ਜਯ ਭਾਰਤ ਮਹਾਨ! ਤੁੜੇ ਕੋਟਿ-ਕੋਟਿ ਨਮਨ ਹੈ॥

ਉਤਰ ਮੈਂ ਗਿਰਿਰਾਜ ਹਿਮਾਲਾਅ ਕਾ ਬਿਖਰ ਮਹਾਨ ਹੈ।

ਦਾਖਿਣ ਮੈਂ ਅਥਾਹ ਹਿੱਨ ਮਹਾਸਾਗਰ ਨੀਰ ਨਿਧਾਨ ਹੈ॥

ਪੂਰ੍ਵ ਮੈਂ ਬੰਗਾਲ ਕੀ ਖਾਡੀ ਹਿੱਨ ਤਟ ਕਾ ਨਿ਷ਾਨ ਹੈ।

ਪਾਖਿਮ ਮੈਂ ਅਰਾਬ ਸਾਗਰ, ਦਾਰਿਕਾਪੁਰੀ ਦਿਵਾ ਸਥਾਨ ਹੈ॥

ਧਾਰੀ ਪ੍ਰਭਾਤ-ਸੰਧਾਨ ਹੋਤਾ, ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਮ ਕਾ ਕੀਰਤਨ ਹੈ।

ਜਯ ਭਾਰਤ ਮਹਾਨ! ਤੁੜੇ ਕੋਟਿ-ਕੋਟਿ ਨਮਨ ਹੈ॥

ਜਗ ਮੈਂ ਮਹਾਤਮਾਓਂ ਕੇ ਸਦਾਕਾਨ ਕਾ ਜਲੇ ਤਜੇਲਾ।

ਮੁਖਨ ਮੈਂ ਏਸਾ ਅਲੌਕਿਕ ਭਾਰਤ ਦੇ਷ ਅਲਕੇਲਾ॥

ਧਾਰੀ ਅਹਿੰਸਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਸੁਰਮਿ ਸੇ ਮਹਕੇ ਹਰ ਬੇਲਾ।

ਧਾਰੀ ਸਨਤਾਂ ਕੀ ਪਾਵਨ ਵਾਣੀ ਕਾ ਅਮ੃ਤ ਝਾਰੇਲਾ॥

ਕ੃ਸ਼ਣ ਬਾਂਸੁਰੀ ਕੀ ਧਨਿ ਗ੍ਰੰਜਤੀ ਥੀ, ਵਹ ਮਧੁਬਨ ਹੈ।

ਜਯ ਭਾਰਤ ਮਹਾਨ! ਤੁੜੇ ਕੋਟਿ-ਕੋਟਿ ਨਮਨ ਹੈ॥

ਕਹੀਂ ਮੰਜੂਲ ਮੈਦਾਨ, ਕਹੀਂ ਪਰਵਤ ਔਰ ਪਠਾਰ ਹੈ।

ਕਹੀਂ ਤੱਚ-ਨੀਚ, ਕਹੀਂ ਧਰਾ ਕਾ ਸਮਤਲ ਵਿਸ਼ਤਾਰ ਹੈ॥

ਕਹੀਂ ਨਦੀ, ਝੀਲ, ਕਹਾਂ ਬਹਤਾ ਨਿਰੰਝਰ ਨੀਰ ਧਾਰ ਹੈ।

ਦਿਨ ਮੈਂ ਸੂਰ੍ਯ, ਰਾਜਨੀ ਮੈਂ ਚਾਁਦਨੀ ਕਾ ਤਜਿਧਾਰ ਹੈ॥

ਧਾਰੀ ਮਹਕੇ ਪੁਖਾਂ ਕੀ ਸੁਗਦਾ ਔਰ ਸੁਰਮਿਤ ਚੰਦਨ ਹੈ।

ਜਯ ਭਾਰਤ ਮਹਾਨ! ਤੁੜੇ ਕੋਟਿ-ਕੋਟਿ ਨਮਨ ਹੈ॥

परिश्रम के मोती उपजाते हैं, यहाँ के किसान।
 लहराते हरीतिमा भरे नयनाभिराम उद्यान॥
 षान्ति की सुरभि महके हर घर, खेत और खलिहान।
 धन्य है! भारत धरा के कृशकों का जीवन महान॥

षान्ति, सद्भाव, सदाचार, प्रेम भरा हर जीवन है।
 जय भारत महान! तुझे मेरा कोटि-कोटि नमन है॥

भारतीय वीर सैनिकों का अपूर्व बलिदान है।
 प्राण देकर स्वदेश रक्षा करते वीर जवान है॥
 यहाँ के वीरों का समस्त जगत करता सम्मान है।
 वीरों की महिमा से मणित भारज माँ महान है॥

यहाँ स्वदेश-प्रेम की महिमा को होता गुब्जन है।
 जय भारत महान! तुझे मेरा कोटि-कोटि नमन है॥

वेद, पुराण, रामायण और पवित्र ग्रन्थ गीता है।
 यहाँ जिसने जन्म लिया अध्यात्म का अमृत पीता है॥
 बहुत सुन्दर अमर इतिहास का स्वर्णिम युग बीता है।
 यहाँ ज्ञान पथ पर जो चला युग-युग तक जीता है॥

भारत वसुधा पर सदा से सद्ज्ञान का स्पंदन है।
 जय भारत महान! तुझे मेरा कोटि-कोटि नमन है॥

यहाँ सर्वत्र सुन्दर दर्षन होता है, मनोमुग्धकारी।
 मधुरामृत पावन वाणी की भरी है उजियारी॥
 यहाँ अनुपम सद्ज्ञान भरा है, परम कल्याणकारी।
 अनन्त हिन्द महिमा का पार न पाया ‘अवधिहारी॥

अखण्ड हिन्द का निषान लहराता तिरंगा गगन है।
 जय भारत महान! तुझे मेरा कोटि-कोटि नमन है॥

खेती की कहानी

मतला जूलियट गुप्ता

सावन आया बरखा लाया
निकले हल, हर्षा यह भूतल
मिट्ठी की महक, चिड़ियों की चहक
कर जुताई, धान की हुई रोपाई

देखते देखते खेतों में हरित लहराया
देख उन्हे सबका हृदय हर्षाया
कामनाओं से दिल भर आया
आँखों में सपनों का तारा टिमटिमाया

समय आया जब धान काटने का
नजर न आए मजदूर कठाई को
न आया कम्बाइन भी समय पर
आया बेमौसम आंधी और तूफान गगन भर

भर गए खेत, हुए धान से भरे पौधे क्षतिग्रस्त
मिली मिट्ठी में सब मेहनत
आँखों में आँसू, फेल हुए सब मन्नत
आखिर में मिट गए खेत बन गए इमारत

किसान का बेटा बन गया अफसर
भूल गया खेत, पिछड़ गई खेती का सफर
गाँव बन गए शहर, हो गया सब उलट -पलट
छिलाएगा हमें अब कौन, कैसे लें उल्टा करवट

वरिष्ठ वैज्ञानिक (कृषि संरचना एवं प्रसंस्करण अभियांत्रिकी), भाकृअनुप- केंद्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान, गोवा

ਏ ਕੋਰੋਨਾ ਸੁਨ

ਥ੍ਰੇਯਾ ਬਰੋ

ਏ ਕੋਰੋਨਾ ਸੁਨ,

ਅਥ ਤੋ ਤੇਰੇ ਸੇ ਜੀਤਨੇ ਕੀ ਆਦਤ ਹੋ ਰਹੀ
ਕਿਤਨੇ ਆਏ ਹੈ ਔਰ ਕਿਤਨੇ ਚਲੇ ਗਏ
ਫਿਰ ਭੀ ਹਮਾਰੀ ਜਿਦ ਸੇ, ਹਮੇ ਜੀਤਨੇ ਕੀ ਆਦਤ ਹੋ ਰਹੀ
ਮੁਖਿਕਲੇ ਤੋ ਰਹ ਮੌਂ ਬਹੁਤ ਆਤੀ ਰਹੀ
ਲੇਕਿਨ ਜੀਤਨੇ ਕੀ ਆਸ ਕਭੀ ਕਮ ਨ ਹੁੱਝ ॥

ਸਲਾਮ ਹੈ ਹਰ ਤਥ ਏਕ ਵਕ਼ਤਿ ਕੋ
ਜੋ ਜੀਤਾ ਇਸ ਕੋਰੋਨਾ ਕੀ ਜੰਗ ਕੋ
ਔਰ ਸਲਾਮ ਹੈ, ਹਰ ਤਥ ਵਕ਼ਤਿ ਕੋ
ਜੋ ਅਪਨਾ ਘਰ ਪਹਿਵਾਰ ਛੋਡ ਤੈਧਾਰ
ਹੁਆ ਇਸੇ ਹਰਾਨੇ ਕੋ

ਡਾਕਟਰ — ਨਰਸ, ਸਫਾਈ ਕਰਮਚਾਰੀ, ਪੁਲਿਸ ਨ ਜਾਨੇ ਇਨਮੇ ਸੇ
ਕਿਤਨੋਂ ਨੇ ਅਪਨੇ ਬਲਿਦਾਨ ਦਿਧੇ
ਆਓ ਜਲਾਏ ਇਨਕੀ ਸ਼੍ਰਦ਼ਹਾਂਜਲਿ ਮੌਂ ਏਕ ਏਕ ਦਿਧੇ

ਅਥ ਰਹਨਾ ਚਾਹਿਏ ਸਵਚ਼ਤਾ ਔਰ ਦੋ ਗਜ ਕੀ ਦੂਰੀ ਹਮਾਰਾ ਮੰਤ੍ਰ
ਤਭੀ ਜਾਕੇ ਜੀਤੋਂਗੇ ਹਮ ਇਸ ਮਹਾਮਾਰੀ ਸੇ ਯੇ ਜੰਗ।

ਨਿਜੀ ਸਹਾਯਕ, ਭਾਕੂਅਨੁਪ- ਕੇਂਦ੍ਰੀਯ ਤਠੀਅ ਕ੃਷ਿ ਅਨੁਸਂਧਾਨ ਸੰਖਾਨ, ਗੋਵਾ

राजभाषा हिंदी

प्रांजलि वाडेकर

जन-जन की भाषा है हिंदी
भारत की आशा है हिंदी

जिसने पूरे देश को जोड़े रखा है
वो मजबूत धागा है हिंद

हिन्दुस्तान की गौरवगाथा है हिंदी
एकता की अनुपम परम्परा है हिंदी

जिसके बिना हिन्द थम जाए
ऐसी जीवनरेखा है हिंदी

जिसने काल को जीत लिया है
ऐसी कालजयी भाषा है हिंदी

सरल शब्दों में कहा जाए तो
जीवन की परिभाषा है हिंदी

वरिष्ठ तकनीकी अधिकारी (कंप्यूटर), भाष्टुअनुप- केंद्रीय तरीय कृषि अनुसंधान संस्थान, गोवा

राजभाषा हिंदी का विकास
देश का विकास

ਲਹੌਰੇ

2022

ਸੰਦੱਥਾਨ ਕੇ ਰਾਜਮਾਂਡਲ ਪ੍ਰਕੋ਷਼ ਕੀ ਗਤਿਵਿਧਿਆਂ

ਸੰਥਾਨ ਕੇ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਕੋ਷ਟ ਕੀ ਗਤਿਵਿਧਿਆਂ

ਸੰਥਾਨ ਕੀ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਕੋ਷ਟ ਸੰਥਾਨ ਕੇ ਕਾਰਿਆਨਵਿਧਨ ਮੈਂ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕੇ ਉਪਯੋਗ ਕੇ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਤਥਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਨੀਤਿਆਂ ਕਾ ਅਨੁਕਰਣ ਵ ਪ੍ਰਸਾਰ ਮੈਂ ਅਹੰ ਮ੍ਹਮਿਕਾ ਨਿਭਾਤੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਕੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਤਥਾ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਕੇ ਆਧਾਰ ਪਰ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦ੍ਵਾਰਾ ਵਿਭਕਤ ਕਿਏ ਗਏ ਤੀਨ ਮ੍ਹੌਗੋਲਿਕ ਕ੍਷ੇਤਰਾਂ ਮੈਂ, ਹਮਾਰੀ ਸੰਥਾਨ 'ਗ' ਕ੍਷ੇਤਰ ਮੈਂ ਸਿਥਤ ਹੈ। ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਨਿਯਮ ਵ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਨਿਯਮ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਥਾਨ ਮੈਂ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਰ੍ਯਾਂ ਕੀ ਸਮੀਕਸ਼ਾ ਤਥਾ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੋ ਗਤਿ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੇ ਹੇਠੁ ਸੰਥਾਨ ਕੇ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਕੀ ਅਧਿਕਤਾ ਮੈਂ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕਾਰਿਆਨਵਿਧਨ ਸਮੀਤਿ ਗਠਿਤ ਕੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸਮੇ ਵਿਭਿੰਨ ਅਨੁਭਾਗਾਂ ਕੇ ਵੈਝਾਨਿਕਾਂ, ਤਕਨੀਕੀ ਕਰਮਚਾਰਿਆਂ ਤਥਾ ਪ੍ਰਸਾਸਨਿਕ ਕਰਮਚਾਰਿਆਂ ਕੋ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਥਾਨ ਕੇ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕਾਰਿਆਨਵਿਧਨ ਸਮੀਤਿ ਨਿੱਜਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ ਹੈ :

1. ਡ੉. ਪ੍ਰਵੀਣ ਕੁਮਾਰ, ਨਿਦੇਸ਼ਕ - ਅਧਿਕਤਾ
2. ਡ੉. ਮਤਲਾ ਜੂਲਿਯਟ ਗੁਪਤਾ, ਵਹਿਛ ਵੈਝਾਨਿਕ- ਸਚਿਵ
3. ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਸ਼ਿ ਵਿਸ਼ਵਕਰਮਾ, ਵਹਿਛ ਤਕਨੀਕੀ ਅਧਿਕਾਰੀ - ਸਦਸ਼ਾ
4. ਸ਼੍ਰੀਮਤਿ ਪ੍ਰਾਂਜਲਿ ਵਾਡੇਕਰ, ਵਹਿਛ ਤਕਨੀਕੀ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਪੁਸ਼ਟਕਾਲਾ ਸਮਵਿਕ - ਸਦਸ਼ਾ
5. ਸ਼੍ਰੀ ਸਿਦਧਾਰਥ ਮਹਾਰੇ, ਵਹਿਛ ਤਕਨੀਕੀ ਅਧਿਕਾਰੀ - ਸਦਸ਼ਾ
6. ਸ਼੍ਰੀਮਤਿ ਮੌਟੀਆ ਰੀਤਾ ਡੀਸਿਲਵਾ, ਪ੍ਰਸਾਸਨਿਕ ਅਧਿਕਾਰੀ - ਸਦਸ਼ਾ
7. ਸ਼੍ਰੀਮਤਿ ਸਨੋਹਾ ਆਰੋਕਰ, ਸਹਾਯਕ ਪ੍ਰਸਾਸਨਿਕ ਅਧਿਕਾਰੀ - ਸਦਸ਼ਾ
8. ਸ਼੍ਰੀਮਤਿ ਪ੍ਰਤਿਬਾ ਸਾਵਂਤ, ਸਹਾਯਕ ਪ੍ਰਸਾਸਨਿਕ ਅਧਿਕਾਰੀ - ਸਦਸ਼ਾ
9. ਸ਼੍ਰੀਮਤਿ ਸੁਨੰਦਾ ਸਾਵਂਤ, ਸਹਾਯਕ ਪ੍ਰਸਾਸਨਿਕ ਅਧਿਕਾਰੀ - ਸਦਸ਼ਾ

10. ਸ਼੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਵਜੀਤ ਪ੍ਰਯਾਪਤਿ, ਤਕਨੀਕੀ ਅਧਿਕਾਰੀ - ਸਦਸ਼ਾ
11. ਸ਼੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸ਼ਰਮਾ, ਸਹਾਯਕ - ਸਦਸ਼ਾ
12. ਸ਼੍ਰੀਮਤਿ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ਬਰੋ, ਆਸ਼ੁਲਿਪਿਕ- ਸਦਸ਼ਾ

ਵਰ਷ 2022 ਮੈਂ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕਾਰਿਆਨਵਿਧਨ ਸਮੀਤਿ ਕੀ ਤੈਮਾਸਿਕ ਬੈਠਕ 17.03.2022, 17.06.2022, 30.07.2022, 31.10.2022 ਤਿਥਿਆਂ ਕੋ ਸਮਾਪਨ ਹੁੰਦੀ। ਇਨਮੈਂ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਰਿਆਨਵਿਧਨ ਮੈਂ ਆਨੇਵਾਲੀ ਬਾਧਾਏਂ ਏਂਵੇਂ ਤਨਕੇ ਨਿਦਾਨ ਕੇ ਉਪਾਂਧੀਆਂ ਪਰ ਚੰਚਾ ਏਂਵੇਂ ਸੁਝਾਵ ਦਿਏ ਗਏ। ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕਾਰਿਆਨਵਿਧਨ ਸਮੀਤਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਕੇ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦ੍ਵਾਰਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਵਾਰ਷ਿਕ ਕਾਰਿਆਨਵਿਧਨ ਕੇ ਲਕਸ਼ਿਆਂ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੇਠੁ ਸਮੁਚਿਤ ਯੋਜਨਾ ਕੋ ਸੁਵਿਧਿਕ ਕਰਤੀ ਹੈ ਤਥਾ ਸਮਾਂ ਸਮਾਂ ਪਰ ਕਿਏ ਗਏ ਪ੍ਰਯਾਸਾਂ ਕੀ ਸਮੀਕਸ਼ਾ ਏਂਵੇਂ ਮਾਰਗਦਾਰਨ ਮੀਂ ਕਰਤੀ ਹੈ।

ਲਹੌਰੇ 2022

वर्ष 2022 में आयोजित हिन्दी परखवाड़ा

भाकृअनुप- केन्द्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान इला ओल्ड गोवा में 06 सितम्बर से 23 सितम्बर 2022 के दौरान हिन्दी पखवाड़े का आयोजन उत्साहपूर्वक किया गया। संस्थान में 06 सितंबर 2022 को हिन्दी पखवाड़े का उद्घाटन समारोह संपन्न हुआ। संस्थान के माननीय निदेशक महोदय डॉ. प्रवीण कुमार ने इस कार्यक्रम का उद्घाटन दीप प्रज्वलन से किया। सभा को संबोधित करते हुए निदेशक महोदय ने हिन्दी पखवाड़ा एवं हिन्दी दिवस का महत्व बताते हुए कहा कि हिन्दी विश्वभर में दूसरी सबसे ज्यादा बोले जाने वाली भाषा है। उन्होंने संस्थान के सभी कार्मिकों को खुले मन से राजभाषा को अपनाने एवं उसकी प्रयोग को बढ़ाने के लिए प्रोत्साहित किया।

इसके अतिरिक्त मंच पर उपस्थित प्रशासनिक अधिकारी श्रीमति मोटीया रीटा डिसिल्वा ने हिंदी भाषा के विषय में अपने मौलिक विचार सभा में रखे और प्रशासनिक कार्यों में हिन्दी की प्रतिदिन हो रहे बढ़ोत्तरी के बारे में बताया तथा संस्थान के राजभाषा कार्यान्वयन को सराहा ।

इस संस्थान की राजभाषा अधिकारी डॉ मतला जूलियट गुप्ता ने सभा में उपस्थित सभी को हिंदी पञ्चवाड़े के दौरान आयोजित होने वाले विभिन्न कार्यक्रमों की रूप रेखा के बारे में सभी कर्मियों को अवगत कराया। पञ्चवाड़े में आयोजित किये गए विभिन्न कार्यक्रम निम्नलिखित हैं :

क्र सं.	प्रतियोगिता का नाम	दिनांक
1	संस्थान के कार्मिकों के बच्चों के लिए चित्रकला एवं प्रतिभा दर्शन प्रतियोगिताएं	06.09.2022
2	सुलेख प्रतियोगिता (सभी कर्मचारियों के लिए)	07.09.2022
3	हिन्दी टिप्पण एवं प्रारूप लेखन प्रतियोगिता (सभी कर्मचारियों के लिए)	08.09.2022
4	सामाज्य ज्ञान प्रश्नोत्तरी का पहला दौरा (सभी कर्मचारियों के लिए)	12.09.2022
5	आशुभाषण प्रतियोगिता (सभी कर्मचारियों के लिए)	14.09.2022
6	हिन्दी काव्यापठ प्रतियोगिता (सभी कर्मचारियों के लिए)	14.09.2022
7	अंतरकार्यालयिन हिन्दी निबंध प्रतियोगिता (गोवा के सभी सरकारी कार्यालयों के कर्मचारियों के लिए)	15.09.2022
8	कंप्यूटर पर यूनिकोड में टाइपिंग (सभी कर्मचारियों के लिए)	16.09.2022
9	सामाज्य ज्ञान प्रश्नोत्तरी का अंतिम दौरा	22.09.2022

ਪ੍ਰਤਿਆਦਰ්ਸ਼ਨ ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਿਤਾ

ਸੁਲੇਖ ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਿਤਾ

ਨਿਬੰਧ ਲੇਖਨ ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਿਤਾ

ଲହରେ 2022

ପଖବାଡ଼େ କା ସମାପନ ସମାଗୋହ 23 ଡିସେମ୍ବର କୋ ଡ୉ ନରେଂଦ୍ର ପ୍ରତାପ ସିଂହ ପୂର୍ବ ନିଦେଶକ ଏବଂ ଏମେରିଟ୍ସ ବୈଜ୍ଞାନିକ, ମୁଖ୍ୟ ଅତିଥି ଶ୍ରୀ ସଂଦୀପ ଲୋଟଳୀକର ସହ-ପ୍ରାଦୟାପକ ପୀ.ଇ.ସ. କାଲେଜ ଫୋଂଡା, ସମ୍ମାନୀୟ ଅତିଥି ଏବଂ ସଂସ୍ଥାନ କେ ନିଦେଶକ ଡ୉. ପ୍ରବୀଣ କୁମାର କେ ଉପସଥିତି ମେ ସମ୍ପନ୍ନ ହୁଆ । କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ କା ଶୁଭାର୍ଥ ଆଈସୀୱୀଏଆର ଗୀତ ଏବଂ ମାନ୍ୟବରୋ କେ ହାଥୋ ଦୀପ ପ୍ରଜ୍ଵଳନ କେ ସାଥ ହୁଆ । ଶ୍ରୀ ରାହୁଳ କୁଳକର୍ଣ୍ଣ, ସହାୟକ ମୁଖ୍ୟ ତକନୀକୀ ଅଧିକାରୀ ନେ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ କା ସୁତ୍ରସଂଚାଲନ କିଯା । ସଂସ୍ଥାନ କେ ମାନ୍ୟବରୋ ନିଦେଶକ ଡ୉. ପ୍ରବୀଣ କୁମାର ନେ ଅତିଥିଯୋ କେ ଆଦର-ସତ୍କାର ପୁଷ୍ପଗୁଛ ଏବଂ ମାନଚିନ୍ହ କେ ସାଥ କିଯା । ସଂସ୍ଥାନ କେ ରାଜଭାଷା ଅଧିକାରୀ ଡ୉. ମତଲା ଜୂଲିଯଟ ଗୁପ୍ତା ନେ ହିନ୍ଦୀ ପଖବାଡ଼େ କେ ଦୌରାନ ଆୟୋଜିତ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରତିଯୋଗିତାଓ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମମେ କେ ସଂକଷିପ୍ତ ମେ ବିଵରଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କିଯା ପଖବାଡ଼େ କେ ଦୌରାନ ଆୟୋଜିତ

ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରତିଯୋଗିତାଓ କେ ବିଜେତାଓ କେ ମାନ୍ୟବରୋ ନେ ପୁରସ୍କାର ପ୍ରଦାନ କିଯା । ଉହୋନେ ଅପନୀ ଭାଷଣ ମେ ହିନ୍ଦୀ ପଖବାଡ଼େ କେ ସଫଳ ଆୟୋଜନ କେ ଲିଏ ସଂସ୍ଥାନ କେ ସଭୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କେ ଏବଂ ରାଜଭାଷା ପ୍ରକୋଷ କେ ବଧାଇ ଦେତେ ହୁଏ ସଭୀ କେ ରାଜଭାଷା କା କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟନ ମେ ବର୍ଷଭର ସତତ ବଢ଼େତରୀ କରନେ କେ ଲିଏ ପ୍ରୋତ୍ସାହିତ କିଯା । କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ କେ ସମ୍ମାନୀୟ ଅଧିତି ଶ୍ରୀ ସଂଦୀପ ଲୋଟଳୀକର ନେ ଅପନେ ଭାଷଣ ମେ ରାଜଭାଷା କୀ ଦେଶ ଏବଂ ବିଶ୍ୱଭର ମେ ବଢ଼େ ପ୍ରଭାବ ପର ଅତି ମନୋରଜକ ଭାଷଣ ଦିଯା । ମୁଖ୍ୟ ଅତିଥି ଡ୉ ନରେଂଦ୍ର ପ୍ରତାପ ସିଂହ ନେ ସଂସ୍ଥାନ କେ ହିନ୍ଦୀ ପଖବାଡ଼େ କେ ସଫଲତା ପର ସରାହା ଏବଂ ଦିଲ ସେ ରାଜଭାଷା କେ ଅପନାନେ କେ ଲିଏ ପ୍ରେରିତ କିଯା । ସହ-ରାଜଭାଷା ଅଧିକାରୀ, ଶ୍ରୀମତି ଶ୍ରେୟା ବର୍ଦ୍ଧମାନ ନେ ଆଭାର ଜ୍ଞାପନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କିଯା ।

ਚਿਤ੍ਰਕਲਾ ਸਪਥਾ

(ਸ਼ੇਣੀ 1) 1-4 ਵਰ्ष ਦੇ ਬਚੋਂ ਲਈ

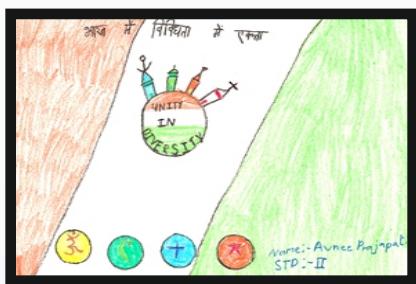

(ਪ੍ਰਥਮ)

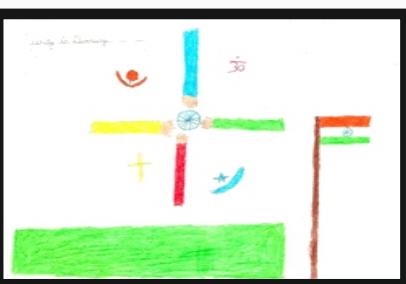

(ਦੂਜੀ)

(ਸ਼ੇਣੀ 2) 5-8 ਵਰ्ष ਦੇ ਬਚੋਂ ਲਈ

(ਪ੍ਰਥਮ)

(ਦੂਜੀ)

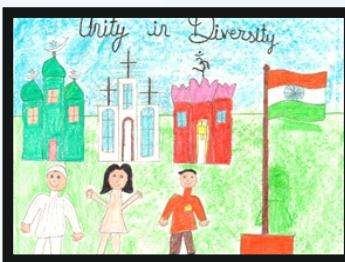

(ਤ੃ਤੀ)

(ਸ਼ੇਣੀ 3) 9 ਵਰ਷ ਦੇ ਜਾਂ ਜਾਂ ਉੱਤਰ ਦੇ ਬਚੋਂ ਲਈ

(ਪ੍ਰਥਮ)

(ਦੂਜੀ)

(ਤ੃ਤੀ)

(ਤ੃ਤੀ)

ਮਾਕੂਅਨੁਪ . ਕੇਨ੍ਡੀਯ ਤਟੀਂ ਕੂਝ ਅਨੁਸਂਧਾਨ ਸੰਸਥਾਨ ਗੋਵ ਮੈਂ 'ਡਿਜਿਟਲ ਪਲੈਟਫਾਰਮ ਪਰ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਹਿੰਦੀ' ਵਿ਷ਯ ਪਰ ਹਿੰਦੀ ਕਾਰ੍ਯਸ਼ਾਲਾ ਕਾ ਆਯੋਜਨ

ਮਾਕੂਅਨੁਪ - ਕੇਨ੍ਡੀਯ ਤਟੀਂ ਕੂਝ ਅਨੁਸਂਧਾਨ ਸੰਸਥਾਨ ਮੈਂ ਦਿਨਾਂਕ 24.02.2022 ਕੋ ਹਿੰਦੀ ਕਾਰ੍ਯਸ਼ਾਲਾ ਕਾ ਆਯੋਜਨ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਥਾ, ਇਸ ਕਾਰ੍ਯਸ਼ਾਲਾ ਕਾ ਵਿ਷ਯ ”ਡਿਜਿਟਲ ਪਲੈਟਫਾਰਮ ਪਰ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਹਿੰਦੀ“ ਔਰ ਇਸ ਵਿ਷ਯ ਕੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਵਰਕਾ ਥੇ, ਡਾਂ. ਰਾਕੇਸ਼ ਸ਼ਰਮਾ, ਵਰਿ਷਼ਤ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਰਾਸ਼ਟ੍ਰੀਂ ਸਮੁਦ੍ਰ ਵਿਜ਼ਾਨ ਸੰਸਥਾਨ ਗੋਵ।

ਸੰਸਥਾਨ ਕੇ ਤੁਪ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸ਼੍ਰੀ. ਸ਼ਣਿ ਵਿਖਵਕਰਮਾ ਨੇ ਮੁਖਾ ਵਰਕਾ ਕਾ ਪਾਰਿਚਿ ਉਪਸਥਿਤ ਮਾਨਵਰੋਂ ਕੋ ਕਰਾਵਾ। ਮਾਨਨੀਂ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਮਹੋਦਾਵ ਡਾਂ. ਪ੍ਰਵੀਣ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਪੁ਷ਗੁਛ ਦੇਕਰ ਮੁਖਾ ਵਰਕਾ ਡਾਂ. ਰਾਕੇਸ਼ ਸ਼ਰਮਾ ਕਾ ਸਵਾਗਤ ਕਿਯਾ ਔਰ ਵਿ਷ਯ ਕੇ ਮਹਤਵ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇ ਅਪਨੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਨ ਕਰ ਸਭੀ ਗਣਮਾਨਿਆਂ ਕੋ ਅਵਗਤ ਕਰਾਵਾ। ਡਾਂ. ਰਾਕੇਸ਼ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ‘ਡਿਜਿਟਲ ਪਲੈਟਫਾਰਮ ਪਰ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਹਿੰਦੀ’ ਵਿ਷ਯ ਸਮਾਗ੍ਰੂ ਮੈਂ ਉਪਸਥਿਤ ਸਭੀ ਸ਼ਤਰ ਕੇ ਕਰਮਚਾਰਿਆਂ ਕੋ ਪਰੀਚਿ ਕਰਾਵਾ ਔਰ ਹਿੰਦੀ ਕੋ ਆਸਾਨ ਤਰੀਕੇ ਸੇ ਕੇਸੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਨ ਕਿਯਾ ਜਾਏ ਤਥਾਪਰ ਵਿਸ਼ਤਾਰ ਰੂਪ ਸੇ ਸਭੀ ਕੋ ਅਵਗਤ ਕਰਾਵਾ। ਤਨ੍ਹੋਨੇ ਹਿੰਦੀ ਕੀ ਸਬਜੇ ਆਸਾਨ ਟੱਕਣ ਵਿਧਿ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੀ ਤਾਕਿ ਹਿੰਦੀ ਕੇ ਕਾਰ੍ਯਾਂ ਮੇ ਕੋਈ ਬਾਧਾ ਨ ਆਏ। ਤਕ ਕਾਰ੍ਯਸ਼ਾਲਾ ਮੈਂ ਸੰਸਥਾਨ ਕੇ ਸਭੀ ਸ਼ਤਰ ਕੇ ਕੁਲ 45 ਕਰਮਚਾਰਿਆਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਕਾਰ੍ਯਸ਼ਾਲਾ ਕੇ ਅੰਤ ਮੈਂ ਸੰਸਥਾਨ ਕੇ ਮਾਨਨੀਂ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਮਹੋਦਾਵ ਡਾਂ. ਪ੍ਰਵੀਣ ਕੁਮਾਰ ਔਰ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਹੂਲ ਕੁਲਕਰਣੀ ਨੇ ਸਭੀ ਕੋ ਆਮਾਰ ਏਂਵ ਧਨਿਆਵਾਦ ਪ੍ਰਕਟ ਕਿਯਾ।

ਮਾਕੂਅਨੁਪ . ਕੇਂਦ੍ਰੀਯ ਤਟੀਯ ਕ੃਷ਿ ਅਨੁਸਂਧਾਨ ਸੰਸਥਾਨ ਮੈਂ "ਕਾਰ੍ਯਾਲੀਨ ਪਤ੍ਰਾਚਾਰ" ਵਿ਷ਯ ਪਰ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕਾਰ੍ਯਸ਼ਾਲਾ

ਮਾਕੂਅਨੁਪ - ਕੇਂਦ੍ਰੀਯ ਤਟੀਯ ਕ੃਷ਿ ਅਨੁਸਂਧਾਨ ਸੰਸਥਾਨ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਸਨਿਕ ਕਾਰ੍ਯੋ ਮੈਂ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕੇ ਉਪਯੋਗ ਕੋ ਬਢਾਵਾ ਦੇਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਦਿਨਾਂਕ 24.06.2022 ਕੇ ਤਪਰਾਹੁ 3.00 ਬਜੇ ਕੋ ਸਮਲੇਨ ਕਕ਼ਸ ਮੈਂ 'ਕਾਰ੍ਯਾਲੀਨ ਪਤ੍ਰਾਚਾਰ' ਵਿ਷ਯ ਪਰ ਕਾਰ੍ਯਸ਼ਾਲਾ ਕਾ ਆਯੋਜਨ ਸੰਸਥਾਨ ਕੀ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਏਵਂ ਵਹਿਤ ਵੈਜਾਨਿਕ ਡ੉.. ਮਤਲਾ ਜੂਲਿਯਟ ਗੁਪਤਾ ਛਾਡਾ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਥਾ। ਕਾਰ੍ਯਸ਼ਾਲਾ ਮੈਂ ਕਾਰ੍ਯਾਲੀਨ ਪਤ੍ਰਾਚਾਰ ਕੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤਤਵਾਂ ਜੈਂਦੇ ਕੀ ਕਾਰ੍ਯਾਲੀਨ ਪਤ੍ਰਾਂ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਤਨਕੀ ਭਾਸ਼ਾ ਏਵਂ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ, ਸ਼ਵਲਪਗਤ ਢਾਚੀਆਂ ਆਦਿ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਜਾਨਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀ ਗਿਆ ਅਥਵਾ ਵਿਵਿਧ ਪਤ੍ਰਾਂ ਯਥਾ ਸਰਕਾਰੀ ਪਤ੍ਰ, ਅਰਧ ਸਰਕਾਰੀ ਪਤ੍ਰ, ਅਨੁਸਮਾਰਕ, ਪਾਵਤੀ, ਪ੍ਰਘਾਂਕਨ, ਕਾਰ੍ਯਾਲਿਆਂ ਆਦੇਸ਼, ਪਾਰਿਪਤ੍ਰ ਆਦਿ ਪਰ ਚਰਚਾ ਏਵਂ ਅਮਿਆਸ ਕਰਵਾਯਾ ਗਿਆ ਥਾ। ਇਸ ਕਾਰ੍ਯਸ਼ਾਲਾ ਮੈਂ ਕੇਂਦ੍ਰੀਯ ਹਿੰਦੀ ਨਿਦੇਸ਼ਾਲਾਦ ਕੇ ਮਾਨਵ ਸੰਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰਾਲਾਦ ਕੇ ਵਿਡਿਓ ਕੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਸੇ ਕਾਰ੍ਯਸ਼ਾਲਾ ਕੋ ਰੋਮਾਂਚਕ ਬਣਾਯਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਾਰ੍ਯਸ਼ਾਲਾ ਮੈਂ ਸੰਸਥਾਨ ਕੇ 15 ਕਰਮਚਾਰਿਅਤਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲੇਕਰ ਲਾਭ ਉਗਾਇਆ।

ਮਾਕੂਅਨੁਪ ਕੇਂਦ੍ਰੀਯ ਤਟੀਯ ਕ੃਷ਿ ਅਨੁਸਂਧਾਨ ਸੰਸਥਾਨ ਮੈਂ 'ਟਿਪਣ ਕਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਜਾਨ' ਵਿ਷ਯ ਪਰ ਕਾਰ੍ਯਸ਼ਾਲਾ ਕਾ ਆਯੋਜਨ

ਮਾਕੂਅਨੁਪ - ਕੇਂਦ੍ਰੀਯ ਤਟੀਯ ਕ੃਷ਿ ਅਨੁਸਂਧਾਨ ਸੰਸਥਾਨ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਸਨਿਕ ਕਾਰ੍ਯੋ ਮੈਂ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕੇ ਉਪਯੋਗ ਕੋ ਬਢਾਵਾ ਦੇਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਦਿਨਾਂਕ 20.08.2022 ਕੇ ਅਪਰਾਹਨ 3.30 ਬਜੇ ਸਮਲੇਨ ਕਕ਼ਸ ਮੈਂ 'ਟਿਪਣ ਕਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਜਾਨ' ਵਿ਷ਯ ਪਰ ਕਾਰ੍ਯਸ਼ਾਲਾ ਕਾ ਆਯੋਜਨ ਸੰਸਥਾਨ ਕੇ ਸਹਾਯਕ ਸ਼੍ਰੀ. ਵਿਖਵਾਸ ਸ਼ਰਮਾ ਛਾਡਾ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਥਾ।

ਕਾਰ੍ਯਸ਼ਾਲਾ ਮੈਂ ਟਿਪਣ ਲੇਖਨ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਸ਼੍ਰੀ ਵਿਖਵਾਸ ਸ਼ਰਮਾਜੀ ਨੇ ਵਿਸਤਾਰਪੂਰਵਕ ਜਾਨ ਦਿਯਾ, ਜੈਂਦੇ ਕੀ ਟਿਪਣ ਕੀ ਪਰਿਮਾਣ, ਤਥਾਕਾ ਮਹਤਵ, ਮੂਲ ਸੰਚਨਾ , ਟਿਪਣੀ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਤਥਾਕੀ ਵਿਸ਼ੇ਷ਤਾਏਂ , ਟਿਪਣ ਲੇਖਨ ਕਾ ਉਦੇਸ਼, ਤਨਿਂਨੇ ਯਹ ਭੀ ਬਤਾਯਾ ਕੀ ਅਧਿਕਾਰਿਅਤਾਂ ਕੇ ਪਾਸ ਸਮਝ ਕੀ ਕਮੀ ਰਹਤੀ ਹੈ ਔਰ ਇਸ ਬਾਤ ਕੇ ਧਿਆਨ ਮੈਂ ਰਖਕਰ ਆਵਖਿਆਕ ਨੁਸਾਰ ਕਮ-ਸੇ-ਕਮ ਸ਼ਬਦਾਂ ਮੈਂ ਅਧਿਕ-ਸੇ-ਅਧਿਕ ਆਖਾਇ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਏ ਤਾਕਿ ਪਢਨੇ ਵਾਲੋਂ ਕੋ ਅਪਨਾ ਨਿਰਣ ਤੁਰਨਤ ਦੇਨੇ ਮੈਂ ਕਠਿਨਾਈ ਮਹਸੂਸ ਨ ਹੋ। ਇਸ ਕਾਰ੍ਯਸ਼ਾਲਾ ਮੈਂ ਸੰਸਥਾਨ ਕੇ 24 ਕਰਮਚਾਰਿਅਤਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲੇਕਰ ਲਾਭ ਉਗਾਇਆ।

ਮਾਕੂਅਨੁਪ - ਕੇਨਡੀਯ ਤਟੀਂ ਕ੍ਰਿਅ ਅਨੁਸਂਧਾਨ ਸੰਸਥਾਨ ਮੈਂ 'ਕਾਰਾਲਿਅ ਸੱਚਾਲਨ ਮੈਂ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕਾ ਯੋਗਦਾਨ' ਵਿ਷ਯ ਮੈਂ ਰਾ਷ਟ੍ਰੀਂ ਦਾ ਪਰ ਹਿੰਦੀ ਕਾਰਾਈਆਲਾ ਕਾ ਆਯੋਜਨ

ਮਾਕੂਅਨੁਪ - ਕੇਨਡੀਯ ਤਟੀਂ ਕ੍ਰਿਅ ਅਨੁਸਂਧਾਨ ਸੰਸਥਾਨ ਗੋਵਾ ਮੈਂ ਦਿਨਾਂਕ 15.11.2022 ਕੋ ਹਿੰਦੀ ਕਾਰਾਈਆਲਾ ਕਾ ਆਯੋਜਨ ਑ਨਲਾਈਨ ਮਾਧਿਮ ਦੀਓ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਾਰਾਈਆਲਾ ਕਾ ਵਿ਷ਯ 'ਕਾਰਾਲਿਅ ਸੱਚਾਲਨ ਮੈਂ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕਾ ਯੋਗਦਾਨਾਂ' ਔਰ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਵਕਤਾ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਜੀਵ ਰੰਜਨ, ਮੁਖਾ ਜਨਸਮਾਨ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਹਵਾਇਆਣਾ ਪਾਵਰ ਯੂਟਿਲਿਟੀਸ ਹਵਾਇਆਣਾ ਸਰਕਾਰ ਕੇ ਥੇ। ਸੰਸਥਾਨ ਕੀ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਡਾਂ. ਮਤਲਾ ਜੂਲਿਯਟ ਗੁਪਤਾ ਨੇ ਕਾਰਾਈਆਲਾ ਮੈਂ ਉਪਸਥਿਤ ਸਭੀ ਕਾ ਸ਼ਵਾਗਤ ਕਿਯਾ। ਮਾਨਨੀਅ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਮਹੋਦਾਈ ਡਾਂ. ਪ੍ਰਵੀਣ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਇਸ ਕਾਰਾਈਆਲਾ ਕੇ ਮੁਖਾ ਵਕਤਾ ਕਾ ਪਾਰਿਚਿਤ ਉਪਸਥਿਤ ਮਾਨਵਾਂ ਕੋ ਕਹਾ। ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਜੀਵ ਰੰਜਨ ਨੇ ਅਪਨੇ ਸੰਬੋਧਨ ਮੈਂ ਕਹਾ ਕੀ ਹਿੰਦੀ ਹਮਾਰੀ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਮਾਤ੍ਰਮਾਤ੍ਰ ਭਾਸ਼ਾ ਭੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕੋ ਮਾਤਾ ਕਾ ਦਰਜਾ ਦੇਤੇ ਹੁਏ ਤਨਾਨੇ ਜੋਰ ਦਿਯਾ ਕੀ ਵੈਝਾਨਿਕ ਸੰਸਥਾਨਾਂ ਮੈਂ ਅਪਨੇ ਸ਼ੋਧ ਕਾਰ੍ਯੋ ਏਂ ਵਿਕਾਸ ਕਿਏ ਤਕਨੀਕੀ ਕਾ ਜ਼ਾਨ ਹਿੰਦੀ ਯਾ ਸਥਾਨੀਅ ਭਾਸ਼ਾਓ ਮੈਂ ਤਥਕੇ ਮੁਖਾ ਹਿਤਧਾਰਕਾਂ ਯਤਾ ਕਿਸਾਨ ਮਾਝਾਂ ਏਂ ਬਹਨਾਂ ਤਕ ਪਹੁੱਚਾਨ ਚਾਹਿਏ ਤਾਕਿ ਵੇ ਤਨਾਂ ਸਹਜਤਾ ਸੇ ਅਪਨਾ ਸਕੇ। ਅਂਤ ਮੈਂ ਤਨਾਨੇ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕੇ ਮਹਤਵ ਔਰ ਤਥੇ ਸਰਲਤਾ ਏਂ ਸਹਜਤਾ ਸੇ ਅਪਨਾਨੇ ਕੇ ਵਿ਷ਯ ਪਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਡਾਲਾ।

ସଂସ്ഥାନ ମେଂ ଅନୁସୂଚିତ ଜନଜାତୀୟ ଯୋଜନା (ୱ୍ସ.ଟୀ.ସୀ.) ଓ ଅନୁସୂଚିତ ଜନଜାତୀୟ ଉପ ଯୋଜନା (ୱ୍ସ.ସୀ.ୱ୍ସ.ପୀ.) କେ ତତ୍ତ୍ଵ ଆୟୋଜିତ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ

ଭା.କୃ.ଅନୁ.ପ. କେ.ତ.କୃ.ଅନୁ.ପ., ଗୋଵା ମେ 26-27 ଫରଵରୀ 2021 କେ ଦୌରାନ ଵୈଜ୍ଞାନିକ ଶୂକର ପାଲନ ପର ଦୋ ଦିଵସୀୟ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଆୟୋଜିତ କିଯା ଗ୍ୟା। ପାଲଘର ଜିଲ୍ଲେ (ମହାରାଷ୍ଟ୍ର) କେ କୁଳ ସାତ ପ୍ରତିଭାଗିଯୁଁ ନେ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ମେଂ ଭାଗ ଲିଯା। ମହାରାଷ୍ଟ୍ର କେ ଅନୁସୂଚିତ ଜନଜାତୀୟ ସମୁଦାୟ କେ ଛ: ଶୂକର କିସାନୋ ଓ ଗୋଵା ସେ ଅନୁସୂଚିତ ଜନଜାତୀୟ ସମୁଦାୟ କେ ସାତ କିସାନୋ କୋ ପିଗଲେଟ (75: ସୀବୀ), ଫୀଡ ମିଶ୍ରଣ ଓ ଔଷଧୀୟ ପୂରକ କୀ ଆପୂର୍ତ୍ତି କୀ ଗର୍ଭ ଥି। ଗୋଵା କେ ସାତ କିସାନୋ କୋ ଶୂକର ପର ଏ. ଆର୍. ସୀଆର୍ପୀ କେ ଏସସୀଏସ୍‌ପୀ କେ ତତ୍ତ୍ଵ ପିଗଲେଟ (30 ସଂଖ୍ୟା), ଚାରା, ଖାନିଜ ମିଶ୍ରଣ ଓ ଔଷଧୀୟ ପୂରକ ଭା.କୃ.ଅନୁ.ପ କେ ଅଧିକ ଭାରତୀୟ ସମନ୍ବିତ ପରିଯୋଜନା କେ ତତ୍ତ୍ଵ ବିତରିତ କୀ ଗାଁ ।

ସଂସ്ഥାନ ଦ୍ୱାରା 7 ମାର୍ଚ୍ 2021 କେ ଜ୍ୟୋତିର୍ଲିଙ୍ଗମଣି ଗାଁରୁ ମେଂ “ମଛଲୀ ପକଙ୍ଗନେ କେ ଗିଯର ଓ ଜଲୀୟ କୃଷି ଇନପୁଟ କେ ବିତରଣ” ପର ଏକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଆୟୋଜିତ କିଯା ଗ୍ୟା ଥା। ଜ୍ୟୋତିର୍ଲିଙ୍ଗମଣି ମଛଲୀରେ (ଖ୍ୟାତ ସହାୟତା ସମ୍ମହ କେ ସଦର୍ୟୋ) କେ ବୀଚ ମଛଲୀ ପକଙ୍ଗନେ କେ ଗିଯର (ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କେ ଗିଲନେଟ) ସାମଗ୍ରୀ ଓ ଜଲୀୟ କୃଷି ଇନପୁଟ ଜୈସେ ଫୀଡ, ପ୍ରୋବାୟୋଟିକ୍ସ ଓ ଦଵାଏଂ ବିତରିତ କୀ ଗର୍ଭ । ଗାଁରୁ କେ ପାରଂପରିକ ମଛଲୀରେ ନେ ଇଚ୍ଛାତା କେ ଖ୍ୟାତ କିମ୍ବା ଔର ସଂସ്ഥାନ କେ ଅନୁସଂଧାନ, ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ଓ ବିସ୍ତାର ଗତିବିଧିୟୋ ମେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହ୍ୟୋଗ ସୁନିଶ୍ଚିତ କିଯା ।

ନୌ ମାର୍ଚ୍ 2021 କେ ଅନୁସୂଚିତ ଜନଜାତୀୟ ଉପ-ଯୋଜନା (ୱ୍ସ.ସୀ.ୱ୍ସ.ପୀ.) ଯୋଜନା କେ ତତ୍ତ୍ଵ କୁଡାଳ ତାଲୁକା, ସିଂଧୁର୍ଗ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ର କେ ଘନବାଲେ ଗାଁରୁ କେ ଲାଭାର୍ଥୀ କିସାନୋ କେ ଲିଏ ଏକ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ଓ କୃଷି ଇନପୁଟ ବିତରଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଆୟୋଜିତ କିଯା ଗ୍ୟା । ଧାନ, ନାରିୟଳ ଓ କାଜୁ ଉତ୍ପାଦକୋ (35 କିସାନୋ) କୋ ଉର୍ଵରକ (1500 କି.ଗ୍ରା.) ଓ ସ୍ପ୍ରେୟର (12 ସଂଖ୍ୟା) ବିତରିତ କିଏ ଗାଁ ।

एक जून 2021 को भा.कृ.अनु.प.-केन्द्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान, गोवा के लंबे नारियल की बेनौलिम किस्म के पौधों का उत्पादन पर प्रशिक्षण एवं वितरण किया गया। तिस्वाडी तालुका के दिवार गांव के अनुसूचित जनजातीय समुदाय के कुल 15 लाभार्थियों को नारियल चढ़ाई उपकरण और नारियल के पौधे प्रदान किए गए।

उन्नीस जुलाई 2021 को धान का फील्ड डे किसान-वैज्ञानिक परचर्चा का आयोजन किया गया था। कार्यक्रम के दौरान, संस्थान के सभी वैज्ञानिकों ने एस.एच.जी. के सभी जनजातीय किसानों के करेला, खीरा, सांप लौकी, कहू आदि जैसी स्थानीय सब्जियों की उत्पादन तकनीक के एफ.एल.डी. प्रक्षेत्रों का दौरा किया, गतिविधियों की प्रगति की समीक्षा किया और आगे की कार्य योजनाओं पर चर्चा भी किया। आगामी खरीफ और रबी मौसमों के लिए इन खेतों पर हस्तक्षेप तय करने पर भी चर्चा किया। मौजूदा परिस्थितियों और किसानों के समस्याओं को ध्यान रखते हुए वैज्ञानिकों की टीम ने आगामी हस्तक्षेपों एवं कार्य योजना तैयार किया।

भा.कृ.अनु.प.-केन्द्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान, गोवा ने 25 अगस्त, 2120 को एस.सी.एस.पी. कार्यक्रम के तहत कडाटोका, होनावर में 'कृषि आय में सुधार के लिए रणनीतियां' विषय पर एक प्रशिक्षण कार्यक्रम का आयोजन किया। उत्तर कन्नडा के कुम्ता और होनावर तालुकों के लाभार्थी किसानों को सुपारी, काली मिर्च, लौंग, ऑलस्पाइस, जायफल, कोकम, वेनिला और सब्जियों के गुणवत्तापूर्ण बीज व रोपण सामग्री वितरित किया। अतिरिक्त आय अर्जित करने के लिए इन किसानों को मधुमक्खी के बक्से भी उपलब्ध कराए गए।

संस्थान के अनुसूचित जातीय उप योजना (एससीएसपी) कार्यक्रम के तहत भा.कृ.अनु.प. के.त.कृ.अनु.प., गोवा में 27 अगस्त 2021 को 'शूकर पालन की वैज्ञानिक प्रथाओं' विषय पर एक दिवसीय प्रशिक्षण कार्यक्रम, सफलतापूर्वक आयोजित किया गया था। गोवा के विभिन्न हिस्सों से कुल सात प्रतिभागियों ने प्रशिक्षण में भाग लिया था।

भा.कृ.अनु.प.- केन्द्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान, गोवा द्वारा 8 अक्टूबर 2021 को महाराष्ट्र के सिंधुदुर्ग जिले के कुडाल तालुका के घवनाले गांव में 'तटीय किसानों की उत्पादकता और आय में सुधार के लिए साइट-विशिष्ट पोषक तत्व प्रबंधन' पर एस.सी.एस.पी. के तहत एक दिवसीय प्रशिक्षण कार्यक्रम आयोजित किया गया था। प्रशिक्षण में महत्वपूर्ण फसलों में साइट-विशिष्ट पोषक तत्व प्रबंधन, जैविक खाद की तैयारी और उत्पादकता और आय में सुधार के लिए महत्वपूर्ण फसलों के उपयोग और पश्चिमी तटीय क्षेत्र के लिए उपयुक्त जल संचयन संरचनाओं पर तकनीकी सत्र शामिल थे।

जनजातीय योजना के तहत 8 नवंबर 2021 को भा.कृ.अनु.प. केन्द्रीय तटीय कृषि अनुसंधान संस्थान, गोवा में 'बकरी वितरण कार्यक्रम' आयोजित किया गया। बकरी पालन का अनुभवों अनुसूचित जनजातीय किसानों (5 संख्या) का चयन किया गया, और उन्हें बकरियां प्रदान की गईं। निदेशक और वैज्ञानिकों ने किसानों के साथ खेती की योजना और खेती में उनकी बाधाओं के बारे में बातचीत की। प्रत्येक किसान को वयस्क नर और मादा बकरियों की एक जोड़ी वितरित की गई।

लहरे 2022

क्षेत्रीय भाषा में प्रकाशित खबरों की ज्ञालकियां

शेतकऱ्यांनी 'चणक' च्या 'पॉलिकल्चर' शेतीवर भर देण्याची गरज

त्रिवेश मयेकर : रुचकर आणि टिकाऊपणामुळे मोठी व्यावसायिक मागणी

अनिल पाटील

पणी, ता. २६ : व्यावसायिकदृष्टव्या फायदेशीर ठरत असलेल्या चणक (संस्थान) माशाचा गोप्यात मोठी मागणी आहे. काही लोक तर या माशाचा अवरोदा; तुटून पडतात. पॉलिकल्चर आणि शास्त्राचा पहलातीने शेती केल्याचा या मास्त्राचीच्या उत्पादनात व उत्पन्न ताढ आहे. यातील माहिती (आयपीएस) केंद्रीय कृषी संशोधन केंद्राचे शास्त्रज्ञ निवेश मयेकर यांनी दिली.

भूमाच्या तुरुनात्कृत दृष्टीने मोठी लोकसंख्या, वाढता पर्वेटन व्यवसाय, सागी मच्छीमधीनून मिळणारे कमी

मध्यमांशीतून मिळणारे कमी उत्पादन यामुळे घाड्या याच्यातील मत्स्योत्पादन अनियन्त्रित वरत आहे. यातील आयुरिक तंत्रांवर मत्स्योत्पादन केल्यास त्याचा लाप शेतकऱ्यानांना नक्कीच होईल, असे मध्येकर व्यावसाय.

जुने गोवे येथील कृषी संशोधन

केंद्रात गेल्या दोन वर्षांपासून अधिक काळ चणक च्या उत्पादनावर प्रयोग केले जाते आहेत. त्यास चांगले रिश्टलूप मिळालेले, पश्चिम खाड्यापट्टीतील सर्वे रायचूमध्ये चणक माशा वाढ चांगली होईल. पॉलिकल्चर मांस, कमी काटे, रुक्कुम, चांगले यांचा माशाचा मोठी मागणी आहे.

“

भूमाच्या तुलेने मोठी लोकसंख्या, वाढता पर्वेटन व्यवसाय, सागी मच्छीमधीनून मिळणारे कमी

उत्पादन (केंद्र) यामुळे गोडाचा जलस्रोतांचा प्रसारात्यावरांनी उत्योग अनियन्त्रित वरत आहे. यातील आधुनिक तंत्रांवर मत्स्य उत्पादन केल्यास त्याचा लाप शेतकऱ्याना नक्कीच होईल, असे मध्येकर व्यावसाय.

जिवेश मयेकर, शास्त्रज्ञ

काय आहे पॉलिकल्चर मत्स्यशेती?

पारंपरिक तलावांमध्ये तिलापिया (लहान देशी मासा) कटला, रोहु, कायमंत्र झाँग आदी मासे सोडले जातात. त्यातच चणक माशा वाढविला जातो. चणक माशाहारी असेच्याने कृत्रिम खाड्याप्रविजी त्याला हे कोणे पारे मिळालात आणि त्याची नैसर्गिक वाढ चांगली होते. त्यामुळे कृत्रिम खाड्यासाठी लगाणारा खुंच वाचतो, माशाची वाढ चांगली होते आणि चांगली वाढते असे संशोधनातून सिद्ध झाले आहे.

कोळंबीला चांगला पर्याय उपलब्ध

मासांमध्ये कोळंबीला मोठी माशांची पारंपरिक मत्स्योत्पादन कालजी घेतल्यास चणक ४ किलोपौंडीत वाढतो. योग्य पहलातीने कालजी घेतल्यास माशांची असते, यासाठी पारंपरिक मत्स्योत्पादन कोळंबीला प्राधान्य देतात. मात्र एकूण उत्पादनाच्या दृष्टिकोनातून चणक माशा कोळंबीला चांगला पर्याय आहे.

रासायनिक द्रव्यांमुळे बिघडली सुपीकता

मृदा दिवस विशेष : जमिनीत नैसर्गिक घटक, सेंद्रिय खतांचा वापर आवश्यक

अनिल पाटील

पणी, ता. ४ : रासायनिक खेते, तणावाशेके व कोटकनाशके यांच्या वेस्यावर व्यापारमुळे दिवसीनिवास शेत जमिनीचे आरोप्य व सुपीकता विघडत आहे. हे रोड्यायासाठी जमिनीत नैसर्गिक घटकाचा, सेंद्रिय खतांचा वापर वाचवाता पाहिजे, असे मत जुने गोवे येथील आयपीएसराच्या कृषी विनां केंद्राचे मृदा विभागाचे अधिकारी गाहुल कुरुकर्णी यांनी व्यक्त केले.

शेत जमिनीची सुपीकता आणि संवर्धन यांसाठी जंजागृही खालीवारी, या उद्देश्याने डिसेवर पान ११ रो »

...यामुळे होईल शेतकऱ्यांचा फायदा

रासायनिक खांदाच्या अतिवापारमुळे शेतक, पोल्ही खत, मत्स्य खत, जमिनीचा समोरोल व आरोप्य खिंचडते. त्याला पर्याय म्हावून एकातिक खताचा वापर करणे योग्य ठेवल. याच्याचे रासायनिक आणि नैसर्गिक खतांचा वापर,

जमिनीची सुपीकता केल्यास त्याचा उपयोग जमिनीची सुपीकता वाढव्यासाठी नक्कीच होईल,

असेही कुलकर्णी यांनी सांतीतले.

राज्यातील जमिनी लोहयुक्त : राज्यातील जमिनी अति पावसामुळे योग्य लोहयुक्त बनत्या आहेत. त्यात नव, दिक्क, बोरीन कमी आहे. जमिनीचा सामू (पीएस) ४.५५ ते ५.५ दरव्यात आहे. तसेच जमिनीचे पाणी घरून ठेवपाची क्षमताही कमी आहे. या जमिनीत हानिकाके क्षाराचे प्रयोग वाढवलेले दिसतो. जमिनीचे आरोप्य सुधारावे याकरिता मात्र पारीक्षण करून सांदिल हेल्प काई बनवून घेणे शेतकऱ्यांसाठी महत्वाचे आहे.

रासायनिक द्रव्यांमुळे सुपीकता बिघडली

» पान १ वर्षन

२०१३ मध्ये युआयटेंड नेशनच्या दृष्टव्य आमसंसेत ५ दिसेवर हा मृदा दिवस इत्यानु घोषित करण्यात आला. प्रत्येक वर्षी भूमा दिवसासाठी संकल्पना कोळंबीला असतात. यांदा जमिनीचे शारण थांवाचा आणि सुपीकता वाढवा ही संकल्पना आहे.

पायाच्याचा जात वापरमुळे सुदा जमिनीची जाताते प्रयाम वाढते आणि जमिनी मिळासरख्या पांढरा दिसतात. जमिनीची हानिकाके क्षाराचे प्रयोग वाढवलेले हेल्प काई बनवून राज्यात्या २०० हून अधिक शेतकऱ्यांच्या जमिनीची सांदिल हेल्प कांडवे वाढव करण्यात येणार आहे.

'तण' काढण्यासाठी उपयोगी कापणी यंत्र

'आयसीएआर'कडून दखल : शेतकरी सुनील खानोलकर यांचा उपक्रम

अनिल पाटील

पणी, ता. २६ : बायायतीमधील तण काढणे, आपाचे खूप न सोयावे जाले आहे. सावडेंवे सुनील खानोलकर यांची तण कापणी खास यंत्राची निर्मिती केली असून 'आयसीएआर'कडूनी यांचा मायवा मिळालेली आहे. या यंत्रामुळे इंधन खर्चात वरत होते, शिवाय कामही अधिक होते.

बायायतीमधील तण काढणे, हा सर्वांनी मोठा अवड आणि किचकट भाग असतो. ब्याचाचे वेळा वाढवलेले तण, गवत आणि झुऱ्युचे काढण्यासाठी वापल्या जाणाच्या मरीनमुळे शरीरातिक आपाचे होतात. सततच्या मरीन वापरमुळे मांग, याठ, हात आणि मांडीची तण येतो. त्यामुळे एक दोन दिवसाच्या कामानंतर तण काढण्याचे मरीन वापरणे अवडले

'तण' कापणी यंत्राचेवत सुनील खानोलकर, डॉ. परविन कुमार व इतर.

होते. त्यामुळे शेतकरी आणि कामारा हे मरीन वापरणे वंद करतात. याकरता सावडेंवे सुनील खानोलकर यांची ही आगळेवरांचे वंद तयार केले आहे. या यंत्राचाचे अवड आपाचे होते. त्यामुळे शेतकऱ्यांना अनेक प्रकारचे फायदे होतेत. कमी जागेमुळे हे मरीन फिल्टवत येते.

कार्यक्षमतेबद्दल प्रमाणपत्र

खानोलकर यांची सायकलच्या दोन चाकांना एकात्रित करून एक गाडा बनवाला आणि या गाडावर नेशनीची कापणाराचे बुश कंडर मरीन बसवून हे तण कापणी वंत्र बनवाले आता अनेक शेतकरी हे वंत्र तण ते खोलेची करत आहेत. नव्याने बावणपण्याचा प्रवेश करत आहेत. हे एक प्रकारचे कृषी क्षेत्रातील नावीन्य कल्पना साकारणारे इंडोयूट्रियाल असल्याने त्याले आयसीएआरचा केंद्रीय किंवा शेती यांची संशोधन संस्थेच्या शास्त्रज्ञाने दखल घेत चांगल्या कार्यक्षमतेबद्दलचे प्रमाणपत्र दिले आहे.

“ कृषी क्षेत्रात नव्या तंत्रज्ञानाचा उपयोग

करून शेतकऱ्यांचे काप अधिक सोपं तेलावाच्यासाठी कापणारा कृषी उत्पादन वाढवावा कृषी क्षेत्रातील नावीन्य कल्पना केंद्रीय किंवा शेती यांची संशोधन संस्थेच्या शास्त्रज्ञाने दखल घेत चांगल्या कार्यक्षमतेबद्दलचे प्रमाणपत्र दिले आहे.

“ सततच्या एकसूटी

कामापुळे होणार्या क्रासाला कंटाकून या नावी-व्यापूणी तण कापणी यांची निर्मिती झाली आहे. आता याचा लाघ केपे, सांगे, सावड भासातील शेतकऱ्यांना होत आहे. - सुरील खानोलकर, शेतकरी.

आपल्या कुटुंबप्रमाणे मातीची काळजी घ्या

मंत्री श्रीपाद नाईक : कृषी संशोधन केंद्रातर्फे विश्व मदादिन

प्रतिनिधि

प्रायोगिक मुद्रावा अंतर्वात् मृदुवा
काळजी धेण्याची गरज आहे, असे
प्रतिपादन केंद्रीय मत्री श्रीपद नाहिक
यानी केले.

जरन गोवा कुरी संस्कृतम्
केद्रायावेन आयोजित केलेला
विना मृदा दिन कार्यमात्रा
उद्यापन रोहणावर पाहुणे
या नाचावेन मंडी नार्क बोलत
हेते. व्यापरीवर वारी रसेवण
केंद्र विना केला उपरसारणां
दौँ सुणु कुमर वारीप्री, गोवा कुरी
संस्कृतम् केला संवारल विना प्री
कुरी संस्कृतम् कुमरी सुनाने

ज्येष्ठ कृष्ण सशाध्यक श्रामता सुनन्ता
तव्वावलीकर उपस्थित होत्या। शेतकचाना शेतकीवयेक प्रमाणपत्रे
वितरित करण्यात आली.

एप्पनीजी: विश्व मद्दा दिन सांहचित्य योताना क्रेट्रीय मस्ती प्रीयादान नाईक. बाजूस डॉ. सुंदर कुमार योधीरे, डॉ. प्रदीप कुमार आणि सुनेता तावालीकर.

आपेली जीवन सकस बनविण्यासाठी
मातीतोल सकसपाणी योग्यी आणि
दिनावे विश्व सांगितेले आणि गोवा
दिनावे विश्व सांगितेले आणि गोवा

डॉ. प्रवीण कुमार यांनी विश्व मृदा
दिनाचे वैशिष्ट्य सागितले आणि गोवा
कर्मी येताऱ्ये तारी येताऱ्या विविध

कृष्ण केद्वाने हाती धेतलेल्या विविध प्रकल्पांचा आढावा धेतला.

A group of approximately ten people of diverse ages and ethnicities are standing outdoors in front of a white banner. The banner features the text "Krishi Vigyan Kendra" at the top, followed by "IMA - Central University Agricultural Research Institute". Below this, the word "Field Day" is prominently displayed in large, bold letters, with "150 Years" written underneath it. The people are dressed in casual attire, including shirts, trousers, and a sari. They are positioned in two rows, with some individuals standing on a raised platform or bench. The background shows a green landscape with trees and a clear sky.

‘गोदापाणीचे बी’ कार्यक्रमात कधी विज्ञान केंद्राचे मुख्य गजानन प्रभू, प्रकाश राऊत, सूरज ठाणीजी आणि मोनिका सिंग.

पेडणे कृषी कार्यालयातर्फे 'शेंगदाण्याचे बी' कार्यक्रम

प्रतिनिधि। गोवन वाती

राऊत, आत्मा नॅर्थ गोवाचे सूरज व तसेच मार्गदर्शनही करणार.

卷之二

पडण : दाढाचावाडा, खळभाट -
धारगळ येथे आयसीआर, केव्हीके
उत्तर गोवा, विभागीय कषी कार्यालय

उत्तर गावा, विमानाच पृथ्वी पावारस्य
पेडणे व 'आल्सा' उत्तर गोवा या तिन्ही

व तसेच मार्गदर्शनही करणार.

गजनाम प्रभु याना संस शतकाच्या
अभिनन्दन कैले, तपासी करून
झाल्यावर तर कुळात्याही रोपाणा
किडीनी घेरले असेल तर तापाव औषध
फवारणी करून पिकाच्या उत्पादनात
भर घालवी, असे त्यानी सापितले,
शेतकीरी बंधु दुर्बागा बागाकर यांनी दरवर्षी
की वापाट करण्याचा अवैक्षा येतील
या कायद्यामात्र दाळावाडी येतील
शेतकीरी बहसंख्येन उपस्थित होते.

अधिक पाण्यातही मिळणार नाचणीचे उत्पादन आयसीएआरचे वैज्ञानिक परमेश यांचे संशोधन : दोन नवी संकरित बियाण्यांचा शोध

प्रतिनिधि । गोवन वार्ता

पणजी : राज्यात नाचनीच्या (रगी) उत्पादनात दिवसेंदिवस घट होत आहे. भारतीय कृषी संशोधन परिषदने (आयसीएआर) नाचनीचे उत्पादन वाढवण्यासाठी दोन संकरीत बियाणे विकसित केली आहेत. प्रायोगिक तत्त्वावर १०० शेतकऱ्यांना या बियाण्यांचे वाटपक्ही करण्यात आले आहे. उत्पन्न किंती वाढते यावर या बियाण्यांचे यश अवलंबून असणार आहे.

भारतीय कृषी संशोधन परिषदेचे
शास्त्रज्ञ डॉ. परमेश नाचणीच्या
विद्याप्रांगंवर संशोधन करत आहेत.
नाचणी पीक येण्यासाठी पाण्याचे प्रमाण
करी असावे लागते. डॉगराळ भागात
नाचणीची पिके घेतली जातात. गोवात
पावसाचे प्रमाण नेहमीच अधिक असते.
राज्यातील पर्वतीय क्षेत्रातील कमी होते
आहे. यामुळे नाचणीच्या उत्पादनात
वरचेवर घटत आहे. राज्यात नाचणीचे
उत्पादन वाढावे यासाठी कषी संशोधन

भारतीय कृषि संशोधन मंडळाने इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ मिलेट (हैदराबाद) यांनी विकसित केलेली नाचणीची बियाणे आणली आहेत. या बियाण्यांवर प्रयोग करून केमिअर ३०१ आणि जीपीयू ६७ या दोन जाती विकसित केल्या आहेत. या बियाण्यांचा वापर करून हेक्टरी १५ ते १७ किंवंत उत्पादन मिळवता येते. पारंपरिक बियाण्यांच्या वापराने उत्पादन कमी मिळते. मुसळधार पावसात पारंपरिक बियाणे तग धरू शकत नाहीत. केमिअर ३०१ आणि जीपीयू ६७ ही बियाणे जोरदार पावसातही टिकून रहातात. त्यामुळे ही बियाणे गोव्यातील शेतीसाठी पुरक ठरतील, असे परमेश यांनी स्पष्ट केले.

ਪੰਡਲ ਪਾਰਥਕੀਤ ਆਵੇ

मडळ प्रवृत्तशाल आह.
पेढणे, काणकोण, कुंकळ्ठी, मये,
बाळ्ठी, सांगे येथील शेतकऱ्यांना
बियाप्यांचे वाटप करण्यात आले
आहे. याच भागात नाचणीचे पीक

मोठ्या प्रमाणात घेतले जाते. नाचणीची मागणी वाढत आहे. राज्यात उत्पादन कमी होत असल्याने व्यापारी नाचणीची आयात करावी लागत आहे. दहाव वर्षांपर्यंत ४९ हेक्टर जमिनीवर

५१ टन नाचणीचे उत्पादन झाले होते.
वर्षांगिणक हे प्रमाण कमी होत आहे.
२०१४-१५ मध्ये १५ हेक्टर जमिनीवर
१० टन नाचणीचे उत्पादन घेण्यात आले,
गतवर्षी ५ ते ६ टन उत्पादन मिळाले होते.

